

Gazi Osman Paşa

Mert bir asker, Türk - Rus harbinde Plevnenin şanlı müdâfii, bu felâketi harbin içinde kahramanlığı ile Türk milletinin askerlik namusu-
cu ve şerefini kurtarmış ve bütün dünyanın hayranlığını ve sevgisini ve
hürmetini kazanmış bir Türk Mareşali, milli kahramanlarımızdan biridir.
1832 de Tokatta doğdu; Yağcıoğulları diye anılan fakir fakat namuskâr
bir ailenin evladı idi; babası çoğunu çocuğunu alarak İstanbula hicret
etmiş ve memleketinden pek küçük yaşta getirdiği Osmanı asker yap-
mak istiyerek Beşiktaş Askeri Rüşdiyesine kaydettirmiştir. Şerefli mes-
leğine ilk adımını atan istikbalin Mareşali 1852 de harbiye mektebinden
sınıfının ikincisi olarak diploma almış ve piyade mülâzimi rütbesiyle
Türk ordusuna katılmıştır. Kısa bir zaman sonra genç zabitanın mert bir
asker ruhu ve zekâsı, terbiyesi kumandanlarının nazarı dikkatini çek-
miş, 1855 de Erkânıharp (kurmay) sınıfına ayrılmış, Rumelinde, Tesal-
ya'da, bulunmuş, Giride gönderilerek âsi çetelere karşı yapılan
muharebelelerde hariküade yararlıkları görülmüş, Miralaylığa yükselmiş;
Yemene gitmiş, orada da âsi Arap kabilelerine karşı yapılan muharebe-
lerde büyük hizmetleri görülmüş, Livâ (paşa) olmuş, tekrar Rumeli or-
dularında vazife almış ve 1876 da Rusların teşviki ile Osmanlı devletine
karşı harbe başlayan Sırpı Zayçar mevkiinde büyük bir bozguna uğ-
ratmış ve bu parlak zaferi üzerine de Müşir (Mareşal) olmuştur. Sırpılar
mağlûp oluncu harbe Rusya müdahale etmişti

O zamanlar Avrupanın en büyük ordusuna sahip olan Ruslar, ken-
dileriyle ittifak eden Romanya prensliği topraklarından ve Tunadan ge-
çerek Türk topraklarına girdiler; Rusların plânı, çekilme yolları tehli-
keye düşse bile süratle ilerliyerek İstanbul kapılarına dayanmak ve Pa-
dişaha ağır sulh tekliflerini kabul ettirmektir. Fakat Vidinden hareket
ederek Plevne kasabasını Ruslardan geri alan Osman Paşa, Rusları dur-
durmağa muvaffak oldu. Ruslar, kat kat üstün kuvvetlerle Osman Pa-
şayı Plevnede muhasara etti. Bu kasaba, Tunaya dökülen çaylardan biri
civarında düz bir arazi üzerinde idi. Osman Paşa, asker dehâsı ile harp
san'atında bir yenilik yaptı, o zamana kadar siperler, yığılan manialarla
toprak üstünde yapılırdı, Osman Paşa hendekler kazdırıp toprağın içine
girdi; ve gece gündüz durmadan ateş eden Rus toplarının altında, her
biri çelikten birer kahramanlık timsali kesilen askerlerle dört buçuk ay
dayandı. Bütün cihanın gözü Plevne müdafaasına çevrildi; Avrupa mat-
buatı Osman Paşayı Türk kahramanlığının timsali olarak gösterdiler.
Evvelce Romanya Prensini asker yardımını reddetmiş olan Rus Çarı
Aleksandr, bu mukavemet karşısında Romenleri: «Plevne önünde Hi-
ristiyanlık mahvoluyor... Koşunuz...» diye çağırdı. Kış ortası idi, orta-
lık kar ile örtülmüştü; Ruslar ve Romenler ağır zayıat veriyorlardı. Os-
man Paşanın erzakı, cephanesi kalmadı, nihayet bir çıkış hücumu ile
muhasara hatlarını yarıp çıkmağa karar verdi. Bir gece sabaha karşı
yapılan bu hücumda da muvaffak olmak üzere iken yaralandı; ordu-
suyla beraber esir edildi. Çar Aleksandr kendisini büyük hürmetle ayak-
ta kabul etti. Bir esir değil, şayanı hürmet bir misafir olduğunu, kılı-
cını, nişanlarını ve üniformasını taşıma hakkına sahip bulunduğunu ve
Rus ordusu mensuplarından bir Rus Maresalına gösterilen hürmeti gö-
receğini bildirdi.

Esareten döndükten sonra Serasker, bir müddet sonra da Mabeyin
Müşiri (Saray Mareşali) tayin edildi. Şöhreti cihanı tutmuş olan bu
mert ve namuskâr asker ölünceye kadar bu vazifede kaldı. Vehimli Ab-
dülhamit, bu meşhur askeri bu suretle bizzat göz hapsi altına almıştı.
Gazi Osman Paşa 1897 de öldü ve Fatih mezarlığında hazırlanmış olduğu
türbeyle defnedildi.

İKİ PLEVNE TÜRKÜSÜ

PLEVNE TÜRKÜSÜ

Plevne dedikleri küçük kasaba
Rus askeri çoktur gelmez hesaba
Atılan gülleri almaz kasaba

Giderim Balkan tükenmez
Arkama bakarım imdad gelmez

★

Plevnenin içinde ordu kuruldu
Osman Paşa sol yanından vuruldu
Kırkbeşbin askerle esir tutuldu

Giderim Balkan tükenmez
Arkama bakarım imdad gelmez

★

Tüfenginin ucu gümüşten işli
Sırma bıyıklarım çürüdü düştü
Dil bilmez kazaklar başıma üştü

Giderim Balkan tükenmez
Arkama bakarım imdad gelmez.

PLEVNE TÜRKÜSÜ

Karadeniz akmam dedi
Ben Tunaya bakmam dedi
Yüzbin Moskof gelmiş olsa
Osman Paşa korkmam dedi

★

Moskof Tunayı atladı
Karakolları yokladı
Osman Paşanın kolundan
Beşbin top birden patladı.

★

Kanlı Tuna akar gider
Etrafını yıkar gider
Adli şanlı Osman Paşa
Boyun eğmiş esir gider.

★

Kara kazanın karası
Gitti askerin yarısı
Paşam seni kimler vurdu
Sol böğrün kurşun yarası.

1877 secimi

Yüzyıllar boyunca mutlakiyetle idare olunmuş memleketimizde parlamentolu rejime 1877 seçimleri ile girilmiştir. Türkiyede meşrutiyeti kuran 1877 Kanununun Esasisine göre «Milli Meclis», azaları padişah tarafından kaydı hayat şartile tayin edilen bir Ayan Meclisi ile halk tarafından seçilen bir Mebusan Meclisinden vücut bulacaktır.

Memleketimizde bu ilk seçim bir seçim kanununa göre yapılmadı. Hükümet imparatorluk halkını temsil edecek mebusların sayısı için, devletin nüfus sayısı esas yerine meclisi kuracak mebuslar için muayyen bir rakam kabul etti ve bunu 130 kişiden az olmamak üzere tesbit etti. Bu rakam, vilâyetlere ehemmiyetlerine göre taksim edildi; her vilâyet gösterilen miktarda mebusunu seçerek İstanbula yolladı. İstanbul da dahil olmak üzere her tarafa seçimi halk veya halkı temsil eden ikinci seçmenler yapmadı, mebusları vilâyet meclisleri seçti; fakat İstanbul ancak 117 mebus geldi, yani asgari rakam olarak tesbit edilen 130 kişiyi de bulmadı bazı vilâyetlerden ise tek mebus dahi gelmedi.

ve Mebusan Meclisierinden teşekkül den Milli Meclis 19 Mart 1877 pazartesi günü Dolmabahçe Sarayında orta kısmını teşkil eden merasim salonunda ikinci Abdülhamid'in bir nutku ile açıldı. Padişah nutkunu sadırazam Edhem Paşaya, o da Mâbeyin Başkâtibi Said Beye verdi. Nutku Said Bey okudu, ki bu zât sonraları sadırazamlığa kadar yükselen ve «Şâpur Çelebi» lakabı ile anılan Küçük Said Paşadır.

Meclisi Milliye, adıyla sarayı iken yanan ve aslın bir «Darülfünun Üniversitesi» için yapılmış olan bina tahsis edilmiştir. İlk Osmanlı Meclisi Mebusanı ilk toplantısını bu binada 20 Mart 1877 salı günü yaptı. Meclis reisliğine İstanbul mebusu ve o devrin seçkin âlimi Ahmed Vefik Paşa seçilmişti. Bu meclisin çıkaracağı kanunların biri de seçim kanunu idi; 1877 Rus harbi başladı, meclis harb gailesi içinde, 56 defa toplandı ve Seçim Kanununu yapmadan 28 haziran 1877 de dağıldı. Aynı yıl içinde aynı usul ile ikinci seçim yapıldı, İstanbuldan yine seçim kanununu bu meclis yaptı, ki otuzbir yıl sonra üçüncü osmanlı meclisi mebusanını kuran 1908 seçimi bu kanuna göre yapıldı. 1 kanunuevvel 1877 de toplanan ikinci meclisin ömrü uzun olmadı, İstanbul mebuslarından Astarcılar Kâhyası Ahmed Efendinin, «harb felâketinden padişahın da mesul olduğunu» ima eden sözleri üzerine İkinci Abdülhamid Kanunu Esasisinin kendisine verdiği salâhiyeti kullanarak meclisi dağıttı. Yine aynı kanunun verdiği salâhiyeti kullanarak meclisi tam 31 sene yeni bir seçim ile toplantıya çağırmadı.

İLK SEÇİM KANUNU

Her 50.000 erkek nüfus için bir mebus seçilecektir. Her vilâyetin mebusu kendi halkından seçilecektir. Seçim vilâyetlerde sancak sancak yapılacaktır. Meselâ o zamanın Konya vilâyeti Merkez Konya, Isparta, Burdur, Teke ve Niğde sancaklarından teşekkül etmişti; bu beş sancak mebuslarını kendi halkından ayrı ayrı seçeceklerdi; nüfusu 50.000 den aşağı olan sancaklarda 25.000 ve fazlası 50 bin itibar edilecekti, ve 1 mebus çıkaracaktı. Nüfusu 50.000 ve misillerinden fazla olan sancaklarda da 25.000 ve fazlası 50 bin sayılacaktı. Konya 1908 meclisine merkezden 5, Ispartadan 2, Burdurdan 1, Tekeden 2, Niğdeden 3 olmak üzere 13 mebus göndermişti. Bir seçim devresi 4 yıldır.

Sultan Abdülaziz

İkinci Mahmud ile Pertevniyal Sultanın oğlu; 1829 da doğdu, 1861 de büyük kardeşi Abdülmecid'den sonra otuz iki yaşında padişah oldu; on beş sene süren tatanah bir padişahlıktan sonra 29/30 Mayıs 1876 da tahttan indirildi ve 4 Haziran 1876 da intihar etti; bazı iddialara ve İkinci Abdülhamid'in emriyle kurulan Yıldız sarayı fevkalâde mahkemesinin verdiği karara göre de Serasker Hüseyin Avni Paşanın adamları tarafından, hal'inde iktidar mevkiinde bulunan devlet ricalinin muvafakati alınarak öldürüldü. Ölümünde kırk yedi yaşında idi. Babası İkinci Mahmudun türbesinde gömüldü.

Halk ağzında Sultan Aziz diye anılır, zamanı «Tanzimat devri» denilen münevver istibdat devrinin devamıdır; Tanzimatın iki büyük

Sultan Abdülaziz

sıması, Fuad Paşa ile Ali Paşa zamanında Sultan Aziz sadece saltanat sürdü; kendi tebaası tarafından samimi olarak sevildi, Avrupa efkârı umumiyesi için asrının sempatik hükümdarlarından biri oldu.

Güzel bir adamdı. Pehlivan yapıydı, pehlivanlığa da, hususî hayatında soyunup ve kışbet giyip yağlanarak devrinin şöhretleriyle gürrecek kadar meraklıydı. Şefkat ve merhameti bol; devletin kara ve deniz kuvvetlerinin düzenlenmesini ve çoğalmasını, yurdun imarını ve Türkiyede esaslı bir kültür yüksekliğini isteyen bir hükümdardı. Mağrurdur, fakat gururu halkı olmasına mâni olmamıştı; meselâ bir şehir gezintisinde yolu düşen Fatih karakolunun önüne bir iskemle atıp oturur, önünden akan kalabalığı babacan bir eda ile selâmlamaktan zevk duyardı. Teşrifattan, resmi merasimden çok sıkırdı; elçilerin kabulüne, hükümdarlık vazifelerinin en sıkıntılı işlerinden biri olarak bakardı. Üniformasının yakası daima göçük dururdu. Sırtına attığı kukuleli harmanisi, başındaki kenarı geniş, tablası dar Aziziye kalıp fesi kadar meşhurdur. Hususî hayatında ekseri giyinmez, yalnız ayak, entari üstüne geçirdiği pike bir haydarî ile oturdu, kış ise çorap giyer, sırtına kürkünü geçirirdi.

Fuad ve Âli Paşalar, bu sevimli hükümdara evvelâ bir Bursa seyahati yaptırttılar; bunu deniz yoluyla bir Mısır seyahati takip etti. Sonra, tarih boyunca fevkalâde bir hâdise olarak bir Avrupa seyahati tertib edildi; Fuad Paşanın refakati ile Abdülaziz Fransaya ve İngiltereye gitti. İlk defa bir Osmanlı İmparatoru devletinin hududları dışına çıkıyordu. Fransada Üçüncü Napolyonun ve İngilterede Kraliçe Viktoryanın misafiri olan Abdülaziz, bu iki Avrupa memleketinde Türklere karşı bir sempati uyandırdı. Âli Paşanın ölümünden sonra Mahmud Nedim Paşanın kötü telkinleri, Abdülazizi sefih bir müstebid yaptı ve nihayet askerî bir hükümet darbesiyle tahtından indirildi.

SULTAN ABDÜLAZİZ
DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1860 Abdülaziz'in cülûsu.
1861 Âli Paşanın sadareti, Osmanlı nişanının ihdası, Abdülaziz'in Bursa seyahati, Âli Paşanın azli ve Keçecizade Fuad Paşanın sadareti.
1862 Karadağ isyanı ve isyanın bastırılması. İstanbulda Sultanahmed meydanında Türkiyenin ilk sanayi sergisinin açılması. Türkiyede ilk defa olarak posta pulu kullanılması.
1863 Fuad Paşanın azli, Yusuf Kâmil Paşanın sadareti; Yusuf Kâmil Paşanın azli, tekrar Fuad Paşanın sadareti.
1865 İstanbulda büyük kolera ve büyük Hoca paşa yangını. Tersane-de ve donanmada ciddi ıslahat.
1866 Fuad Paşanın azli, Mütercim Rüşti Paşanın sadareti. Beylerbeyi ve Çırağan Saraylarının yapılması.
1867 Mütercim Rüşti Paşanın azli, Âli Paşanın sadareti. Mısır Valisine «Hidiv» ünvanının verilmesi. Amerikaya ilk defa olarak bir Osmanlı Sefirinin gönderilmesi. Mahkemelerde ıslahat.
1868 Sultanî mekteplerinin (liselerin) tesisi.
1869 Süveyş Kanalı'nın resmi küşadı.
1871 Sadırazam Âli Paşanın vefatı, Mahmud Nedim Paşanın sadareti. İstanbulda ilk atlı tramvay.
1872 Mahmud Nedim Paşanın azli, Mithat Paşanın sadareti; Mithat Paşanın azli, Mütercim Rüşti Paşanın sadareti.
1873 Mütercim Rüşti Paşanın azli, Ahmed Esad Paşanın sadareti; Esad Paşanın azli, Şirvanlı Rüşti Paşanın sadareti. Kâşgar Emiri Yakub Han'ın İstanbula elçi göndererek Osmanlı tabiiyetine girdiğini bildirmesi.

- 1874 Şirvanlı Rüşti Paşanın azli, Serasker Hüseyin Avni Paşanın sadareti.
1875 Bosna ve Hersek ihtilâli. Hüseyin Avni Paşanın azli, Ahmed Esad Paşanın sadareti; Ahmed Esad Paşanın azli, Mahmud Nedim Paşanın sadareti.
1876 Bulgaristan ihtilâli. İstanbulda medrese talebesinin nümayışı, Mahmud Nedim Paşanın azli, Mütercim Rüşti Paşanın sadareti. Abdülaziz'in tahttan indirilmesi.

5. Sultan Murad

Abdülmecid'in büyük oğludur; 1840 da doğmuş ve 1876 da askerî bir hükümet darbesiyle tahttan indirilen amcası Abdülaziz'in yerine, ilân edilecek Meşrutiyet devrinin ilk padişahı olarak tahta oturtulmuştu; otuz altı yaşında idi, Fransızca bilir, münevver, edebiyat ve musiki ile meşgul olmuş, Namık Kemal gibi bu devrin şairleriyle arkadaşlık derecesinde yakınlık tesis etmişti. Namık ve bu hassa Türk münevverleri kendisine büyük ümitler bağlamıştı. Fakat ifrat derecede içki kullanan Sultan Murad has mânasiyle alkolik hasta idi; cülûsu günlerindeki hâdiselerden o kadar korktu ki kendisinde garip haller ve hareketler görüldü ve padişahın tecennün etmiş olduğu anlaşıldı. Büyük bir inkılâbın eşiginde bir mecnunun padişahlığı Türk tarihine karşı ağır bir mesuliyet olurdu, üç ay üç gün hükümdarlıktan sonra tahttan indirildi ve anayasaya (Kanunu Esasiye) sadakat yemini veren Abdülhamid padişah ilân edildi.

Osmanlı hanedanının bu bedbaht hükümdarı 28 sene Çırağan Sarayında bir mahbus hayatı yaşadı ve 1904 de altmış dört yaşında öldü, Yenica mi türbesine defnedildi.

BEŞİNCİ SULTAN MURAD
DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1876 Beşinci Muradın cülûsu. Abdülaziz'in intiharı. Abdülaziz'i öldürüttüğü söylenen Serasker Hüseyin Avni Paşanın Çerkes Hüsnü Bey tarafından katli. Sırbistan ve Karadağ isyanları. Sultan Muradın tecennünü, tahttan indirilmesi.

2. Şultan Abdülhamid

Abdülmecid ile Gülnihal kadını oğlu, 1842 de doğdu, 1876 da büyük kardeşi Beşinci Muradın yerine otuz dört yaşında padişah oldu, 1909 da, Meşrutiyete ihanet ve 31 Mart irtica ihtilâlini tahrik ile suçlanarak Millet Meclisi kararıyla tahttan indirildi, dokuz yıl, evvelâ Selânikte Aâstini köşkünde, sonra da İstanbulda Beylerbeyi sarayında mahpus yaşadı; 1918 de Beylerbeyi sarayında 76 yaşında öldü. Zamanı, 1876 ve 1908 Anayasa kanunları arasında, 33 yıl bir istibdat devri olmuştu. Fakat II. Abdülhamid 1876 Anayasa kanununa sadakat yeminini bozmuştu, bu kanunun kendisine verdiği selâhiyeti kullanarak Millet Meclisini dağıtmış ve yerine aynı kanunun verdiği selâhiyetle dokuz küsur sene yeni seçim yaptırmamıştı.

Halk ağzında Sultan Hamit diye meşhurdur. Tahttan indirildikten

1. Sultan Murad ve 2. Sultan Abdülhamid

sonra devrinin ricali «Enkazı istibdat» ve kendisi de «Hakan-ı Mahlû» cüdü. Lâubali ve mütecaviz kalem ve ağızlarında da sadece «Hamit» ya da «Pinti Hamit» denildi; üçüncü Cumhuriyetin ateşli Fransız gençleri tarafından da «Le Sultan Rouge» ismi verildi ve bu romantik lâkap, şair Eşref ve emsali Türk muharrirleri tarafından «Kızıl Sultan» diye benimsendi. Bugün bir tarihi hakikattir ki İkinci Sultan Hamit küçük adam değildi ve asla kanlı bir hükümdar olmamıştı.

İkinci Abdülhamid gayet zeki idi; ne dedesi İkinci Mahmud gibi kanlı ne babası Abdülmecid gibi ayyaş, ne amcası Abdülaziz gibi saf lâubali ve mağrur, ne kardeşi Beşinci Murat gibi mecnun ve ne de küçük kardeşi Mehmet Reşat gibi ahret adamı oldu. Müsteşrik Vamberi nakleder: Almanya imparatoru ikinci Vilhelm bir ziyafette Avusturya imparatoru Fransuva - Jozefe İkinci Abdülhamitten bahsederken «Hükümdarlık sanatını ondan öğrenmiyiz» demişti. Osmanlı imparatorluğunun son vakânuvîsi Abdurrahman Şeref efendi yakından tanıdığı bu hükümdarı şöyle anlatıyor: «Sima ve bünyesinde hanedanına mahsus âlâmetler iyiyce görüldü; zeki ve hassas, mutad muamelesi nazik, sesi tatlı, şehzâdeliğinde ve padişahlığında mevkânın izzet ve vakarını daima muhafaza etmişti. Kendisiyle görüşenleri teşhis ederdi, tehdidini yerine getirmeğe ve icabında hiddetini gizlemeğe muktedirdi. Küçük yaştan beri vehim, kendisinde bir hastalık halinde idi; saltanat ve hayatını daima tehlikede görürdü, jurnalcıların ardı arası kesilmeyen jurnalları da Sultan Abdülhamid'in rahatını, geceleri uyutmıyacak kadar kaçırması.»

Uzun saltanatının memleket ve mület üzerinde açtığı yaralar, İkinci Abdülhamid'in şahsî seyyiatı değil, herhangi bir istibdat idaresinin kaçınılmazıdır.

Anasını pek küçükken kaybetmişti. Anası da, babası da veremden ölmüşlerdi; çocukluğunda o kadar çelimsiz idi ki Sultan Hamide yetmiş

bu yılki otu omru kimse tahmin edemezdi. Yaşamak ihtirasının kam-
çıldığı çelik bir trade ile zevklemini sıhatine feda etti

Spor günlük hayatının başlıca meşgalesi oldu. İyi bir binici, usta
bir avcı idi; zehzadeliğinde sanalla Kızılcasına giderek oradan denize
girdiği söylenir, mükemmel bir vızacıtı Sükûnu, inzivayı severdi; fakat
boş durmaktan sıkılır en sevgili meşgalelerinden biri de marangozluk
idi. Saltanatının son günlerine kadar daima ikametgâhi olan Yıldız
sarayındaki atöyesinde çevrinin en mahir bir ince marangozu olarak
çalışıyordu.

Gayet sade ve temiz giyinirdi kendisine has bir zarafeti vardı; es-
vaplarında daima tercih ettiği renkleri koyu kuruşunî, nefî ve devetüyü
olmıştı. Muntazam bir tabii görünümüne, fakat okumaktan zevk alırdı;
hüsnâ Türkiye tarihini pek iyi bildirdi Yıldız sarayında çok zengin bir
kütüphane kurmuştu ki bugün bu kütüphane, üniversite kütüphanesinin
paha biçilmez temel parçasıdır; hüsnâ Türkçe yazmalar bakımından
en hazinedir. Ecedada içinde en çok Yavuz'u severdi; bu sevgisini İstan-
bulu ziyaretinde Almanya imparatoru Vilhelme açmış, o da memleketine
dönünce Sultan Selim divanını, Alman matbaacılığının nefes işlerinden
biri olarak bastırması ve Sultan Hamide hediye etmişti.

Saltanatının ilk yıllarında, saltanat arabasına binerek ve karşısına
Sarrazamın alarak bir Cuma günü Kâğıthaneye giden ve halk arasında
kayışmaktan zevk duyan ve Serasker kapısında askerî karavanasından
yemek yiyen bu hükümdar, hafiyeler etrafını örümcek ağlarıyla sarınca
halktan ve hükümetten ürkmüş, «Yıldız sarayının esrarengiz münzevi-
ni» olmuştu; okadar ki, âlemi İslâmın halifesi sıfatıyla gitmeğe mecbur
o çocuğu Cuma namazları için «Evim» dediği Yıldız sarayının yanı ba-
ğında Hamidiye camii yaptırmıştı. Her namazdan sonra evine sağ ve
solum dönünce muhafız kitaları efradına dağıtmak üzere al atlas bir
kese içinde bin altın verirdi.

Saltanatı 1876 Rus harbi ile başlamıştı; bu harp mağlûbiyetimiz ve
Bulgaristanın istiklâliyle sona erdi. Bundan sonra yeni bir harpten sak-
ınan ve vehham hükümdar siyasi emrivakileri kabul etti; 1881 de Fran-
sa Tunusu, 1882 de İngiltere Mısır'ı işgal etti; 1885 de, İstiklâlini yeni
kazanmış olan Bulgaristan Sarkî Rumeli vilâyetini ilhak etti, Abdülha-
midin hükûmeti bu tecavüzleri protesto etti ve protestolarını takip et-
medi. 1897 de Girit Rumları ihtilâl çıkardı, Yunan kralığı ihtilâlcilere
yardım etti. Osmanlı devleti Yunanistana harp açtı ve Yunanlılar harbi
feci bir bozgun halinde kaybettiler, fakat Sultan Hamid, büyük Avrupa
devletinin müdafaası üzerine hem aınan yerleri Yunanistana iade etti
hem de Giritte muhtariyet verdi.

İçerde ise, her fırsattan istifade ederek istibdat baskısını mütemadi-
yen fazla aştırdı. İkinci Abdülhamidin asla affedilmez tarihi suçu, fikren
uyanacak gençlerin kendisine düşman olacağı korkusuyla Türk maarifini
inkişaf ve taalisine mâni olmasındır; ağır suçtur; fakat genç nesil-
lerin ruhunda parlamış olan hürriyet ışığı söndürülemezdi.

İKİNCİ SULTAN ABDÜLHAMİD DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1876 İkinci Abdülhamidin cülûsu; Osman Paşa tarafından Sırbis-
tanda Aleksinaç'ın zaptı; Mithat Paşanın sadareti; İstanbulda
tersane konferansı.
- 1877 Türkiyede Meşrutiyet idaresinin ilânı; Serdar Abdülkerim Pa-
şanın Sırbistandaki muzafferiyetleri dolayısıyla kendisine Ma-
car Üniversitesi talebeleri tarafından kıymetli bir kılıç gön-

derilmesi; Persane konferansı kararlarının Türkiye tarafından
reddi; Sadırazam Mithat Paşanın azli ve Türkiyeden dışarı
çıkartılması; Ethem Paşanın sadareti; Romanya Prenslüğünün
Türkiye aleyhine Rusya ile ittifakı; Rusyanın Türkiyeye harb
ilânı; Ardahanın Ruslar tarafından zaptı; Rus ordusunun Tu-
nayı geçerek, Zıştovi'nin Ruslar tarafından zaptı; Alişgird ve
Kars'da Gazi Ahmed Muhtar Paşanın Ruslara karşı muzaf-
feriyeti, Kars muhasarasının kaldırılması; Gazi Ahmed Mu-
htar Paşanın büyük Gedikler zaferi; Rus ordusunun Osmanlı
hududları dışarısına firarı

1878 Plevne muhasarası; Gazi Osman Paşanın muhasara hatlarını
yararak çıkma teşebbüsü esnasında yaralanması ve ordu-
sile beraber esareti; Ahmed Hamdi Paşanın sadareti; Ahmed
Hamdi Paşanın azli; Ahmed Vefik Paşanın Başvekâleti (Sadı-
razam yerine ilk defa Başvekil ünvanının kullanılması); Rus-
lar tarafından Edirnenin zaptı. Sulha esas olacak siyasi vesi-
kanın Edirne'de imzası. Rus askerinin Çekmecerlere kadar iler-
lemesi; İstanbulun bir Rus istilâsi tehlikesine karşı İngiltere-
nin Akdeniz filosunun Marmaraya girip Adalar önünde dem-
irlemesi. Meclisi Âyan ve Mebusanın (Meclisi Millînin)
İkinci Abdülhamid tarafından feshi ve bu Padişahın meclissiz
şahsi idare devrinin başlaması; Türkiye ile Rusya arasında
Ayastafanos sulh muahedesi'nin imzası; Sadık Paşanın Başve-
kâleti; Ali Suavi Efendi tarafından Beşinci Sultan Murad'ı tahta
çıkarmak üzere Çırağan Sarayı baskını; Ali Suavinin vak'a
yerinde öldürülmesi; Sadık Paşanın azli; Mütercim Rüşti Pa-
şanın sadareti; İngiltere ile ittifak muahedemesi (Kıbrısın
İngiltereye terki muahedesi); Saffet Paşanın sadareti; Berlin
kongresi ve Berlin sulh muahedesi'nin imzası; Bulgaristanın
istiklâli; Avusturya - Macaristan devletinin Bosna ve Herseki
işgali; Tunuslu Hayreddin Paşanın sadareti.

1879 Devlet memurlarının sicillerinin tutulması usulünün konul-
ması; Arifi Paşanın Başvekâleti (Sadırazam tâbiri yerine yine
Başvekil ünvanı kullanılmıştır); az sonra Arifi Paşanın azli;
Said Paşanın Başvekâleti.

1880 İstanbul Arkeoloji müzesinin resmi küşadı; Tunusun Fransız-
lar tarafından işgali; Kadri Paşanın Başvekâleti, azli ile tekrar
Said Paşanın Başvekâleti.

1882 Mısırın İngiltere tarafından muvakkaten işgali; Abdurrahman
Paşanın Başvekâleti, azliyle tekrar Said Paşanın Başvekâleti.

1883 Ahmed Vefik Paşanın Başvekâleti, azliyle tekrar Said Paşanın
Sadareti (Başvekil ünvanının kat'î olarak terkiyle tekrar Sa-
dırazam ünvanının kullanılması).

1884 Mithat Paşanın sürgün olarak bulunduğu Taifte öldürülmesi.
1885 Şarkî Rumeli eyaletinin Bulgaristan tarafından ilhakı; Kâmil
Paşanın sadareti.

1888 Ziraat Bankasının kurulması; Hürriyet şairi Namık Kemal'in
mutasarrıflıkla sürgün bulunduğu Sakızda vefatı ve vasiyeti
üzerine Bolayırda defnedilmesi.

1890 Viyana elçisi Türk edibi Sadullah Paşanın intiharı.
1891 Cevad Paşanın sadareti.

1894 Said Paşanın sadareti.
1895 Kâmil Paşanın sadareti; Kâmil Paşanın azliyle Halil Rifat Pa-
şanın sadareti.

1897 Osmanlı - Yunan muharebesi; Yunanistanın mağlûbiyeti.

(Devamı 154 üncü sayfada)

1908 secimi

1908 de. İttihad ve Terakki Ce-
miyetinin ordu silâhına dayanarak
tahakuku ettirdiği inkilâba, seçimin
başladığı kânunuevvel ayına kadar
zamat, o devrin tâbirince, mem-
leketin her tarafında «keşmekeşi
münakaşat ve kıylı kaali matbuat
ile geçti. İttihad ve Terakki Cemi-
yeti" memleketde tagallübe doğru
gitmekle ittiham olunarak cemiye-
tin karşısına «Ahrar» adı ile bir
muhalif siyasi parti kuruldu.

Mebus seçimi için bütün yurdda
tek gün kabul edilmemişti, mese-
lâ Trabzon mebusları seçilip İstan-
bula geldikleri zaman, İstanbulda
henüz seçim yapılmamıştı. Taşra
mebusları kara ve deniz yolları ile
kafile kafile İstanbula geldikçe, pâ-
yitahtdaki hemşerileri tarafından
türk bayrakları, davullar ve zurna-
larla ve İstanbulluların heyecanlı
alkışları ile karşılanıyorlardı. İstan-
bulda seçim 11 kânunuevvel 1908
de yapıldı ve İttihad ve Terakki
tam liste olarak kazandı. Bu üçün-
cü osmanlı meclisi mebusanı yine
Ayasofyadaki binada ilk toplantı-
sını 17 kânunuevvelde yaptı. O
gün, siyah elbiseler giymiş olan
mebuslar evvelâ Nuri Osmaniyedeki
«Mebuslar Kulübü» ne gittiler, ora-
dan da toplu olarak Bayazıdda Har-
biye nezaretine gittiler. Harbiye
nezaretinden Meclis binasına da,
ikişer ikişer arabalara bindirilerek
şatafatlı bir alayla götürüldüler.
Ellerinde bayraklar tutan mebusla-
rın bindikleri araba sayısı 115 idi.
Yol boyunca asker ve polis kita-
ları dizilmişti. Meclis önünde de
bahriye, mühendis ve tıbbiye mek-
tepleri talebeleri yer almıştı. Bando
açılış merasiminde, sözü Samih
Peyin Samih Rifat olması muhtem-
mel olup Zâti Bey tarafından bes-
tellenmiş bir «Meclis Mebusan Mar-
şı» çaldı ki daha ilk kıtası, meclis-
sin, ordu silâhına dayanan İttihad
ve Terakkinin elinde bir kukla ola-
cağını pek aydın gösteriyordu:

Osmanlılar bugün oldu muzaffer
Fethetti yeniden vatani asker
Açtı mebuslara yolu süngüler
Yaşasın Niyazi yaşasın Enver..

Gökyüzünde şühedânın hayâli
Alkışyor sanki ruhi Kemâli
Ah ölmeyen görmeliydi bu hâli
O kıymetli muhterem vatanperver.

Al bayraklar bulutları sarıyor
Şenliğimiz âsümâna varıyor
Mazlumlara zalimler yalvarıyor
Hey Allahım bu nasıl rûzi mahşer

Uyan Midhat uyan geldi zamanın
Tatsun dünyaları şöret ve şânın
Sen bulun önünde şu mebusanın
Artık yaşa evlâdınla beraber

1977 DE İSTANBUL MEBUSLARI

Ahmed Vefik Paşa
Hasan Fehmi Efendi
Hacı Ahmet Efendi
Astarçılar kâhyası Ahmet Efendi
Hüdâverdi Ohannes Efendi
Ahmet Hilmi Efendi
Vasilâki Bey
Asım Efendi
Nikolâki Solidi Efendi

1908 DE İSTANBUL MEBUSLARI

Manyâsîzâde Refik Bey
Ahmet Ziya Bey
Mustafa Asım Efendi
Vitali Faraci Efendi
B. Hallacyan Efendi
Ahmed Nesimî Bey
Zöhrab Efendi
Kostantini Efendi
Hüseyin Câhid Bey

Niğdeli Edhem Onbaşı

Balkan harbinde Kirkkilise (Kirk larel) muharebelerinde idi. Bir sa bah şafakla beraber, sayıca çok üstün olan Bulgar kitaları Türk ileri siperlerine saldırmışlardı. Fakat şaha ilk atışta ağır zayıflık vererek geri çekilmişlerdi. Tarihimizin ananesidir ki Türk siperleri içindeki son nefer de şehid olduktan sonra zaptedilebilirdi. Bu muharebede de öyle oldu. En son dört mehmedcik, ikiyüz elli kişilik bir Bulgar bölüğü ile bir saate yakın çarpıştı. Bu dördün de üçü düştü. Bir yiğit, tek başına, koca bir kitleyi beş dakika

Son kurşununu da attıktan sonra bir Bulgar kurşunu boğazını deldi, bir Bulgar kurşunu da sağ elini parçaladı.

Bu Türk siperini zapteden Bulgar yüzbaşısının ilk işi bu kahramanın yüzünü görmek oldu:

Uzun boylu, zeytuniye yakın tunc yüzlü bir delikanlı idi. Boğazından, geniş göğsüne dumani üstünde kan sızıyordu; Bulgar zabiti yaralarının sarılması için emir verdi ve bu esnada Türk askeri gözlerini açtı, her halde ortalığı bulanık görüyordu: — Siz kimsiniz? diye sordu.

Türkçe bilen zabiti:

— Bulgarız.. dedi.

Mehmedcik parçalanmış eliyle yardımını itti:

— Yaramı düşmana sardıtman.. diye mırıldandı ve gözlerini kapadı, ve pez az sonra «Su..» dedi, bir matra uzatıldı. Zihni hâdiseleri tekrar kavradı ve matrayı da itti:

— Bizim suyumuz değil.. İstemem.. dedi. ve gözlerini bu sefer bir daha açmamak üzere kapadı. Bulgar zabiti bu büyük ölüyü yakından tanımak istedi konyundan künyesini arak okudu: Niğdeli 1309 doğumlu Hasan Oğlu Edhem.

Yıllarca sonra bir öğretmen Anadoluda halk şiihlerini toplamak için dolaşırken Niğdede kundura cı Hasan Usta'nın dul zevcesi Şehret hanımın şu ağıdı dinlemişti:

Bir mektup salsam Kirkkilise önüne
Varsa değe Etemimin eline
Ayrılığın zorluğunu bilsydim
Sarılırdım kılıfımdın teline

Azradı geldi kapumuza dikildi
Yiğit Etemim çorab gibi sökildi
Garib ananın beli boynu büküldü
Şehdiyle şan geldi ocağına, iline..

Uyanık İstibdad Devrinin Üç Büyük Veziri

Reşid Paşa

Ondokuzuncu asırda Avrupalılar, hürriyet mücadelelerinde kanlarını dökerken ve teknik alanda dev adımlarla ilerlerken Türkiye'nin köhne bilgileri, cehalet ve taassubla bir uçuruma sürüklendiğini gören ve tanzimat devri adını verdiğimiz uyanık bir mutlakiyet idaresi ile memleketi kurtarmağa çalışan ve kısmen de muvaffak olan büyük devlet adamı Mustafa Reşid Paşa 1799 da İstanbul'da doğmuştur.

Babalıde sadaret yazı işleri kalemünde kâtip oldu. Sadarettan sonra ray' gönderilen bazı yazılar İkinci Sultan Mahmud'un nazarı dikkatini çekti ve sağlam bir ifade taşıyan bu yazıların Mustafa Reşid isminde genç bir kâtip tarafından yazıldığını öğrenince Mustafa Reşid Beyi saraya çağırttı ve iltifatta bulundu ve Fransızca öğrenmesini tavsiye etti. Padişahın bu alâkası ve devrin nüfuz sahibi devlet adamlarından Pertev Paşanın himayesi genç kâtime süratle yükselme yolunu açtı. 1834 de henüz otuz beş yaşında Türkiye'nin Londra Elçisi, az sonra Hariciye müsteşarı, sonra hem Hariciye Nâzırı hem Londra Elçisi oldu. İkinci Mahmud öldüğünde bu mühim vazifeler üzerinde olarak Londra'da bulunuyordu. Hemen İstanbul'a geldi ve 1839 da genç Padişaha «Tanzimatı Hayriye» denilen lâhat fermanını ilân ettirdi. Abdülmeccid zamanında altı defa Sadrazam oldu ve bu makamda bulunurken 1857 de ve yaşı henüz altmış bulmamışken öldü; türbesi Bayazıddadır.

Fevkalâde zeki, çok güzel konuşur. elini attığı her işde büyük devlet adamı olduğunu gösterirdi. Tanzimat inkılabını yaparken, koyu mutaassıp kütleye karşı ölümü göze sürerek harikulâde bir medenî cesaret göstermişti. Vali Kavalalı Mehmed Ali Paşanın isyanı ile başlamış olan Mısır meselesinde İngiliz ve Fransız politikalarını Osmanlı devlet lehine çevirmeğe muvaffak olmuş idi. Kırım harbinde Rusyanın Avrupadaki siyasi nüfuzunun kırılması da onun bir diplomat olarak tarihimize büyük hizmetlerinden biridir. Fakat Reşid Paşanın ismini Türkiye tarihine altın harflerle yazdıran da bizzat okuyarak ilân ettirdiği Tanzimat fermanıdır; bu ferman ile idi Türkiye'de mal ve can emniyeti, ırz ve namus korun-

ması, vatandaşın muayyen vergi vermesi esas ve vatandaşın askerlik mükellefiyeti usulü kabul edilmiştir.

Ali Paşa

Tanzimat devrinin Mustafa Reşid Paşadan sonra İkinci büyük siması, Abdülmecid'in ve Abdülâziz'in Sadrazamlarından; 1815 de İstanbul'da Mercan semtinde doğdu, asil adı Mehmet Emindir, babası Mısır çarşısı aktarlarından Ali Ruza efendidir. Mahalle mektebinde okumuş, bir müddet cami derslerine devam ederek arabça öğrenmeğe başlamış, fakat babasının geliri dar olduğundan hayatını kazanmak mecburiyetinde kalmış, 1830 da onbeş yaşında iken divanı hümayun kalemünde kâtip olmuştur. Bu kalemde Fransızcaya heves etmiş, nezaketi terbiyesi ve zekâsile nazarı dikkati çekmiş ve kendisine «Ali» mahlâsı verilmiştir.

Londra Elçisi olan Mustafa Reşid Paşanın yanında Sefaret Müsteşarı olarak İngiltereye gitmiştir ki bu tarihte de henüz 23 yaşında bulunuyordu. Bu vazifede Reşid Paşanın mutlak güvenini ve sonsuz takdirini kazanmıştı. Bu da kendisine sür'atle yükselme yolunu açmıştı. 1839 da Abdülmecid'in cülûsu üzerine Reşid Paşa ile beraber İstanbul'a dönen Âli Efendi az sonra Hariciye Nezareti Müsteşarı oldu. 1841 de Londra Büyük Elçiliğine tayin edildi; İngilterede bu yirmi altı yaşındaki büyük Elçi, Türkiyeyi üç sene büyük bir dirayet ve ehliyetle temsil etti. Bu tarihten itibaren ondört sene Müsteşarlık, Elçilik, Valilik ve Meclisi Valâ âzâlığı gibi yüksek memuriyetlerde dolaştı ve 1855 de Sadrazam oldu. Hayatının son onaltı yılında bu yüksek mevkie beş defa çıkan ve koca bir İmparatorluğun mukadderatını elinde tutan Âli Paşa, beşinci sadaretinde 1871 de Bebekteki yalısında veremden öldü. Süleymaniye camii haziresine defnedildi.

Fuad Paşa

Fuad Paşa 1815 de İstanbul'da doğdu; babası, İkinci Mahmud devrinin zarafeti ve hür fikirlerle tanınmış ulemasından şair Keçecizaden İzzet Molladır.

Çocukluğunda cami derslerine devam etti ve Askerî Tıbbiye Mektebi ilk açıldığında oraya kaydettirildi; Tıbbiyenin hem ilk talebele-

lerinden hem de ilk mezunlarından oldu; Tophane doktorluğuna tayin edildi; fakat mizacı mesleği ile bağdaşmadığından henüz yirmi üç yaşında iken hem askerlikten ayrıldı hem de doktorluğu bıraktı, Tıbbiyede lâtince ve Fransızca öğrendiği için Babıâli tercüme kalemine girdi. Orada devrin büyük adamı Mustafa Reşid Paşanın nazarı dikkatini çekti, bu zeki ve müstait genci diplomasi mesleğinde yetiştirmek isteyen Paşa Efendiye Londra Elçiliği Baş kâtipliğine tayin etti ve altı sene kadar İngilterenin baş şehrinde kalan Fuad Efendinin görüşleri değişiverdi; dünyanın kilit noktalarına sahip olan Türkiye'nin varlığını ve istiklâlini koruyabilmesi için Garplılaşmaktan başka yol olmadığna kat'î kanaat getirdi. Hâmisî Reşid Paşa ve arkadaşı Âli Paşa ile beraber üçü bir saçıyağı gibi birleşen Fuad Efendi bu uğurda hiçbir şeyden yılmayarak memleketteki taassub ile amansız bir mücadeleye girişti.

1851 de de Hariciye Nâzırı oldu. Kırım harbinden sonra Paris kongresinde Hariciye Nâzırı ve Baş murahhas sıfatile Türkiyeyi temsil etti ve Garplı diplomatlar arasında malûmat ve zekâsile mümtaz bir yer aldı. Şam ihtilâlini, Türkiye'nin dahili işlerine müdahaleye yeltenen Üçüncü Napolyona fırsat bırakmadan şidetli tedbirlerle bastırdı. Sonra yine Hariciye Nâzırı ve az sonra da Sadrazam oldu; pek kısa süren bu birinci sadaretinden istifasına müteakip Serasekr tayin edildi; devrin Padişahı Abdülâziz'in Mısır seyahatinde yanında bulundu. Mısır dönüşünde İkinci defa Sadrazam ve sonra tekrar Hariciye Nâzırı oldu; Padişaha Avrupayı yakından tanıtmak isteyerek Abdülâzizi bir Fransa ve İngiltere seyahatine çıkardı, bu vesile ile bu iki memlekette Türkler lehine bir hava uyandırdı; bu iki memleket halkında ilk defa olarak Türk düşmanlığının mânâsızlığı hakkında bir kanaat yerleşti. Devlet hizmeti uğrunda çok yorulan bu büyük devlet adamında kalp hastalığı başlamıştı; eli yaşında olduğu halde siması altmış beş yetmiş gösteriyordu; hastalığı ağırlaşınca tedavi için Fransada Nise gönderildi ve 1868 de orada öldü. Ölümü bu yabancı memlekette büyük teessür uyandırdı; naşı pek tantanalı bir cenaze merasimi ile Türkiye'ye gönderildi ve İstanbul'da Fazılpaşa Üçler Camii yanındaki türbesine gömüldü.

ÜÇÜNCÜ SULTAN SELİM DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

(Baştarafı 142 nci sayfada)

- ünvanının Türkiye tarafından tasdiki.
- 1805 Sadırazam Yusuf Ziyânın sadırazamlıktan çekilmesi; Hafız İsmail Paşanın sadareti.
- 1805 Kavalalı Mehmed Alinin vezaret rütbesile Mısır Valiliği; Mehmed Ali Paşa tarafından Mısırda Kölemenlerin imhası.
- 1805 Fransa ile hali harbde bulunan İngilterenin ittifakından ayrılmak istemiyen Osmanlı Devletinin, Fransaya karşı Rusyayı destekliyen İngilterenin tazyiki ile Türk - Rus ittifakını dokuz sene için uzatması.
- 1805 Sadırazam Hafız İsmail Paşanın Nizamı Cedid aleyhtarlığı ve Rumeli âyanlarını da Nizamı Cedide karşı mukavemete teşviki; âyanın Edirne toplantısı ve ilk defa olarak Üçüncü Selim ile nizamı cedide karşı açık bir muhalefet hareketi.
- 1805 Sadırazam Hafız İsmail Paşanın azli; İbrahim Hilmi Paşanın sadareti.
- 1805 Kaynarca muahedesine aykırı olarak bir Rus âleti olan Eflâk Voyvodası Kostantin İpsilanti ile şüpheli bir şahıs olarak görülen Buğdan Voyvodası Aleksandri Mozuros'un azilleri; Kostantin İpsilanti'nin Rusyaya firar ve ilticası. Ve bu aziller vakasından sonra Türkiye'nin İngiltere ve Rusyadan ayrılarak Fransa dostluğuna itimad ve temayülü.
- 1805 Birincikânun. Rusların harb açmağa lüzum görmeden hududu tecavüz ederek Bender, Hotin, Kili ve Akkırman kalelerini zaptı. Bir Rus ordusunun İsmail önünde Türklere mağlûbiyeti.
- 1806 İkincikânun. Rusyanın müttefiki İngilterenin tazyikine rağmen Rusyaya harb ilânı. Sadırazamın orduyu hümayun ile sefere gitmesi münasebetiyle, Nizamı Cedid aleyhtarı Köse Musa Paşanın İstanbul'da sadaret kaymakamlığına getirilmesi.
- 1806 İngiliz Elçisinin İstanbul'u terk ederek Akdenizdeki İngiliz donanmasına gitmesi. İngiliz donanmasının Hicri 1220 Kurban Bayramı günü Boğaz kaleleri kumandan ve muhafızlarının bayram namazında bulunmalarından istifade ederek Boğazdan geçip İstanbul önüne gelmesi, ve payitahtı tehdid ile Türkiye'yi sulha icbarı, bütün İstanbul halkının şehri müdafaaya hazırlanması, İngilizlerin hacil bir şekilde İstanbul önünden çekilip Akdenize dönmeleri.
- 1807 Vehhabilerin Medineyi istilâsı; evvelce Mekke'de yaptıkları tahribatı Peygamberin merkadı müstesna burada yapmaları; asırlardanberi merkadı Peygamberiye hediye olarak gönderilmiş baha biçilmez mücevheratın vesair harikulâde kıymetli eşyanın Suud Vehhabî tarafından gasbı ve kendi beldesi olan Der'iyye'ye götürülmesi.
- 1807 İngilizlerin İskenderiyeyi istilâsı, Reşid'de bozulan İngilizlerin İskenderiyeyi tahliyesi.
- 1807 Karadeniz Boğazı muhafızı olan Yamakların sadaret kaymakamı Kâse Musa Paşa ile eyhülislâm Topal Atâullah Efendinin teşvikleriyle Nizamı Cedid ve Üçüncü Sultan Selim aleyhine isyanları, Yamakların Kabakçı Mustafa başbuğluğunda İstanbul üzerine yürümeleri; bütün yeniçerilerin ayaklanmasile büyük ve kanlı İstanbul ihtilâli Nizamı Cedidin kaldırılması. Üçüncü Selimin tahttan indirilmesi.

4. Sultan Mustafa

Birinci Abdülhamidin oğludur; 1779 da doğdu, 1807 de, Üçüncü Selimi tahtından indiren mürtecilerle yeniçeriler tarafından padişah ilân olundu. 28 yaşında padişah olan Dördüncü Mustafanın şahsiyeti kanlı ihtilâl vakaları içinde sönük ve silik kalmıştır; bir yıl kadar hükümdarlık yapmıştır; Alemdar Mustafa Paşa ile askerlerinin, Üçüncü Selimi tekrar tahta çıkarmak için yaptığı saray baskını ve hükü-

3. Sultan Selim ve 4. Sultan Mustafa

met darbesinde Selim, Sultan Mustafalar ile şehid edilince, tahta Dördüncü Mustafanın küçük kardeşi şehzade Mahmud çıkarılmıştı. Sarayda hapsedilen Dördüncü Mustafa dört ay kadar sonra yeniçerilerin Alemdara karşı çıkardığı ihtilâlde Sultan Mahmud'un emriyle sarayda idam edilmiş ve Bahçekapıda babasının türbesine gömülmüştür.

Mithat Paşa

Büyük devlet adamı, Meşrutiyet inkılabının asıl ve necip lideri; Türkiyede hürriyet mücadelesinin masum şehidi; 1822 de İstanbulda doğdu. Asıl adı Ahmed Şefik'tir; babası kadınlarda bulunmuş ulemadan Ruscuklu Hacı Esref Efendi isminde namuskar ve bilgili bir adamdı. Oğlunu sağlam bir müslüman terbiye siyle yetiştirdi ve Ahmed Şefik Efend henüz on yaşında iken hafızı Kur'an oldu. 13 - 14 yaşlarında iken Babiâlide divanı hümayun kalemine kâtip olarak girdi. Asırlardanberi kalemler (devlet daireleri) istidatlı çocukların yetiştirildiği bir mektep vazifesini gördü. Ahmed Şefik Efendi de hem medrese derslerine devam etti, hem de kalemdeki değerli kimselerden hususî olarak, arabça ve farsça öğrendi ve bu kalemde kendisine Mithat mahlası verildi. 1844 ile 1849 arasında kâtiplik ile Şam, Konya, Kastamonu, vilâyetlerinde dolastı. Doğruca ve çalışkanlığı ile tanındı. Bir ara Suriyede bir devlet alcağını tahkikine memur edildi ve eşhas elinde kalmı binlerce lirayı meydana çıkardı; bu meselede gösterdiği namuskarlık Mustafa Reşid Paşanın bilhassa alakasını çekti ve Mithat Efendiye himayeye başladı. Ona göre hukunun genişlemesi için Fransızca öğrenmesini tavsiye etti ve Mithat Efendi otuz beş yaşlarında iken bu yabancı dili öğrenmeye başladı. 1858 de, Reşid Paşanın ölümünden sonra Sadrazam olan Âli Paşadın müsaade alarak bir Avrupa seyahatine çıktı. Belçika ve İsviçreyi dolaytı. 1861 de vezir rütbesiyle Niş valisi tayin edildi. O zamanlar Sırbistan; asayiş bozuk bir memleketti. Vali Mithat Paşa, bir taraftan şerikâvetin önüne geçti, diğer taraftan yolları ve köprüleri yaptırtarak, sanat okulları açarak icimai kalkınmayı temin etti. Merkezî nazarı dikkatini bu münevver valinin üzerine çevirdi. Niğ, Silistre ve Vidin vilâyetleri «Tuna valiliği» adı altında toplandı ve idaresi Mithat Paşaya verildi. Paşa, yeni vazifesinde de parlak bir muvaffakiyete ulaştı:

«Emniyet Sandığı» adı altında kurduğu o müesseseler ile o memleketler halkını kemiren tefeciliğin önüne geçti. «Menafi Sandığı» adı altında bir ziraat bankasının temelini attı. İmar işlerine, yol ve köprü inşaatına daha geniş ölçüde devam etti. Belediyeler teşkilâtı yaptı; «İslahhane» adı altında sanat mektepleri açtı. Bunun üzerine yeni kurulan Devlet Şûrasına reis tayin edilerek merkeze alındı; fakat her emrinin aynen takibini isteyen Sadrazam Âli Paşa ile zeminmedi; İstanbuldan Bağdat valiliği ile uzaklaştırıldı. 1869 da Bağdadta giden Mithat Paşa, Tuna evaletindeki terastını orada da tatbik etmek istedi. Yeni Sadrazam Mahmut Nedim Paşanın çıkardığı güçlüklerle karşılaştı, istifa edip İstanbula dönmeye mecbur oldu. 1872 de Abdülâzizin huzurunda Mahmut Nedim Paşanın yolsuzluklarını acı bir üsulle anlattı ve bu veziri ağır şekilde itham etti; bunun üzerine Sadrazam oldu; fakat bu en yüksek devlet makamında ancak üç ay

DÖRDÜNCÜ SULTAN MUSTAFA DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1807 Dördüncü Sultan Mustafanın cülüsü.
- 1807 Üçüncü Selim devri ricalinden bazılarının idamı. Silistrede bulunan orduyu hümayunda askerinin ayaklanması, serdar ve sadrazam İbrahim Hilmi Paşanın azli, Çelebi Mustafa Paşanın sadareti.
- 1807 Üçüncü Selim devri ricalinden bazılarının Ruscuk âyanı Alemdar Mustafa Paşanın himayesine sığınmaları ve Sultan Selimi tekrar tahta çıkarmak için gizli müzakereleri. Bu zevât tarihimizde Ruscuk Yârâm diye meşhurdur.
- 1807 Napolyon ile Rusya Çarı Aleksandrın Tilsit mülâkatı, bu görüşmede Rusyanın Türkiye ile bir mütareke aktının şart koşulması. Fransanın tavassutu ile Türkiye - Rusya mütarekesi; muhase me derhal duracak ve sulh müzakerelerine başlanacaktır. Mütarekenin akdi ile beraber Rusya işgal ettiği kale ve şehirleri tahliye edecek, fakat sulhün akdine kadar buralara Türk askerini girmeyecekler. Uzlaşamaz ise mütareke 1808 nisnına kadar uzatılacaktır.
- 1808 Alemdar Mustafa Paşanın sadrazam ve orduyu hümayun ile, ve bazı Rumeli âyanları âyanların askerleri ve kendi seçkin askerleri ile İstanbulu doğru hareketi. Önden gönderilen Pınar Hisar âyanı Ali Ağanın Rumelifeneri hisarında Boğaz Nazarı olmuş bulunan Kabakçı Mustafayı gece evinde bastırarak idamı; vak'ının şuyuu üzerine İstanbulda büyük bir heyecan. Alemdarın İstanbulu gelmesi; kendi askerleri ve Rumeli âyanlarının askerleri ile hükümet darbesi, sadrazamın tevkifi, sarayın basılması. Dördüncü Mustafa bendeleri tarafından Sultan Selimin şehid edilmesi. Dördüncü Mustafanın tahttan indirilmesi.

ikinci Sultan Mahmud

Birinci Abdülhamidin oğludur; 1785 de doğmuştur, Alemdar Mustafa Paşanın yaptığı hükümet darbesinde tahta oturduğu zaman yirmi üç yaşında idi. Alemdar sarayı bastığı zaman saraydaki Sultan Mustafaşahlar şehzade Mahmudu da öldürmek istemişler, fakat şehzadenin hazinecisi Cevri kadın kaatillerin gözlerine küllü serperek prensi daireindeki ocak bacasından dama çıkarıp kaçırması, hattâ bu arada Sultan Selimin kaatillerinden Ebe Selim Şehzadenin arkasından bir hançer fırlatmış, Mahmud pazısından yaralanmıştı; bir kısmın üst tarafı da bir taşla çarparak berelenmişti.

Sultan Mahmud 1839 a kadar otuz bir sene padişahlık yaptı. Çalışkan, cesur, memleketinin ve milletinin refah ve saadetine, umranını görmek isteyen bir hükümdardır; fakat devri, birbiri arkasından pâlak veren büyük gailelerle geçmiş asla huzur ve sükün görmemiş talihsiz bir insandır.

Tahta çıktığı zaman, bir Rus harbinin müterake devresiydi, birkaç ay sonra yeniler Alemdarın intihariyle kapanan bir ihtilâl çıkarmıştı; fakat Dördüncü Mustafayı, sarayda idam ettiren Sultan Mahmud, hanedanının tek erkeği olarak tahtını muhafaza etmişti. Ruslarla tekrar başlayan harb üç sene sonra Besarabya kıtası Rusyaya bırakılarak Bükreş muahedesiyle sona erdi; fakat arkasından bir Sırbistan isyanı çıktı. Bunu Mora ihtilâli takip etti. Bu arada, 1826 da İstanbulda kanlı bir şehir muharebesiyle yenileri ocağı kaldırıldı ve «Asakiri mansure-i Muhammediye» adı ile yeni bir asker ocağı kuruldu. Sultan Mahmud sarayını terkederek bir alay kumandanı gibi bir sene Rami kıyısında oturdu ve her sabah, karda yağmurda askerinin başında talime çıktı.

Sultan Mahmud devlet teşkilâtında esash islahata girişti; yenileri ocağının lâğvından sonra memlekette artık mal ve can emniyetinin hâkim olacağını söyleyen padişah topladığı bir saltanat meclisinde: «Diğer mühim işleri siz düşünün, karar verin, ben kararımı tatbik edeceğim» dedi. Din, hükümet, ordu, adliye, ziraat ve ticaret işlerinde kurulacak yeni müesseseleri yerleştirmek ve ananeleri, bâtıl itikatları yıkmak çok zor işti. Sarığı çıkarıp fesi; şalvarı atıp pantolonu giyen padişah kıyafet inkılabının ilk örneğini verdi.

Mora isyanı bastırılırken, Rumları himaye eden Rusya, İngiltere ve Fransa donanmaları, harb ilân edilmeksizin Navarin limanına hücum ettiler ve Türk donanmasını yaktdılar. Türkiyenin protestosuna Ruslar harb ilânile cevap verdiler ve Edirneye kadar ilerlediler; 1829 da Edirne imzalanan bir sulh muahedesiyle Yunanistan müstakil bir devlet oldu, bunu Sırbistanın istiklâli takip etti. Arkasından Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyan etti; Mısır valisinin ordusu Anadolu içine girdi ve Kütahyaya kadar geldi. Âsi Mısır valisine karşı mağlûb olan padişah Rus Çarının silâhlı yardımını kabule mecbur oldu; bu suretle hem Mısır meselesi hemde Rusyanın mütemadiyen artan kuv-

veti karşısında Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının emniyeti bir Avrupa meselesi oldu; bu siyasî gailelere harblerin sebep olduğu ağır mal sıkıntısı da yüklenmişti. Memlekette ilk defa olarak muntazam devlet daireleri, büyük kışlalar ve mektepler yaptıran Sultan Mahmud nihayet veremin pençesine düştü ve Çamlıcaada kız kardeşi Esma Sultanın köşkünde öldü; Çemberlitaş yakınında yaptırıldığı türbesine gömüldü. Son nefesini vermek üzere iken ordusunun Nizip mevkiinde Mısır ordusuna karşı ağır bir bozguna uğradığı haberi gelmişti.

Uzun boylu, Avrupalı biçiminde kesilmiş kısa sakallı, zarif ve güzel bir adamdı. Çok güzel konuşurdu; Şark musikisinde sağlam bilgi sahibiydi, şarkılar yazar ve bestelerdi.

İkinciteşrin. İstanbulda yenileri ihtilâli; Alemdar Mustafa Paşanın ikamet etmekte olduğu Babiâlide gecelevin bastırılması, ve Babiâlinin kundaklanarak yakılması, Yenierilerin eline düşeceğini anlayan Alemdar Paşanın intiharı. Yer yer pusuya düşürülen sekbanların öldürülmesi. Babiâlî yangınının etrafa sirayetle büyük bir İstanbul yangını olması. Yenierilerin sarayı hümayuna yürüyüşü; eski padişah IV. Mustafanın sarayda Sultan Mahmudun emriyle idamı. Sekbanı Cedid asker ocağının lâğvı; Sekban kışlaları olan Levend Çiftliği Kışlası ile Üsküdar'daki Selimiye Kışlasının yenieriler tarafından yakılması.

İKİNCİ SULTAN MAHMUD DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1808 Temmuz. İkinci Sultan Mahmudun cülüsü; Alemdar Mustafa Paşanın sadareti.
- 1808 Alemdar Paşanın diktatörlüğü; serkeşliğe ve uygunsuz hareketlere karşı verilen amansız idam cezaları ile yenierilerin sindirilmesi. Sekbanı Cedid adı ile yeni bir asker ocağının kurulması.
- 1808 İkinciteşrin. İstanbulda yenileri ihtilâli; Alemdar Mustafa Paşanın ikamet etmekte olduğu Babiâlide gecelevin bastırılması, ve Babiâlinin kundaklanarak yakılması, Yenierilerin eline düşeceğini anlayan Alemdar Paşanın intiharı. Yer yer pusuya düşürülen sekbanların öldürülmesi. Babiâlî yangınının etrafa sirayetle büyük bir İstanbul yangını olması. Yenierilerin sarayı hümayuna yürüyüşü; eski padişah IV. Mustafanın sarayda Sultan Mahmudun emriyle idamı. Sekbanı Cedid asker ocağının lâğvı; Sekban kışlaları olan Levend Çiftliği Kışlası ile Üsküdar'daki Selimiye Kışlasının yenieriler tarafından yakılması.
- 1808 Memiş Paşanın sadareti.
- 1809 Napolyon ile Çar Aleksandrın Erfurt mülâkatı; Çarın teklifi olan bir Türkiye taksimi meselesini Fransa istikbalde görüşülmeğe değer bir mesele telâkki eylemiştir. Fransa, Türkiye üzerindeki nüfuzunu kullanarak bir Türkiye - İngiltere anlaşmasına mani olacaktır.
- 1809 1 İkincikânun. Sadrazam Memiş Paşanın azli; Yusuf Ziya Paşanın sadareti.
- 1809 Rusya ile mütareke müddetinin bitmesi ile harb halinin avdeti.
- 1809 Türkiye ile İngiltere arasında Çanakale sulh muahedesi ve gizli ittifak muahedesi. Gizli muahede metninin hulâsası: Rusya ile anlaşan Fransa Türkiyeye harb ilân ederse Fransız donanmasına karşı Akdenizdeki Osmanlı adaları ile sahillerinin müdafaasını İngiliz donanması deruhte etmiştir. Fransız tazyikine mukavemet edecek olan Türkiyeye İngiltere top ve her nevi askerî teçhizat verecektir. İngiltere Türkiyeden evvel Rusya ile sulh akdedecek olursa, Osmanlı devleti ile Rusya arasında Osmanlı devletinin şânına, menfaatine, istiklâline ve top- rak tamamiyetine lâyık bir sulh teminini teahhüt etmiştir. 5 ikincikânun.
- 1809 Nisan. Rus harbinin devamınca Boğazların bütün devletlere karşı kapatılmış olduğuna dair Osmanlı notası.
- 1811 Birinciteşrin. Yeni bir Rus - Fransız harbinin başlaması ihtimali karşısında, Fransanın darbe devama teşvikine rağmen Napolyonun karakterine güvenilemediğinden Rusya ile mütareke.
- 1811 Sadrazam Yusuf Ziya Paşanın azli, Laz Ahmet Paşanın sadareti.
- 1812 28 Mayıs. Rusya ile Bükreş sulh muahedesi. Muahede metninin hulâsası: Rusya bu harbde işgal ettiği Eflak ve Bugdanı Türkiyeye iade etti. Bu harbde işgal edilmiş olan Besarabya Rusyada kaldı. Prut nehri iki devlet arasında hudud oldu. Tuna'nın Kili ağız iki devlet arasında müşterek olacaktır. Bu harbde Ruslar hesabına çalışmış Sırb asiller affolunacaktır. Osmanlı devleti, Sırbistana bir nevi muhtariyet verme hususunda Sırb ileri gelenleri ile müzakere vaadinde bulundu.
- 1812 Sadrazam Laz Ahmed Paşanın azli; Hürşid Ahmed Paşanın sadareti.
- 1813 Mısır valisi Mehmed Ali Paşanın Medine ile Mekkeyi Vehhabilerin elinden kurtarması.
- 1815 Nisan. Sadrazam Hürşid Ahmed Paşanın azli; Mehmed Emin Rauf Paşanın sadareti.
- 1815 Teşrinievvel. Yunan adalarının İngiltere himayesine verilmesine Osmanlı devletinin muvafakati; Dalmaçya sahilinde Praganın Türkiyeye terki.
- 1818 Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşanın azli; Derviş Mehmed Paşanın sadareti.
- 1820 Amerika Birleşik Devletleri ile ilk ticarî münasebetlerin ku-

ruhan mutlakiyete taraftar Padişah ile hayatı pahasına da olsa meşrutiyetin müdafiyi olan Sadrazam geçinemeditler; Mithat Paşa azledildi. 1877 de Rus harbinin doğurduğu siyasî buhrandan istifade eden İkinci Abdülhamit Meclisi dağıttı. Paşanın nüfuzundan çekinen Padişah onun şöhretini tamamen ezmeğe istiyordu. Abdülâzizin intihar etmeyeceğini katledildiği iddiasıyla 1881 de bir dava açtırttı; Yıldız Sarayında kurulan fevkalâde bir mahkemede Mithat Paşa, Damat Mahmut ve Damat Nuri Paşalar, ve Sultan Aziz öldürdüğü iddia edilen ayak takımından bir kaç pehivanla beraber bir Padişah katili olarak itham edildi ve idama mahkûm oldu. Padişah, bu idam hükmünü müebbet sürgüne çevirdi. Mithat Paşa, iki felâket arkadaşı ile Taife gönderildi. Nuri Paşa aklı oynattı. Mithat Paşa ile Mahmud Paşa da bir müddet sonra Taife esrarengiz bir şekilde boğularak öldürüldü. Bu büyük hürriyet şehidinin kemikleri ancak 1950 de vatana getirildi ve bir tören ile İstanbulda Hürriyeti Ebediye Tepesindeki yeni kabrine bırakıldı.

- 1820 Kânunusani. Sadrazam Derviş Mehmed Paşanın azli; Seyyid Ali Paşanın sadareti.
- 1821 Mart. Sadrazam Seyyid Ali Paşanın azli; Benderli Ali Paşanın sadareti. Bir ay sonra azli ile Hacı Salih Paşanın sadareti.
- 1822 10 Teşrinisani. Sadrazam Hacı Samih Paşanın azli; Deli Abdullah Paşanın sadareti.
- 1822 Yunanistan ve Mora üzerinde büyük nüfuz sahibi Yanya valisi Tepedelenli Ali Paşanın, Nişancı Hâlet Efendinin kini karşısında devlete arzusuna rağmen âsi oluğu üzerine ordu sevki, Yanyada muhasarası, idması. Tepedelenli Ali Paşanın isyanı ile beraber başlamış olan Mora ihtilâlinin paşanın idamından sonra bütün şiddeti ile alevlenip devamı.
- 1823 Mart. Sadrazam Deli Abdullah Paşanın azli; Silâhdar Ali Paşanın sadareti.
- 1823 İran ile Erzurum sulh muahedesi. Mora ihtilâlini fırsat bile rek Türkiyeye saldıran İranlılar Bağdad cephesinde mağlûb oldular, fakat şarki Anadolu da Bayazıd, Bitlisi, Ercişli zaptettiler ordularında bir kolera çıktı, sulh istediler; «Kasırsın» muahedesi esaslarına göre bu ahidnâme imzalandı.
- 1823 Birincikânun. Sadrazam Silâhdar Ali Paşanın azli; Said Galip Paşanın sadareti.
- 1824 Kendisine Mora ve Girid valiliklerinin verileceği va'd edilerek Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşanın Mora isyanının tenkiline memur edilmesi.
- 1824 Mehmed Ali Paşanın oğlu İbrahim Paşanın 60 gemi ve 60 bin askerle Mora ihtilâlinin tenkili hareketine iştiraki, Orduyu hümayun ile birleşen Mısır askerinin muvaffakiyeti, asilerin merkezi olan Tripoliçenin, Misolonki, naopolinin zaptı; Mora ihtilâlinin son a irer gibi görünmesi.
- 1824 Eylül. Sadrazam Said Galib Paşanın azli; Selim Sırrı Paşanın sadareti.
- 1826 15 Haziran. İstanbulda kanlı bir şehir muharebesi ile Yeniçeri ocağının kaldırılması; «Vak'ayı Hayriyye».
- 1826 «Asakiri Mansurei Muhammediyye» adıyla yeni bir asker ocağının tesisi.
- 1826 Rusya ile Akkirman muakevelenemesi. Bükreş muahedesinde Türkiyenin vaid ettiği Sırbistan muhtariyeti meselesi bir kere daha teyid edildi.
- 1827 Asakiri Mansureye serpuş olarak fes giydirilmesi.
- 1827 Mora ihtilâlinin bastırılması karşısında Rusyanın Türkiyeye fiilen tecavüz ederek meseleye karışacağını sezen İngilterenin teşebbüsü ile Rusyanın böyle ferdi müdahalesini önlemek için İngiltere, Fransa ve Rusya arasında üçlü anlaşma, Türkiyeye bir nota verilmesi, bu suretle Yunan meselesinin bir Avrupa meselesi olması.
- 1827 20 Birinciteşrin Müttefik İngiltere, Fransa ve Rusya devletleri donanmalarının Navarin limanında bulunan Osmanlı donanmasına harb ilân edilmemişken korsan ruhu ile baskını, dört saat içinde bütün Osman ve Mısır gemilerinin mahvedilmesi. 8000 bahriyelimizin şahadeti.
- 1828 Mısır vâlisi Mehmed Ali Paşanın Padişahın müsaade almadan İngiltere ile bir mukavelename imzalayarak oğlu İbrahim Paşanın kumandasındaki Mısır ordusunu İngiliz donanması ile Moradan geri getirtmesi.
- 1828 Devletler arası hukuku ayak altına alan ve medeniyet için silinmez bir leke teşkil eden Navarin Baskınının Osmanlı devleti tarafından protestosu ve üç müttefik devletten tazminat istemesi; Rusyanın bu notaya harb ilâm ile cevap vermesi.
- 1828 Birinciteşrin. Sadrazam Selim Sırrı Paşanın azli; Darendeli İzzet Mehmed Paşanın sadareti.
- 1829 İkincikânun. Sadrazam Darendeli İzzet Mehmed Paşanın azli; Reşid Mehmed Paşanın Sadareti.
- 1829 Rusların, geri çekilme yolları kesilip mahvolmayı göze alarak cür'etkârane bir yürüyüşle Edirneye kadar gelerek bu şehri zaptetmesi, şark cephesinde de Erzurumun sukutu. Rusya ile Edirne sulh muahedesi. Metnin hulasası: Rumeli hududu yine Prut nehri olacaktır. Eflâk, Buğdan ve Sırbistan imtiyazları genişletilecek. Yunanistan tam bir istiklâl verilecek. Rusyaya 8,5 milyon lira harb tazminatı verilecek.
- 1830 Fransızlar tarafından Cezayirin işgali.
- 1830 Sırbistana muhtariyet verilmesi.
- 1830 Girid eyaletinin Mısır vâlisi Mehmed Ali Paşaya verilmesi, Mehmed Alinin evvelce vaid edilen Mora valiliği yerine Suriyeyi istemesi, bu talebin reddi.
- 1832 Mısır vâlisi Mehmed Alinin isyanı; Mısır ordusunun Şamı zaptı, Toros dağlarını geçerek Anadolu'ya girmesi. Sadrazam Reşid Mehmed Paşanın Konya ovası muharebesinde mağlûbiyeti Mısır ordusu kumandanı İbrahim Paşaya esir düşmesi.
- 1833 Sadrazam Reşid Mehmed Paşanın azli; Mehmed Emin Rauf Paşanın sadareti.
- 1833 Mısır ordusunun Kütahyaya kadar ilerlemesi, İbrahim Paşanın bütün valilere tahrirat göndererek kendilerini pek mühim bir meselenin görüşülmesi için İstanbul'a daveti. Mesele, Osmanlı hanedanının iskatı ile Türkiye tahtına Mehmed Ali hânedanının geçmesidir. İkinci Mahmudun bütün Avrupa hükümdarlarından tavassut talebi.
- 1833 Çar Nikolanın yardım teklifi; mahremlerine «denize düşen yılanı sarılır» diyen Sultan Mahmudun bu teklifi kabulü. Bir Rus donanmasının Boğaziçi sahillerinde bir Rus kolordusunu karaya çıkarması. Bu müdahale karşısında İngiltere ve Fransasının telâşl, bu iki devletin Mehmed Aliyi tazyiki ve Mısır ordusunun ileri hareketinin durdurulması.
- 1833 21 Şubat. Padişah ile âsi Mısır valisi arasında Kütahya muahedesi: Sayda, Şam Haleb, Adana vilâyetleri Mısır'a ilâveten Mehmed Ali Paşaya, Girid ve Cidde valilikleri de oğlu İbrahim Paşaya verildi.
- 1833 8 Temmuz. Rusya ile Hünkâriskelesi ittifak muahedesi: Çar

ve Padişah karşılık olarak birbirlerine orduları ile yardım edeceklerdir. Muahedenin gizli maddesi: Padişah Çara ordusu ile yardım yerine Boğazları diğer bütün devletlerin harb gemilerine kapmayı taahhüd ediyordu.

- 1833 Hünkâriskelesi muahedesinin gizli maddesinin öğrenilmesi üzerine diğer Avrupa devletlerinin bu muahedeyi tanımadıklarını ilân etmesi.
- 1837 İstanbulda Haliçte ilk köprü'nün yapılması.
- 1838 Türkiyede karantina usulünün kabul ve tatbiki.
- 1838 Kütahya muahedesini kerhen imzalamış olan padişahın Mısır valisine karşı harb hazırlığı; donanmanın Hain Ahmed Paşa kumandasında Suriye sahillerine gönderilmesi; ordunun da sefer hareketine başlaması; fakat Nizib mevkiinde ağır bir mağlûbiyete uğraması 1839.
- 1839 Nizib bozgununu haber almadan o sırada ağır hasta olan İkinci Sultan Mahmudun vefatı.

Sultan Abdülmecid

İkinci Mahmut ile Bezmiâlem kadının oğlu; 1823 de doğdu, babası Sultan Mahmudun ölümü üzerine 1823 de henüz on yedi yaşlarında iken tahta oturdu; yirmi iki yıl padişahlık yaptı ve 1861 de otuz sekiz yaşında öldü. Devri koyu istibdat ile Birinci Meşrutiyet arasında bir uyanık istibdat olmuştur ki müverrihler bu devre «Tanzimat Devri» adını verirler.

Çok güzel ve zarif bir yüze sahipti, vücut yapısı nahif ve narindi; hisli ve içli bir insandı; kadın efendilerine aşk ile bağlanmıştı, bunların içinde en sevgilisi de, kendisine Mehmet Reşat isminde bir şehzade doğuran (İstikbalin Sultan Reşadı) ve pek genç yaşında ölen Gülcemal kadındı. Sultan Mecid pek genç yaşında içkiye alışmıştı, hayatının son yıllarında bu iptilâsını, kendisini verem döşegine yatacak bir ayyaşlığa kadar götürmüştü. Nargile tiryakiliği de meşhurdur. Kandan nefret ederdi. Tarihimizde Kuleli vakası diye anılan ve bu hükümdara bir suikast

2. Sultan Mahmud ve Sultan Abdülmecid

hazırlayan gizli bir cemiyet meydana çıkarılıp mensupları idama mahkûm olduğu zaman, mahkeme kararını «Meydanda kaatil yok; tasavvurda kalmış, ben adam öldürmem, cezalarını kalebentliğe tebdil ettim» diye bozmuştu. Altı asırlık hanedanının mübalâğasız en nazik, çelebi hükümdarı idi. Babası İkinci Mahmuda isyan etmiş olan Mısır valisi Mehmed Ali Paşa kendisini, ziyarete geldiğinde bir ihtiyarlık gafleti ile pek genç olan imparatora «Oğul...» deyişmiş ve hatasını derhal fark ile diz çökerek af dilemiş, Abdülmecid ihtiyar valiyi elinden tutup kaldırarak: «Pederim... Nasihatlerinize her zaman muhtacım.» demişti.

İstanbul saray ve konaklarına alafangalık bu devirde girmiş, orta halli ailelere varınca bir lüks ve sefahat dükünlüğü başlamıştı. Yeni sarayların inşa ve döşeme masrafları da (Dolmabahçe ve Beylerbeyi sarayları) devlet hazinesinde ağır bir yük olmuştu.

Abdülmecid devrinde devletin dış politikası, bilhassa, altı defa sadrazam olan ve bu makamda ölen Mustafa Reşat paşanın dirayet ve liyakati sayesinde muvaffakiyetle idare edilmiş, Osmanlı devletine Avrupa devletleri arasında bir prestij temin edilmişti. Bu devrin en şayanı dikkat vakası da, Avrupa sulhunu ve dünya muvazenesini tehdit eden Rusyaya karşı Türkiye, İngiltere, Fransa ve Sardunya devletlerinden mürekkep bir ittifakın kurulması ve müttefiklerin Kırım yarımadasında Rusları mağlûp etmesidir. Abdülmecid devrine revnak veren simalar arasında Âli ve Fuat Paşaların ismini de bilhassa kaydetmek lâzımdır. Abdülmecid, babasının zamanında başlamış olan islahata devam etmek istemişti. 1856 da Kırım muharebesinden sonra imzalanan Paris muahedesiyle de, Osmanlı devleti, harici itibarı yükselmiş olarak bir sulh ve terakkî devresine girmiş oluyordu. Adliye ve Maarif nezaretleri kuruldu, yeni kanunlar konuldu, Avrupa ile ticaret ve iktisadi münasebetler artırıldı, Avrupalardan istikrazlar akdölündü; fakat, bu suretle elde edilen paralar, memleketin ziraat ve sanayi hayatında kalkınmasına ve ordu ile donanmanın islahı yolunda sarfolunacak yerde saraylar inşasına ve sair saltanat ve gösteriş israflarına harcandı; bu da efkârı umumiyyede hoşnutsuzluk uyandırdı. Genç padişah bütün hüsnüniyetine rağmen, lüzumundan fazla nazik oluğu ve içki iptilâsı yüzünden vaziyete hâkim olamamıştı. Öylesine ki kız kardeşlerinin sefihane hayatlarına kızdığı halde bir şey yapamamış idi, en şiddetli tedbiri de bir hiddet anında, bu prenslerin göz kamaştıran bir lüks içinde mesire yerlerinde dolaşmalarını menetmek için muhteşem arabalarının tekerleklerini zincirle bağlatıp kilitlemek olmuştu.

Hükümdarın tahakkuk ettiremediği arzularından biri de Türkiye ye demiryolları döşetmekti. Liverpol ile Mançester arasında işlenen trenlerin resimlerini getirtmiş, bir gün bunları hususî doktoru Viyanalı Spitzer'e göstererek: «Bunları memleketimde görmek istiyorum... Fakat büyük işler... Devlet hazinesiyle temini müşkül... Avrupada olduğu gibi burada da bu işler için hususî şirketler kurulmalı.» demişti. Abdülmecidin bu yoldaki arzuları karada değil, denizde tahakkuk etmiş, Boğaziçinde seyrüseferi temin için «Şirketi Hayriye» adıyla bir vapur şirketi kurulmuş, bu şirketin en büyük hissedarlarından biri de bu padişah olmuştu.

Namik Kemal

Kaemî, Türkiye'de, istibdatı karşıtı hürriyet mücadelesinin bayraktarlığını yapmış büyük muharrir, edip ve şair; vatan sevgisinin coşkunun timsalidir. 1840 ta Tekirdağ'da doğdu; babası, devlet memurluğunda Maliye Mecisi azalığına kadar yükselmiş Müneccimbaşı Mustafa Asım Bey; anası, mutasarrıflıklarda bulunmuş Abdüllâtif Paşanın kızı Zehra Hanımdır.

Namik Kemal pek küçükken anasını kaybetti; öksüzünden ayrılmayan ana babasıyla ninesinin ellerinde büyüdü. Onlarla beraber Anadolu'da Karsa, Rumelinde Sofyaya gitti; Serâzat bir çocukluk hayatı geçirdi. On iki yaşında iken Beyazıt rüştüyesiyle Bezmi Âlem Valde mektebinde bir sene kadar devam edebilmişti; ondan sonra mekteb yüzü görmedi. Av meraklısı idi. On beş on altı yaşlarında iken bir sürgün avında yavrulu bir karaca vurdu. Bu feci sahne istikbalin büyük adamının üzerinde, kendisine yolunu gösteren bir darbe oldu. Tüfeği nefretle atan Namik Kemal, bütün heyecan ve hassasiyetiyle kitalara sarıldı. Abdüllâtif Paşanın muhittinde arabça ve farsça öğrenmişti. İstanbul'da döndüklerinde son Divan şairleriyle ve şinasi ile tanıştı. Şinasinin tesiri altında fransızca öğrenmeğe başı. On sekizinci astr filozoflarının açtığı hürriyet dâvasını benimsedi ve siyasetle uğraşmaya başladı. Eski Tasvirî Efkâr gazetesinin genç muharrirleri arasına girdi. Sultan Aziz'in istibdat idaresine karşı «Yeni Osmanlılar» cemiyetinin kurucularından biri oldu; hükümet tarafından tehlikeli simalardan biri olarak damgalandı. Erzurum vali muavinliği ile İstanbul'dan uzaklaştırılmak istenirken Avrupaya kaçtı.

Fransayı, İngiltereyi, İsviçreyi gördü. Pariste kurulan «Genç Osmanlılar» cemiyetine girdi; bu yabancı memleketlerde «Hürriyet» gazetesini çıkararak İstanbul'daki istibdat idaresi ile mücadele etti. İân edilen bir umumi af üzerine İstanbul'da döndü. İstanbul'da münevver gençliğin en ateşli devri idi. «İhret», «Hadika» ve «Diyojen» gibi gazeteler Türkiye'de meşrutiyet idaresi isteyen yazılar neşrediyor; Kemal bu muharrirlerin en ateşlisi, en cesuru oldu. 1873 te Gedikpaşa tiyatrosunda «Vatan yahut Silistre» piyesi sahneye kondu. Bu piyes Abdüllâziz idaresince âdeta bir isyan telâkki edildi. Namik Kemal Kıbrıs'a sürüldü ve orada Magosa kale-sine hapsedildi. «Zavallı çocuk» «Akif Bey» ve «Gülîhal» isimdeki piyeslerini bu sürgün hayatında yazdı. 1876 da Abdüllâziz tahtından indirildi; Beşinci Murad Padişah oldu. Bu hükümet darbesini yapan Mithat paşa ve arkadaşları ilk Türk anayasa kanununun («Kanunu Esasi») hazırlarken Namik Kemal'in kaleminden istifadeyi düşündüler. Namik Kemal, tanıdığı hür fikirli ediplerden Ziya Paşa ile beraber Kanunu Esasiyi tanzime memur edildi ve Kemal ayrıca Şûrayı Devlet âzalığına tayin edildi.

Fakat bir akıl hastası olan Beşinci Muradın yerine tahta çıkan İkinci

Plevne sperlerinde bir kâse yoğurt

Türklerin Plevne müdafası, cihan tarihinin eşsiz kahramanlık destanlarından biridir. 1876 Türk-Rus cenginde, Gazi Osman Paşa kumandasındaki bir Türk ordusu, bugün Bulgarıya'da kalmış olan Plevne'deki küçük bir kasabada kendisinin dört misli düşman kuvvetlerine aylarca dayanmış ve düşmana korkunç kayıplar verdirmiştir.

Plevne destanının içinde bin bir kahramanlık hikâyesi vardır. İşte bir tanesi:

Plevne muhasarasının en çetin günleri başlamıştı. Soğuğa ve müthiş düşman ateşine aldırış etmeyen Mehmetçikler, açlık ile de pençeliyordu. Geceleri ateş yakmak göyle dursun bir kibrit bile çakılmıyordu. Küçükçük bir pırıtya, en az on, on beş gülle koyuyordu. Askere tayin olarak günde yüz gram ekmeğin bir de mısır koçanı veriliyordu. Koçanları onbaşılar topluyor, gündüzleri suda haşlıyarak ediyorlar, bir nevi kaçamak yapıp Mehmetçiklerine yediyorlardı. Tütün tiryakileri, asma kütüklerinin kabuklarını kıyarak tütün verine icivyorlardı.

Düşman sipertleri «Baş tabya» ve «Kara tabya» adındaki Türk İleri sipertlerine 6-8 adım kadar yaklaşıp, öyle ki, her iki taraf, ateşin hafiflediği surlarda birbirlerine iftâp ediyorlardı; cengin müthiş yoğunluğunu bununla gideriyorlardı.

Bu gün, Plevne yanındaki Gri-vaçe köyünde, bir köylü kadın, bir kaş çanak yoğurt yapmış ve ölümlü göze alarak müthiş düşman ateş altında kasabaya kadar gelmiş, yoğurtlarını kahraman Osman Paşaya hediye etmişti. Osman Paşa da, bu yoğurtları en İleri sipertlerde bulunan Mehmetçiklerine göndermişti.

Bu çanak taze yoğurt, Baş tabyadaki Mehmetçikler için cennetten gelmiş bir şeydi! Ahmet Çavuş adında bir yiğit, çanağı ortaya koymuş, nefesler etrafına toplanmış, başkalarını hazırlamışlar, «Bismillâh!» diye atıştırmaya başlayacaklardı ki altı adım ilerideki düşman sipertlerinden, bu cenkte Rusların müttetikleri olan Rumen askerlerinden biri seslendi:

— Hey... Türk oğlu... Türk oğl...

Ahmet Çavuş cevap verdi:

— Ne var be ulah oğlu?..

— Nasılsınız?! Rahat mısınız?!

— Ekmeğiniz peksimetiniz var mı?!

— Var ya... Var ya... ..

— İnanmam... Bak ben sana bizim peksimetlerden atıyorum... ..

— Sen de bize sizinkilerden at ta manayın.

Mehmetçiklerin ortasına nar gibi bir peksimet düştü. Mehmetçikler birbirlerine baktılar... Onların düşmanlara atılacak peksimetleri değil, bir tırda ekmeikleri bile yoktu... Ahmet Çavuş acı acı gülmüştü, daha tadına bile bakmadıkları yoğurt çanağını aldı:

— Hey Ulah oğlu... Ulah oğlu... ..

— Birde yalnız peksimet değil, yoğurt bile var yoğurti..

Dive bağırıp ve çanağı düşman sipertine fırlattı.

SULTAN ABDÜLMECİD DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

1839 Abdülmecidin cülüsü.

1839 Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşanın azli; Husrev Mehmed Paşanın sadareti. Kavalalı Mehmed Alinin eski can düşmanı olan bu zatın sadarete gelmesi ile Mısır buhranının bir kat daha artması.

1839 Husrev Paşa Kaptanı derya Ahmed Paşanın da düşmanı olduğundan kaptan paşanın devlete ihanetle emri altındaki Osmanlı donanmasını İskenderiyyeye götürerek Mehmed Ali Paşaya teslim etmesi.

1839 Ordusunu ve donanmasını kaybetmiş olan padişahın asî Mısır valisi ile bir müzakere yolu araması çok ağır şartlarla karşılaşması; Londra elçisi Mustafa Reşid Paşanın bir diplomasî muvaffakiyeti olarak İngilterenin Mısır meselesini bir Avrupa meselesi yapması; İngiltere, Avusturya, Prusya, Rusya ve Fransa Babıaliye müşterek bir nota vererek bu beş devlet bir karar vermedikçe Padişahın Mehmed Ali ile müzakereye girmemesini tavsiyeleri.

1839 3 Birinciteşrin. Londradan İstanbul'a gelen Mustafa Reşid Paşanın Abdülmecide hâs siyasi müşavir olarak yaklaşması; Paşanın kendi karihası eseri olan Gülhâne Hattı Hümayununu bizzat okuyarak halka tebliği ve neşri. Bu ferman ile uyanık mutlakiyet devrinin başlaması. Metnin hulâsası: Devletin düşlüğü zaaflı ve fakrin sebebi kanunlara riayetsizliktir. Şahsi emniyet; ırz, namus, mal emniyeti, vergi alınması, askerlik için icabeden kanunlar yapılacaktır. Artık, bir mahkeme kararı olmadan gizli ve aşkâr kimse idam olunmayacaktır; cürüm sahiplerinin, idam mahkûmlarının bile malları musadere olunmayacak, veresine verilecektir. Bütün işlerde Osmanlı tebaası arasında din ve milliyet gözetilmeyecektir, Herkes kanunlar önünde müsaavidir, kanunlara riayet edilmesi için padişah, ulemâ ve vükela yemin edeceklerdir. Kanuna aykırı hareket edenler, rütbe ve mevkilerine bakılmadan cezalandırılacaktır. Mart. Ticaret mahkemelerinin tesisi.

1840 Haziran. Sadrazam Husrev Mehmed Paşanın azli; Mehmed Emin Rauf Paşanın sadareti.

1840 15 Temmuz. Türkiye, İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya arasında Mısır meselesi için Londra mukavenamesi. Mehmed Aliyi iltizam eden Fransa bu konferansa davet edilmemiştir. Metnin hulâsası: Mehmed Aliye Mısır valiliği veraset suretile, Cenubi Suriye valiliği kaydı hayat şartı ile verilecektir, on gün içinde kabul eylemediği takdirde Suriyenin tevcihinden vazgeçilecek ve bir on gün daha beklenerek, yine kabul cevabı vermezse kendisine artık hiç bir şey temin olunmayacaktır. Padişahın ve müttetiklerinin kararına cebren itaati temin olunacaktır.

1840 Birincikânun Mehmed Alinin itaat ahidnamesi. Mısır valisi 15 Temmuz kararına red cevabı verdi; Osmanlı, İngiliz ve Avusturya gemilerinden mürekkep bir filo Beirut ve Akkâyı zaptetti. İbrahim Paşa da Türk ordusuna mağlûb olarak Mısır'a çekildi: Müttetik donanma İskenderiye limanına girdi; Mehmed Ali hakkında verilecek karara itaat edeceğini bildirdi.

1841 Şubat. Mehmed Ali Paşaya, evlâdına intikal etmek şartı ile Mısır valiliğinin verildiğine dair ferman. Müttetikler Mısır valisini muhabat kabul etmediler; Mehmed Ali doğrudan padişaha müracaat ile vaziyetinin tayinini diledi. Babıali ile dört müttetik devletin kararı kendisine Abdülmecidin fermânı ile bildirildi. Mısır'daki medeni icraatı için, valilik evlâdına irsen intikal etmek üzere yalnız Mısır valiliğinde ibra edilmişti. Mısır eyaleti padişaha senevi 80.000 kese akçe maktu vergi verecekti. Büyük Mısır buhranı bu fermanla sona erdi. Mısır meselesinde siyasi prestiji kırılan Fransa'da kabine istifa etti.

1841 Temmuz. Türkiye, Avusturya, Fransa, Prusya, Rusya ve İngiltere arasında Londrada Boğazlar Mukavenamesi. Sulh zamanında dahi Boğazlardan hiç bir ecebî devletin harb gemisi geçemeyecektir. Sefaretler hizmetinde olan hafif harb sefineleri padişahın hususî bir fermânı ile geçebileceklerdir.

1841 Birincikânun. Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşanın azli; İzzet Mehmed Paşanın sadareti.

1842 Ağustos. İzzet Mehmed Paşanın azli; Mehmed Emin Rauf Paşanın sadareti.

1845 Abdülmecidin 44 günlük bir Rumeli seyahati.

1845 Damga resminin konulması, bunun, pul usulü henüz tasmmüm etmediginden, evrakın damgalı kâğıtlara yazılması mecburiyeti ile alınması.

1845 İdadîye mekteplerinin açılması.

1845 Şehrin yarısına yakın kısmını kül eden büyük İzmir yangını.

1845 Bezmiâlem valide sultanın hayır eseri olarak Yenibahçe gurbâ hastahanesinin açılması.

1845 İstanbulda Karaköy - Eminönü köprüsünün inşası, üç gün parazız geçildikten sonra yayalardan 5 para müruriye alınması. Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşanın İstanbul'a gelerek padişaha arzı ubudiyeti.

1846 Eylül. Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşanın azli; Mustafa Reşid Paşanın sadareti.

1846 Rüşdiyye mekteplerinin tesisi.

1846 Ahmed Vefik Efendi (Paşa) tarafından Türkiyede ilk defa olarak resmî salnâme tertibi.

1847 Maarif Nezaretinin kurulması.

1847 İstanbulda esir pazarının kaldırılması.

1848 Bina kirası ve emsalî işlerde kuntura ulusunun konulması.

1848 Nisan. Sadrazam Mustafa Reşid Paşanın azli; İbrahim Sâmî Paşanın sadareti.

1848 Ağustos. Sadrazam İbrahim Sâmî Paşanın azli; Mustafa Reşid Paşanın sadareti.

1849 Ayasofyanın tamiri.

1849 Abdülmecidin Ege'deki seyahati.

1849 Macaristan ihtilâli; general, nazir, zabıt, avukat, doktor vesaire Mısır mecvuresinin Türkiyeye iticası. Avusturya ve Rusyanın tehditlerine rağmen mülticilerin devlet arası hukukuna göre geri verilmemesi; bu siyasî celâdete karşı Londra ve Paris'te Türkiye lehine nümavisler. Londra büyük alçımizsin arabasından atlar sökülerek elçi paşanın arabasının üniversite talebesi tarafından çekilmesi.

1849 Mayıs. Eflâk ve Buğdanlı Ruslar tarafından işgali; Rusya ile Baltımanlı Muahedesi. Metnin hulâsası: Avrupalıların karışık ahvali münasebeti ile yalnız bir defaya mahsus olarak bu iki

memleketin voyvodaları Rusyanın tasvibine arz olunduktan sonra tayin olunacaklardır. Bu memleketlerin idarî islahat için gerekli nizamı, istikamet ve liyakat sahibi voyvodalardan mürekkep biri Yeğda, diğeri Bükreşte toplanacak iki meclis kararlaştırılacaktır. Kavarlar Rusya ile istişareden sonra padişahın bir fermânı ile neşredilecektir.

1850 İstanbulda büyük kış, Halicin donması.

1851 İstanbulda Şirketi Hayriyenin kuruluşu.

1852 İkincikânun. Sadrazam Mustafa Reşid Paşanın azli; Mehmed Emin Rauf Paşanın sadareti.

1852 Mart. Sadrazam Mehmed Emin Rauf Paşanın azli; Mustafa Reşid Paşanın sadareti.

1852 Ağustos. Sadrazam Mustafa Reşid Paşanın azli; Mehmed Emin Âli Paşanın sadareti.

1852 Birinciteşrin. Boğaziçi köyleri ile İstanbul arasında işleyen ecebî vapurların seferden men'i, burada seyrüsefer hakkının Türk bayrağına inhisarı.

1852 Birinciteşrin. Sadrazam Mehmed Emin Âli Paşanın azli; Damad Mehmed Ali Paşanın sadareti.

1853 Mayıs. Sadrazam Damad Mehmed Ali Paşanın azli; Mustafa Nailî Paşanın sadareti.

1853 Kudüs ve civarındaki mübarek makamlar meselesi yüzünden katoliklerle ortodokslar arasında mücadelenin muhasame şeklini alması; ortodoksların hâmisî geçinen Çarın İstanbul'a fevkalâde elçisi olarak gelen Prensençikof'un müthakkim ve küstah nümayişlerinden sonra verilen bir Rus notası, notanın şiddetle reddi, elcinin avdeti ve Rusyanın Türkiyeye harb ilânı ile Eflâk ve Buğdanı işgali.

1853 Karadenize çıkan iki Türk filosunun fırtınadan şındıkları Sinop limanında Rus donanması tarafından basılarak yakılması. Bu eserde Giresunlu Ahmed Abdullah yazısına bakınız.

1853-1854 Rusların Silistire muhasarası. Musa Paşanın bu kaleyi kahramanca müdafası; Musa Paşanın şehadeti. Harbe Fransa ve İngilterenin de katılması üzerine Ruslar Silistire önünden kaçmağa mecbur oldular.

1853 Temmuz. Sadrazam Mustafa Nailî Paşanın azli; mührü hümayunun yine kendisine tevdi.

1854 12 Mart. Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında Rusyaya karşı tedafü ve tecavüzi ittifak muahedesi; padişahın Kırım Harbi denilen bu harbdaki müttetikleri İmparator III. Napolyon ile Kraliçe Viktorya'dır. Metnin hulâsası: Fransa ve İngiltere kara ve deniz kuvvetleri ile Türkiyeye yardım edeceklerdir. Münferid mütareke veya sulh yapılmayacaktır. İttifakın istenilen neticesi alınca Fransa ve İngiltere donanma ve ordularını derhal geri çekeceklerdir.

İttifakın akdi ile beraber Geliboluda tahahşüd eden İngiliz ve Fransız askerleri süratle Varnaya ve Kırımı sevkedilmeğe başlandı.

1854 Mayıs. Sadrazam Mustafa Nailî Paşanın azli; Kıbrıslı Mehmed Emin Paşanın sadareti.

1854 Kırım harbinin müttetikler lehine gelişmesi. Bizzat Çar Nikola da bulunmak üzere Rus kuvvetlerinin Sivastopolda muhasarası.

1854 İkinciteşrin. Kıbrıslı Mehmed Emin Paşanın azli; Mustafa Reşid Paşanın sadareti.

1855 15 Mart. Sardunya kralığının ittifaka girmesi ve Sivastopola bir ordu göndermesi.

1855 Mart. Çar Nikolanın Sivastopolda kahrından ölmesi; Rusyanın Avusturyaya vasıtası ile sulh talebi.

1855 Mayıs. Sadrazam Mustafa Reşid Paşanın azli; Âli Paşanın sadareti.

1855 Eylül. Sivastopol en metin kaleşi Malenkofun süngü ile zabtı. Sivastopolun müttetikler eline geçmesi.

1856 18 Şubat. Toplanacak olan Paris sulh kongresinde Rusların türlü itirazlarını ve çıkaracakları müşkilâtı önlemek için Türkiyenin müttetikleri ile müzakere neticesi yazılmış ve neşredilmiştir. Metnin hulâsası: Can, mal, ırz ve nenus güveni. Herkes kanun nazarında müsaavidir. Memuriyetlere ve Askerlik hizmetine müslim ve gayri müslim herkes kabul edilir. Mezhâb hürriyeti. Tedris hürriyeti. Vergide müsavat. Mahkemelerin aleni olması. Rüşvetin ilgası. Maliye ve adliyede islahat. Ecebîlere mülk tasarrufu için müsaade.

1856 25 Şubat; Paris sulh kongresinin toplanması.

1856 30 Mart. Paris sulh muahedesi. Metnin hulâsası: 1 — Osmanlı devletinin istiklâl ve mülkî tamamiyeti devletlerin tekeffülü altına alınmıştır. bunu ihlâl manasını tazammun eden herhangi hareket beynelmîlî bir mesele addedilecektir. İhtilâflar diğer devletlerin tavassutu ile halledilecektir. 2 — Osmanlı devletinin 18 şubat 1856 da neğrettiği islahat fermânı Avrupa devletleri tarafından hüsni telâkki edilmiştir. Padişah ile tebaasının münasebetine hiç bir suretle müdahale edilmeyecektir. 3 — Karadeniz bitarsıftır, Türkiye ve Rusya harb gemisi ve tersane bulundurmayacaktır. Boğazlar bütün devletlerin harb gemilerine kapalı kalacaktır. 4 — Tunada ticaret serbest olacak seyri sefaini temin için beynelmîlî bir Tuna komisyonu kurulacaktır. 5 — Rusyanın Tuna ağzına hâkim olmaması için Besarabyadan alınacak bir kısım arazi Buğdana verilecektir. 6 — İki tarafın bu harbe aldığı yerler geri verilecektir. Kırım Rusyaya, Kars Türkiyeye iade edilecektir. 7 — Eflâk ve Buğdan muhtariyeti beynelmîlî kefalet altına alınacak, bu iki memleket müstakil ve millî bir idareden müstefid olacaktır. 8 — Bu teminat aynen Sırbistana da verilmiştir, ancak Osmanlı devleti Sırbistanda muayyen mevkilerde asker bulundurmamak hakkını muhafaza edecektir.

1856 İkinciteşrin. Sadrazam Âli Paşanın azli; Mustafa Reşid Paşanın sadareti.

1857 Ağustos. Sadrazam Mustafa Reşid Paşanın azli; Mustafa Nailî Paşanın sadareti.

1857 Birinciteşrin. Sadrazam Mustafa Nailî Paşanın azli; Mustafa Reşid Paşanın sadareti.

1858 İkincikânun. Sadrazam Mustafa Reşid Paşanın vefatı; Âli Paşanın sadareti.

1859 Birinciteşrin. Sadrazam Âli Paşanın azli; Kıbrıslı Mehmed Emin Paşanın sadareti.

1859 Birincikânun. Sadrazam Kıbrıslı Mehmed Emin Paşanın azli; Müttercim Rüşdü Paşanın sadareti.

1860 Mayıs. Sadrazam Müttercim Rüşdü Paşanın azli; Kıbrıslı Mehmed Emin Paşanın sadareti.

1860 Suriyede karışıklık, Suriye katoliklerinin hâmisî geçinen Fransanın bir Suriye işgaliye verecek müdahalesinin önlenmesi; bu yolda Suriye kumandanı Müşir Ahmed Paşanın haksız olarak idmi.

1861 Sultan Abdülmecidin vefatı.

El Yazması Kitaplar

İlk Türk matbaası Onsekizinci asrın birinci yarısında, Üçüncü Ahmedi devrinde Nevşehirli İbrahim Paşanın Sadırazamlığı zamanında İstanbul ricalinden Said Mehmed Efendi ile bir Macar muhtedisi olan İbrahim Müteferrikanın şahsi teşebbüsleri (bu eserde İbrahim Müteferrika yazısına bakınız) ve büyük vezirin himayesiyle açılmıştı. Matbaadan evvel yurdumuzun ilim ve irfan hazinesi elyazması kitaplarda idi. Bu devre muhtelif köşelerden bakalım:

Kitap

Mevzuu ne olursa olsun bir kitap, evvelâ müellifinin kaleminden tek nüsha olarak doğar. Matbaadan evvelki devirde o tek nüshayı çoğaltmak için ilk safhesinden son safhesine kadar el ile yazarak bir kopyasını çıkarmak lâzımdır. Bir kitaptan yüz nüsha elde etmek için bir kişinin aynı emeği yüz defa sarfetmesi, yahud yüz kişinin aynı emeği sarfetmesi lâzımdır. Dolayısıyla elyazması bir kitap, hele büyükçe olursa çok pahalıdır; ve ne kadar kıymetli olursa olsun elyazması bir kitap, bir kopyasını edinmek isteyen bir kimsenin çıkması üzerine çoğaltılacaktır. Hususî kütüphane sahibi olmak ancak büyük bir servet sahibi olmağa bağlıdır.

Yazı

Matbaadan evvelki devirde bir kitabın evvelâ müellifin elyazması olan orijinal nüshası vardır; sonra da bu nüshaya bakılarak müellifi veya başkaları tarafından kopya edilmiş şu kadar aded kopyaları vardır. Kopyalarda hata yapılması her zaman ihtimal dahilinde bulunduğuna göre elyazması devrinde bir eserin en makbul nüshası muhakkak ki müellifin elyazmasıdır. Müellifin elyazması güzel ve okunaklı olmaya bağlıdır. Hattâ Hiyeroglif gibi sökülüp okunması pek güç kargacak burgacak bir şey de olabilir. Mevzuada doğruluk bakımından buna rağmen kıymetlidir. İkinci derecede kıymetli olanlar, dikkatle tanınmış kimselerin kaleminden çıkmış kopyalardır. Güzel, okunaklı, usulüne ve kaidesine göre yazı yazabilmek muhakkak ki uzunca süren bir meşk ile öğrenilebilir; bir nevi, sanat, marifet, hünerdir ve insanın Allah vergisi olarak elinin bu işe yatkın olması da şarttır. Matbaadan evvel güzel, okunaklı, usul ve kaidesine göre yazı yazabilmek sanatı bir insana maişetini kazan-

dırabilirdi, yani bir meslek idi; «Hattatlık» denilirdi.

Hattat

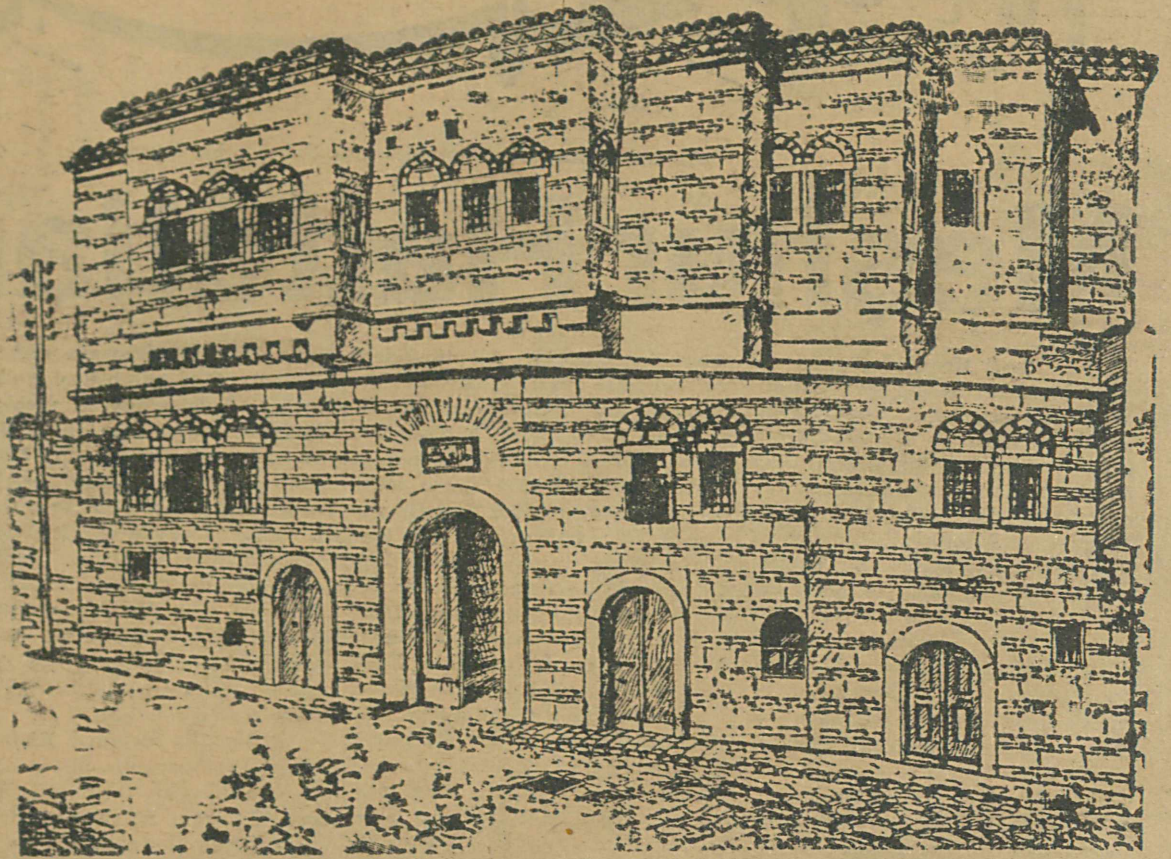
Her mesleğe bir heves ve arzu ile girilir ve insan kabiliyeti ölçüsünde mesleğinin adamı olur. Bütün zanaatlerde, elişlerinde kabiliyet ve yatkınlık çocuk denilecek yaşlarda kuvvetlidir; ve uzun meşklele, talimlerle inkişaf eder. Yani güzel yazı yazmak sanatı da öğrenme çağında elde edilir. Şu halde bir hattat yetişirken, başka bir bilgi kolunda tahsil imkânını bulamayacaktır. Yahud herhangi bir ilim kolunda ihtisas tahsili gören bir genç, güzel yazı yazmağa hevesli de olsa, bu hüneri, bir hattat gibi elde etme fırsatını bulamayacaktır.

Matbaadan evvel bir meslek olan güzel yazı yazma sanatının verimli olması için hattatın aynı zamanda süratli yazmak mecburiyeti de vardır. Her işte sürat, dikkatin zararına olduğuna göre süratle beraber dikkati muhafaza edebilmek hattat için muhakkak ki bir ilâhî vergi olacaktır.

Yukarıda yürütülen müteleaya göre hattatların çoğu cahil kimselerdir; buna mesleğin verimi için süratli çalışma mecburiyeti de eklenince matbaadan evvelki devirde bir kitabın müellif hattandan gayri kopyalarında hatâlar bulunması bir zaruret olacaktır. Müellifin veya kitabın mevzuunda müellif kadar bilgi sahibi bir zatın hattatın başı ucunda bulunarak kopya ettirdiği nüshanın da pek makbul ve kıymetli bir nüsha olacağı bellidir.

Sahhaf - Kitabcı

Matbaadan evvelki devrin kitabcısı «sahhaf» adını taşır. Başta İstanbul olmak üzere her şehirde bir çarşı içinde, aynı sokakta toplanırlardı; mürekkebeciler, kalemciler, kağıdıcılar, divitçiler, mücellidler, müzehhibler ve hattatlar da sahafın etrafında toplanırlardı. O devirde sahaflık muhakkak ki büyük sermaye işi idi. Sahhafın çarşının ayrıca kitab tellâlları vardı, bir aile mirası olarak kalmış olan kütüphaneciler, müellif hattile eserler, bir müellifin metrukâtı kalemiyesi bu çarşılarda büyük müzayedelerle satılırdı. Sahhafın çarşısı kalem erbabının, mütelea meraklılarının, medrese talebelerinin, nadide ve muteber eser meraklısı kibar ve ricalin sık sık uğradıkları,

Vefada Attıfendi Kütüphanesi

Müellif ve mütercim

Edib, âlim, müverrih; bir kalem sahibi edebiyat, tarih, şeriat, hukuk, tıp vesair ilimler üzerine bir eser vücutte getirdiği zaman; veya muteber bir esere zeyiller, hâşiyeler, tefsirler yazdığı zaman; yahud bir mütercim muteber bir eseri türkçeye tercüme ettiği zaman bu işin karşılığı meşru hak olan telif ve tercüme bedelini devrin hükümdarından, vezirlerinden, ilim ve sanat hâmilerinden beklerdi. Eserinin bir iyi hattata kendi nezareti altında bir veya iki kopyasını çıkartır, bu nüshaları tezhib ettirir, teclid ettirir, yani üstelik bir hayli de para sarfeder, sonra ilim ve sanat hâmisi bilinen hükümdara veya vezire veyahud âyan ve eşraftan kerem sahibi bir zata takdim ederdi ve sahane veya vezirâne, kerimane bir ihsana nail olurdu; ekseriya müellif veya mütercim verilen yeni bir mansab ile de, devlet kapısındaki vazifesinde terfiler ile de taltif edilirdi. Tarihimi zin kaydettiği büyük devlet adamı vezirler, büyük hükümdarlar aynı zamanda ilim ve sanat hâmisi olarak da tanınmışlardır. Erbabı kalemim himayesi saltanat ve vezaretin şanından bilinmiştir.

Yangın ve elyazması kitab

Büyük şehir İstanbul asırlar boyunca ateş âfetile sık sık harab olmuş, hattâ bazan şehrin yarısı bir yangında kül olmuştur. Hâk ile yeksa olan hanümanlar içinde bir anda kül olan muazza mervetler arasında, kibar ve ricalin eşsiz kıymette hususî kütüphanecileri de vardır. Bu hususu Onyedinci asrın büyük ilim adamı Kâtib Çelebi pek acı bir hakikat olarak kaydediyor. İlk Türk matbaasının çok geç açılması, yani matbaanın Gutenbergden tam üç yüz sene sonra Türkiye'ye gelmesi bu bakımdan da bir felâket olmuştur. Elyazması, tek nüsha, nüshası ender nice kıymetli eserler yangınlarda yok olmuştur.

Vakıf kütüphaneler

Kitap sahibi bazı servet erbabı, kitaplarının verese elinde satılarak dağıtılacağından, yahud bir ateş âfetile mahvolacağından korkarak bir mütelea yeri ile kitap hazinesinden mürekkebe sağlam taş yapı kütüphaneler yaptırılmışlar, bunları millete vakfetmişlerdir. Kitaplarının müteleası imkânını herkese bahşederek hayır yolunda en asil müesseseyi kurmuşlardır. Çarşambada Murad Molla kütüphanesi, Koşkada Koca Ragıp Paşa kütü-

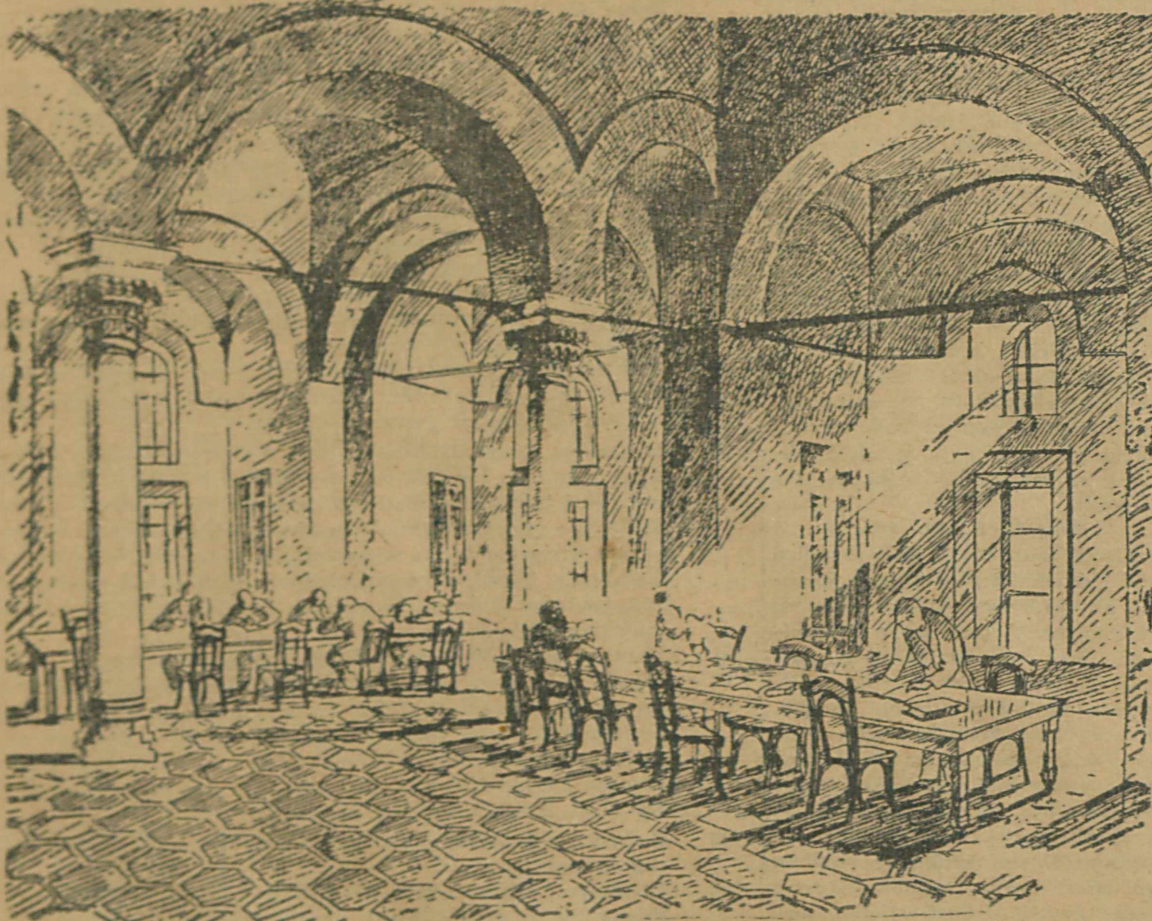
phanesi, Şehzadebaşında Şehid Ali Paşa kütüphanesi, Vefada Atıf Efendi kütüphanesi bu vakıf kütüphanelerinin en güzel örnekleridir. Zamanımızda tamamen yıkılmış bulunan Şehid Ali Paşa kütüphanesinden ayakta duran tek kısım, mütelea odası onsekizinci asır Türk yapı sanatının bir bediası halindedir. Atıf Efendi kütüphanesi, bilhassa kitab hazinesinin ateşe karşı korunması tertibatı bakımından bir yapı hârikasıdır.

Küçük Notlar

Bostancı Başı Defterleri

«Tanzimat devri» dediğimiz uyanık mutlakiyetten evvel devlet erkân ve ricali ve İstanbul âyan ve eşrafi, yazın, kendi mülkü olan veya kira ile tuttukları yalılarına canlarının istediği zaman taşınmazlar ve mevsim sonu, keza canlarının istediği zaman şehirdeki konaklarına dönmüşlerdi. Hükmümet, herkesin, o yazı, Boğaziçinin hangi köyünde veya Halicin hangi tarafında oturacağını evvelden öğrenir, o yılın havalılarına göre, nihayet bir gün yalılarına göç müsaadesi çıkardı. Şehre dönüştü de aynı usul tatbik edilirdi. Bu izinler çıkmadan hiç kimse yerinden kıpırdamazdı. Her yıl sayfiye mevsimi için, payitahtın sahiplerini muhafazaya memur Bostancıbaşı Ağa tarafından Halic ve Boğaziçi sahilinin bir defteri tanzim edilirdi. «Bostancıbaşı defteri» denilen bu defterlerin sahilileri altın yıldızdan çizgilerle dama tahtası gibi kutu kutu bölünmüştü; liman ağzında Yalı köşkünden Eyyubun ötesinde Bahariye, karşı tarafta Karaağaçdan Rumelikavağına, Anadolukavağına da Anadolukavağından Haydarpaşaya kadar, yalı, ev, dükkân, kyikhane, cami, mesjid, iskele, bahçe, arsa ve ilh. ne varsa sırasıyla her birine bir kare tahsis edilmiş, meskenlerin dahilileri, kirada ise sahipleriyle beraber kiracıları yazılırdı.

Padişahlar, yazın saltanat kayığı ile deniz tenezzühüne çıktıklarında dümende Bostancıbaşı dururdu; Hünkâr merak edip şu yalı kimin diye sordu mu, Bostancıbaşı önündeki defterden: «Falan kulunuzun yalısı, kiracısı filân kulunuz» diye okuyuverirdi. Yahud Padişah defteri önünde bulundurur, merak ettiği yezî kendisi okuyup öğrenirdi.

Ahmed Şemseddin Karahisarînin Şabeser bir Besmelesi

Meşhur Hattatlar

Şeyh Hamdullah

Onaltıncı asrın büyük hattatı, Türk yazı sanatının eşsiz büyük ştadıdır. Babası, Mustafa Dede isminde Buharalı bir derviş olup Anadolu'da Amasyada tavattun etmiş. Hamdullah 1436-1437 arasında bu şehirde doğmuştur. Yazıyı Maraş Hayreddin adında bir hattattan öğrenmiş ve daha pek genç yaşında iken kendisine mahsus olan tavar ve vadiyi bulmuştur. İkinci Sultan Beyazid Amasya valisi iken bu genç sanatkarla tanışmış, aynı zamanda pek zarif, nüktedan ve gayet zeki olan Hamdullah Prensin en yakın dostlarından, en sadık ben deganından olmuştur. Sultan Beyazid Osmanlı tahtına oturunca Şeyh Hamdullah da Amasyadan İstanbul'a getirilmiş, sanatkar Kadiasker hamamı yanında bir ev olarak büyük şehirde yerleşmiştir. Fakat az sonra Sultan Beyazid kıymetli hattatı Topkapı Sarayında yerleştirmişti. Yavuz Sultan Selim askeri bir hükümet darbesiyle Osmanlı tahtına oturunca Şeyh Hamdullah Sultan Bayezid'in en mahrem hassı dostu sıfatıyla başından korkmuş, tebdili kıyafetle saraydan kaçarak Alemdağ civarında bir köyde gizlenmişti ve Yavuz Selim üçüncüye kadar izini kimsede belli etmemişti. Kanunî Süleymanın cülüsünde meydana çıkmış ve huzura kabul edilerek iltifat görmüş, hattâ Sultan Süleyman kendisine bir Mushafı Şerif yazdırtmak istemiş; fakat Şeyh Hamdullah çok ihtiyarlanmış olduğunu söyleyerek özür dilemişti. Son yıllarını Üsküdar'da geçirmiş ve 1519'da orada ölmüş ve Karacaahmed mezarlığına gömülmüştü.

Bu büyük sanatkar bütün ömrü boyunca büyük ve küçük 47 Mushafı Şerif yazmış idi bugün paha biçilmez kıymettedirler. Bayezid camii'nin mihrab ve kubbe yazıları ve orta kapı üzerindeki yazı Firuzaga ve Davudpaşa camilerinin kapılardaki tarihler onun yadigarlarıdır. Sur üzerinde Edirnekapısı üzerindeki Kelime-i Tevhid de Şeyh Hamdullah'ındır.

Ahmed Şemseddin Karahisarî
Türk yazı sanatının kutublarından sayılan bir hattattır; Karahisarlıdır; 1470'de doğmuş, 1555'te İstanbul'da ölmüştür. Süleymaniye camii'nin büyük kapısı üzerindeki kitabe, Piyâle Paşa camii'nin yazılarından «Selâmünaleyküm tibtümüşü kerimesi bu büyük üstadın elinden çıkmış yadigarlarıdır. Azadlı bir kölesi ve aynı zamanda manevî evlâdı yerinde talebesi olan ve «Karahisarî Kulus» lakabıyla anılan hattat Hasan Çelebi de Mimar Sinan'ın şaheser yapılarından çoğunun yazılarını yazmıştır.

Yazıda Arab ve Fars zevkinden ayrılarak Türkün sadelik içinde asaleti ifade eden zevkini hâkim kılan bu sanatkar otuztu; bir şair: Yazının Karahisarîdir ağartan yüzünü

Demiyir ki pek heklidir. Bu yazıyı tezyin etmek için koyduğumuz bir besmele-i şerife, üstadın ihdâ kudretini gösteren bir şaheserdir.

Hafız Osman Efendi
İstanbul'da Haseki camii'nin müezzini bir Ali Efendi'nin oğlu olarak 1642-1643 arasında doğmuştur; mahalle mektebi tahsilinden sonra Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşanın hizmetine girdi ve bu değerli vezirin bir ilim ve irfan ocağı olan muhitinde yetişti; aynı kapının ben

delerinden Derviş Ali ismindeki bir hattattan yazı meşkederek, o zamanlar çok ihtiyar olan bu ilk hocasının izniyle namı hattatlardan Suyolcuzaade Mustafa Efendi'nin talebesi oldu ve 1659'da on sekiz yaşında iken hattatlık icazeti, yazılarına imza koyma izni aldı. Yazıda, harflere verdiği kendine has lâtif bir eda ile derhal mümtaz bir mevki sahibi oldu; devrinin büyük yazı ustalarından Ağakapılı İsmail Efendi bir gün bir mecliste Hafız Osman: «Hüsnü hattı biz bildik, Osman Efendimiz yazdı!» diye ta'rif etmişti. İsmail Efendi öldüğünde çekmecesini Hafız Osman'ın her biri ayrı güzellikte pek çok yazısı çıkmıştı, 1694'te ikinci Sultan Mustafaya yazı hocası oldu ve kendisine Filibe kadılığı pâyesi verildi. Bu padişahın fevkalâde sevgisini kazanmıştı. Kocamustafapaşa cefrâhında Sümbüliye şeyhlerinden Alâeddin Efendiye intisab etmişti; alâyiştiren uzak, dervişane, babayane yaşıyordu. Bir gün muayyen vaktinde derse gelmeyen bir talebesine Cerrahpaşa hamamı önünde rastlamıştı, «Niye gelmedin?» diye sordu, delikanlı makul ve meşru bir mazeret beyan edince hemen atından inerek sokak ortasına oturarak o günkü meşki orakta verdi. Kendisini çekemiyenler «Şarab içen, ayyaşlı» derlerdi; fakat en yakın dostları bile bir içki iptilâsını görmemişlerdi. Ders günleri pazartesini ve çarşamba idi, kendi tabiriyle biri fıkraya günü, biri zenginler günüyüdü. Fakir talebelerinden, izetinesini okşamak için hiç denilecek bir ücret alırdı. Ölümünden üç sene evvel bir felc geçirdi, iyileşti, fakat kalemlerini en güzide talebelerinden Çinicizade Abdurrahman Efendi açmağa başladı; 1698'de öldü. Kabri Kocamustafapaşa camii mezarlığındadır. Bugün imzasını taşıyan Mushafı Şerifler, levhalar paha biçilmez bir kıymet taşır.

Emir Efendi

«Mirahur camii imamı» diye meşhurdur; Yedikulede Mirahur camii imamı Seyid Hasan Haşimî Efendi'nin oğludur; kendisi de bütün ömrünü bu camii'nin imametinde geçirmiştir. Yazıyı büyük üstad Hafız Osmandan öğrenmişti; icazetini aldıktan sonra pek çok talebe yetiştirmiş, yeni bir hattat neslinin hocası olmuştur. Sarayı Hümayun içoğlanlarına da yazı muallimi tayin edilmişti. Üstadı Hafız Osman sadık bir köle gibi hürmet ve sevgiyle bağlılığı yazı sanatı edebiyatına geçmiştir; şöyle bir fıkrâ nakledilir:

Hoca ve talebe iki büyük sanatkar ekseriya beraberce gezip dolaşmışlar. Bir gün gene hayli yol yürümüşler, bir ara dinlenmek için Hafız Osman bir dükkânın önüne oturmuş, Emir Efendiye de dükkânın içine girip istirahat etmesi için izin vermiş. O sırada sokaktan geçen atlı bir zat Hafız Osman Efendiye görünce hürmeten atından inmiş ve üstadın elini öpmüş:

— Sultanım.. talebelerinizden bir Emir Efendi varmış, bahsetmişsiniz. Kendilerini ve yazılarını ziyaret mümkün olmaz mı?.. diye sormuş; Hafız Osman da dükkânını ka fesli penceresini açarak:

— Emir Çelebi işte budur.. benden güzel yazar...

Demiş Emir Efendi: «O anda hicabımdan ne yapacağımı şaşır-dım.. üstadım o zamana kadar yü-

zümeye karşı bu derecede iltifat etmemişti» diye anlatmış. Emir Efendi 1702'de altmış iki yaşlarında ölmüştür. Levha, kıta, risale olarak pek çok eser bırakmıştır. Zamanı müzde imzasını taşıyan eserlerin hepsi gayet kıymetlidir. İkinci Üçüncü Sultan Ahmed'e olmak üzere 24 Mushafı Şerif yazmıştır. Mushafı Şeriflerini de devrinin üstad müzehhiberi olan Üsküdarlı Rughanî Ali Çelebiye, Hazarfen Bursalı Mehmed Efendiye, Süleyman Çelebiye ve Haydarpaşalı İbrahim Çelebiye tezhib ettirdi.

Eğrikapulu Mehmed Râsim

Türk yazı sanatının ölmez büyük şöretlerinden. İstanbul'da Eğrikapı Mollaşakı mahallesinin imamı Yusuf Efendi'nin oğlu olarak 1687'de doğmuştur. İlk tahsilini babasından görmüş, güzel yazıyı da evvelâ gene babasından öğrenmiş, sonra Mirahur camii imamı üstad Emir Efendiye talebe olmuş 18 yaşında hattatlık icazetnamesi almıştır. 1714'te Galatasaray acemi oğlanları mektebine yazı muallimi tayin edilmişti. 1737'de de kendisine zamanının en kıymetli yazı hocası olarak Topkapı Sarayı Enderunu Hümayun oğlanları muallimliği ve Sarayı Hümayun başkâtıblığı verildi. Pek çok eser bırakmıştır; bilhassa «Hilye» levhaları pek güzeldir; 66 tane Mushafı Şerif yazmış, bir çok Mushafı Şerifi de yarım kalmıştır. 1755'te Berat gecesi ölmüş ve Eğrikapı dışına gömülmüştür. Azabkapusunda Çeşme meydanı denilen yerde Valde Sultan meydan çeşmesi ve sebilinin yazıları da bu Mehmed Râsim Efendi-nindir.

Yesârîzade Mustafa İzzet Efendi
On dokuzuncu asrın birinci yarısında yaşamış, Türk yazı üstadlarından. Yazıyı sol eline yazdığı için Yesârî lakabını almış olan Hattat Mehmed Efendi'nin oğludur. Doğum tarihi bilinmiyor. Medrese tahsili görmüş, ilmiyye mesleğinde Rumeli kadiaskerliğine kadar yükselmiştir; bilhassa «tâlik» yazıda eşsiz sanatkar olarak tanınmıştır. İkinci Mahmud zamanında yapılmış büyük resmi binaların, çeşme ve sebil gibi hayir eserlerinin üzerlerindeki yazıların çoğu bu hattatın kaleminden çıkmıştır. Yesârîzade Mustafa İzzet Efendi, zamanının musiki âlimleri ve bestekârları arasında da değerli bir şöret olmuştu. Sohbeti tatlı, nüktedan adamı ve sohbetlerinde «mubalâğayı pek severdi». Anlatıldığı vakalar, yalan olduğu bilindiği halde lezzetle dinlenirdi. Ömrü boyunca durmadan yazı yazmağa mecbur oluşu kendisini ilmi ve edebî mü-talea ve tettebbudan mahrum bırakmıştı.

Mustafa Râkım Efendi

Geçen asrın büyük hattatlarından. Ünyeli Mehmed Kaptan isminde bir denizcinin oğludur; Ünyede doğmuştur, doğum tarihi bilinmiyor. Genç yaşında İstanbul'a gelmiş, medrese tahsili görmüş ve ilmiyye mesleğine intisab etmiştir. Bu meslekte Anadolu Kadiaskerliğine kadar yükselmiştir. Fakat ömrü boyunca bütün gayretini yazıya ve hattatlığa vererek zamanın en kudretli sanatkarlarından biri olmuştur. Devlet erkânı ve ricalinin çocuklarına yazı muallimliği yapmış, evvelâ Üçüncü Selim, sonra da ikinci Mahmud tarafından himaye edilmiştir. 1825'te ölmüş-tür.

2. Sultan Mustafa

Baştarafı: 114 üncü sayfada)

beş Paşa ve on beş bin asker şehit oldu. Padişah derin bir teessürle döndü ve sadaret makamına yine kıymetli bir devlet adamı olan Amcazade Hüseyin Paşayı geçirdi. Artık harbe muvaffakiyetle devam edilemeyeceği anlaşılınca 1699'da düşmanlarla Karlofça sulhu imzalandı. Tamsuvar eyaleti müstesna bütün Macaristan Almanya, Azak kalesi Rusyaya, Podolya Polonya ve Mora da Venediğe bırakıldı. Amcazade'nin politikası, devlet idaresinde ve orduda ciddî ve büyük ıslahat yapmak, ondan sonra bu memleketleri geri almak için fırsat gözlemektir. İkinci Sultan Mustafa şehzadeliği zamanında hocası olan ulemadan Feyzullah efendiye son derecede itimad edirdi; Şeyhülislâm yaptığı bu adam gayet haristi, hükümet işlerine müdahalesi Amcazadeyi devlet idaresinden çekmeğe mecbur bıraktı. Şeyhülislâm efendinin tegallübü ve istibdadı, 1703'te tarihimize «Edirne Vakası» denilen bir ihtilâlin çıkmasına kadar varmış, Feyzullah efendi hakaretle öldürülmüş, ikinci

İkinci Mustafa ve Üçüncü Ahmed

Mustafa da tahttan indirilmişti. Bu padişah hasekilerinden Hafize Sultana derin bir aşk ile bağlanmıştı. Fakat her gördüğü güzele karşı da kayıtsız kalmazdı. Rivayet edilir ki bir gün nedimlerinden biri kendisini hercaimeşreplikle itham etmiş, Sultan Mustafa da:

Başımızdan hiç hâvayı zülfi yâr eksik değil
Mürtefi yerdin, anıñın rûzîgâr eksik değildin

Cevabını vermişti, Bir padişah ağzından çıktığına göre de nefis bir beyittir. Tahttan indirilmesi çok ağrına giden bu hükümdar teessüründen hastalandı ve az sonra da öldü; Yenicamde ninesi Turhan Sultan türbesinde babasının merkadi yanına gömüldü.

İKİNCİ SULTAN MUSTAFA DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1695 İkinci Mustafanın cülüsü.
- 1695 Kaptanı Derya Mezemorto Hüseyin Paşa elile Sakızın Venediklilerden geri alınması..
- 1695 Sadırazam Sürmeli Ali Paşanın azli; Elmas Mehmed Paşanın sadareti
- 1695 Haziran. Padişahın ordusu hümayun ile beraber Avusturya seferine çıkması, eylül; Tameşvar civarında Lipve kalesine Logos ve Şeşes kalelerinin geri alınması; padişahın Edirneye avdeti. Rus çarı Deli Petro tarafından Azak kalesinin zaptı.
- 1696 İkinci Mustafanın ikinci Avusturya seferi; muhasara edilmiş olan Tameşvarın kurtarılması, padişahın Macaristandan Edirneye avdeti (ağustos).
- 1697 Sadırazam Elmas Mehmed Paşa kumandasındaki Türk ordusunun Zenta mağlûbiyeti ve bozgunu. Başta Sadırazam olmak üzere on beş paşa ve 20,000 asker şehid olmuş ve 10,000 asker de düşman eline esir düşmüştür.
- 1697 Amcazade Hüseyin Paşanın sadareti
- 1698 İngiltere ve Holanda devletlerinin muharibler arasında sulh teğebbüsü ve beş muharib devlet murahhaslarının Macaristanda Karlofça kasabasında toplanması
- 1699 26 ikincikânun; Osmanlı devletile Avusturya, Polonya ve Venedik arasında ayrı ayrı üç sulh muahedesinin imzası (bu eserde Karlofça muahedesine yazısına bakınız)
- 1700 14 temmuz. Rusya ile İstanbul sulh muahedesini (metnin hulâsası: Azak kalesi ve havalisi Rusyaya terkedilmiştir; Ruslar Dinyeper nehri boyunca zaptettikleri kaleleri yıktuktan sonra araziye Türkiye'ye geri vermiştir; Rusyanın istiklâli tasdik ve Rus çarlarına Kırım hanlarına verilecekleri harac ilga edilmiştir; çar, Kazakların Karadeniz çapulculuğuna mâni olacak, padişah Kırım hanlarını Rusyaya tecavüzdün menedecektir; harb esirleri mübadele edilecektir.)
- 1701 Kaptanı Derya Mezemorto Hüseyin Paşanın vefatı
- 1702 İkinci Mustafanın hocası olan Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin bu padişah üzerindeki sonsuz nüfuzu; efendinin hükümet üzerinde tagallübü ve bu vaziyete tahammül edemeyen karakter sahibi devlet adamı Amcazade Hüseyin Paşanın (Köprülü Mehmed Paşanın kardeşi Hasan Ağanın oğludur) sadarettten çekilmesi ve Daltaban Mustafa Paşanın sadareti.
- 1703 Sadırazam Daltaban Mustafa Paşanın azli; Rami Mehmed Paşanın sadareti
- 1703 22 ağustos; Edirne vakası: Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin çekilmez bir hal alan nüfuz ve tagallübünü yıkmak üzere askerini İstanbul'dan Edirne üzerine yürütmesi (İkinci Mustafa bu şehri İstanbul'a tercih etmiş, Edirne sarayında oturagelmektedir); İkinci Mustafanın Osmanlı tahtından indirilmesi;

İbrahim Müteferrika ve İlk türk Matbaası

İbrahim Müteferrikanın Sultanahmeddeki evinde ilk türk matbaası

İbrahim Müteferrika

Büyük Vezir Damad Nevşehirli İbrahim Paşanın himayesinde Türk irfanının büyük simalarından Said Mehmed Efendi ile beraber ilk Türk matbaasını açan bir iş adamıdır. Aslen Macar olduğu halde yaptığı hayırlı hizmetten ötürü İlelebed Türk büyükleri arasında anılacak bir simadır. Asıl adı bilinmiyor, 1672 de Macaristanda Kolozvar kasabasında kalvinist (protestan) mezhebinde fakir bir ailenin evladı olarak dünyaya gelmişti; 1683 de Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın Viyanayı muhasarası ile başlayan harbin ilk yıllarında, 1690 da onsekiz yaşlarında İken Türklerin eline esir düşmüş, İstanbulda köle olarak satılmış ve çok zalim bir adamın eline düşmüştü; ağır hizmet ve hakareten kurtulmak isteyen bu Macar delikanlısı İslamiyeti, kabul etmiş ve İbrahim adını alarak hürriyetine kavuşmuştu. Memleketinde İken protestan rahibi olmak için tahsil görmüştü, parlak bir zekâya sahibti, İslâm dinini vicdanının en samimi duygularıyla kabul etmiş ve 1711 de «Risale-i İslamiye» adıyla bir kitabek yazmıştı. Nevşehirli İbrahim Paşa Rikâbihümayun kaymakamı bulunduğu sırada bu risaleyi okumuş beğenmiş, müellifini himaye ederek saray müteferrikaları arasına almıştı. Macar vatanperveri arasına almıştı. Macar vatanperveri Rakocî Ferenc arkadaşlarıyla beraber Türkiyeye sığındığı zaman İbrahim Müteferrika onlara tercüman tayin edilmiş, bu hizmetle de vezirin ayrıca teveccühünü kazanmıştı.

Türk münevverleriyle yakından temas etmek fırsatını bulmuş olan İbrahim Müteferrika, sadaret mektubçuluğu kaleminde kâtiblik yapan Said Mehmed Efendi ile tanışınca, kendisini Türk tarihinin unutulmaz adamlarından yapacak yola çıkıverdi. Said Efendinin babası Yirmise-

kız Çelebi Mehmed Efendi elçilikle Parise gitmişti ve Said Efendiyi de beraber götürmüştü. Parisin türlü güzellikleri arasında bir Türk çocuğunun gözüne en cazip görünen şey matbaalar ve matbaa sayesinde elde edilmesi çok kolaylaşmış olan kitaplar olmuştu. İstanbulla, ilk Türk matbaasını açmak arzusu ile dönmüştü. İbrahim Müteferrika ile tanışınca, bu gayesini tahakkuk et tirecek iş adamını bulmuş oldu; İbrahim «Vesiletütabaa» adile bir risale yazarak hâmisî Sadrâzama takdim etti; bu risalede matbaanın bir memleketin irfan hayatındaki büyük hizmeti belirtilmişti. Nevşehirli İbrahim Paşa teşebbüsün derhal tatbik sahasına geçmesini sağladı. Matbaanın açılması, hayatlarını kitab kopya ederek temin eden hatırlara bir darbe olacaktı, acı şikâyetler yükselcek, yobazlar matbaacıları belki de kâfir olmakla itham edecekti; paşa, devrin Şeyhülislâmı Abdullah Efendiden, dini eser olmamak üzere türkçe kitab basacak matbaanın açılması için bir fetva aldı.

O zaman için bu, büyük bir muvaffakiyet, bir medeni cesaret idi. Fetvâya bir de izin fermânı eklendi. Bu iki mühim koruyucu siperin arkasında Said Mehmed Efendi ile İbrahim Efendi ilk Türk matbaasını kurdular. Matbaa Sultanahmedde İbrahim Müteferrikanın evinde açılmıştı. Viyanadan matbaa harflerini yapacak hakkâklar ve bu harfleri döküb çoğaltacak dökümcüler getirtilmişti.

1726 da bu matbaada basılan ilk kitab Vankulu Mehmed Efendinin «Sahhah Tercemesi» adile tanınmış bir lûgat kitabı olmuştu; bin nüsha basılmış olan kitaba ciltsiz olarak 25 kuruş fiyat konmuştu. Kitab fevkalâde rağbet gördü. Bunu Kâtib Çelebinin «Tuhfetülkibar» ismindeki Türk denizciliği tarihi takip etti; halk tarafından bu eser de şevk ve heyecanla karşılandı. 1730 irtica ihtilâlinde matbaa kapandı;

fakat pek az sonra yeni Padişah Birinci Mahmud ihtilâlcileri tepelayib vaziyete hâkim olunca, İbrahim Efendi terakkisini devlet kâpısında gören ortağından ayırdı, matbaasını yalnız kendi adına tekrar açtı ve faaliyetine ölünceye kadar devam etti. 1747 de öldü. Bugün İbrahim Müteferrika baskısı kitaplar koleksiyon sahipleri indinde gayet makbuldür ve aynı devir de Avrupada basılmış kitablardan kağıt, mürekkep, temizlik, güzellik ve doğruluk bakımından kat kat üstündür. (R. E. Koçu. Türk Tarihinin elli büyük adamı).

İbrahim Müteferrika Matbaası

İbrahim Müteferrika, İbrahim Efendi isminde adaşı bir genci matbaacı olarak yetiştirmişti; büyük usta ölünce, bu ikinci İbrahim Efendi devrin padişahı Birinci Sultan Mahmuda bir istida vererek işletilmek üzere matbaanın kendisine devrini istedi; isteği derhal yerine getirildi ise de her ne sebepten ise derhal faaliyete geçemedi. İlk Türk matbaası uzunca bir müddet muattal kaldı. Nihayet aynı müteşebbis adam, Üçüncü Sultan Osman zamanında tekrar izin istedi ve hieri 1168 (Milâdi 1755 de matbaa faaliyete geçti, ilk iş olarak, mevcudu tükenmiş olan ve her yer de rağbetle aranan Van Kulu (Sahhah Tercümesi) lûgatının ikinci baskısı yapıldı.

İkinci İbrahim Efendi de bu sıralarda ölünce matbaa tekrar kapandı. Yerine bu işte ihtisas yapmış bir kimse yetiştirmemiş; devlet de ağır harb gaileleri içinde çırpınıyordu, Türk matbaasının bu ikinci kapanışı yirmi yıl kadar sürdü. Bir ara matbaayı İstanbuldaki Fransız sefarethanesi satın almak istedi. Fakat hükümet bin türlü müşkülât ile kurulmuş bu hayırlı müessesenin yabancılar eline geçmesini reva görmedi; matbaa, iş-

letme teklifinde bulunan Beylikçi Raşid Mehmed Efendi ile Vakanüvis Vasif Efendiyeye devrolundu. Bu zevat da matbaanın ataletten fersudeleşmiş alât ve edevatını yenilediler, amele ve işçisini tayin edip icab eden şeyleri öğretdiler ve 1785 te Sami, Suphi ve Şahir Tarihini basarak işe başladılar; bu eseri İzzî Tarihi ve devrin diğer bazı müteber eserleri takip etti. Vasif Efendi matbaacılıktan ayrılarak müesseseyi tamamen Beylikçi Raşid Efendiyeye devretti. Raşid Efendi de 1797 de ölünce matbaa tekrar başsız ve muattal kaldı.

Üçüncü Selim Mühendishaneyi kurarken, talebeye verilecek kitapların basılması için bu müessesenin içinde 1795 te bir de matbaa tesis etmişti. Bu suretle ikinci Türk matbaası açılmış oldu. İki yıl sonra İbrahim Müteferrika matbaası kapanınca Türkiye'nin yegâne matbaası olarak Mühendishanedeki müesseseye kaldı.

Üçüncü Türk matbaasının da gene Üçüncü Selim kurdu; 1802 de Üsküdar'da bir matbaa açıldı. Bu büyük hükümdarın şahadetine kadar varan Kabakçı İhtilâlinin ve onu takip eden karışık ve kanlı vakaların doğurduğu buhran geçince, matbaacılık bazı Türk müteşebbislerinin nazarı dikkatini çeken bir iş oldu. Resmî matbaaların yanında hususî teşebbüs ve sermayenin kurduğu müesseseler, küçük de olsalar, gün geçtikçe çoğalmağa başladı.

İbrahim Müteferrika Matbaasında basılan Kitaplar

İbrahim Müteferrika tarafından kurulan ilk Türk matbaasının ömrü 1726 dan 1797 ye kadar yetmiş bir yıl sürmüştü.

Bu yıllar içinde bu tarihi müessesede ancak 23 eser basılmıştı ki şunlardır:

Matbaanın müessisi İbrahim Müteferrika devrinde

- 1 — Vankulu lûgati (Sahhah Cevheri tercümesi)
- 2 — Kâtib Çelebinin «Tuhfetülkibar» ı
- 3 — «Tarih Seyyah» ın İbrahim Müteferrika tercümesi
- 4 — Emir Muhammed ibni Hasanüssüüdf'nin «Tarih Hindi Garbi» adındaki Amerika tarihi
- 5 — Bağdadlı Nazmi zadenin Timurlenk tarihi
- 6 — Süheylî'nin eski ve yeni Mısır tarihi
- 7 — Bağdadlı Nazmizadenin «Gülşeni Hülefi» adındaki eseri
- 8 — İbrahim Müteferrikanın «Usulühikem fi Nizâmülümem» adındaki eseri
- 9 — İbrahim Müteferrikanın «Füyuzâtı Miknatsiyye» adındaki eseri.
- 10 — Kâtib Çelebinin «Cihannüma» sı
- 11 — Kâtib Çelebinin «Takvimüttevârih» i
- 12 — Naima Tarihi (2 cild üzerine)
- 13 — Raşid Tarihi (3 cild üzerine)
- 14 — Çelebizade Asım Tarihi
- 15 — Ferhengi Şuuri (2 cild)

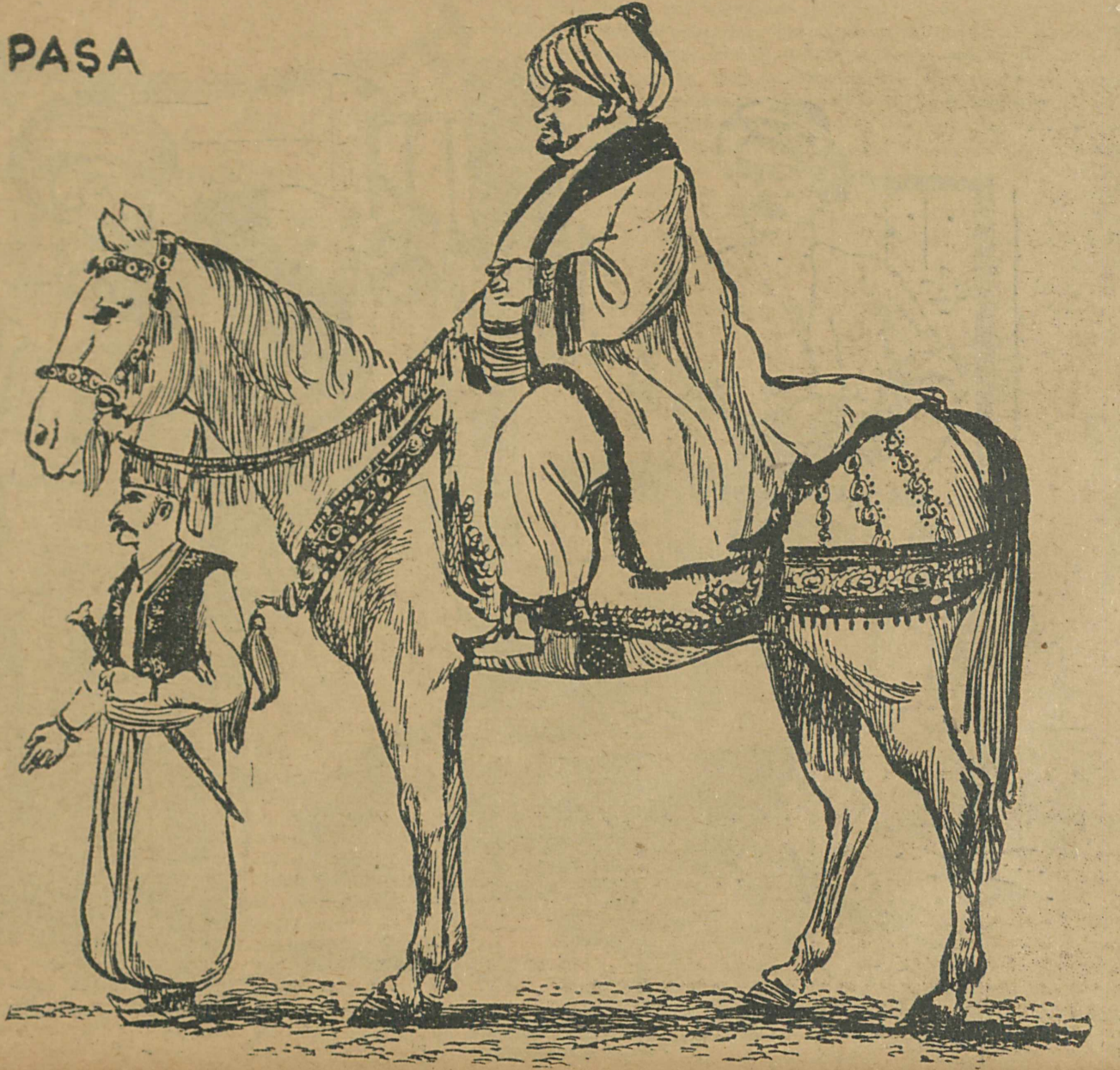
Müessisin yetiştirmesi ikinci İbrahim Efendi devri

- 16 — Van kulu lûgatının ikinci baskısı (2 cild)
- 17 — Beylikçi Raşid Mehmed Efendi devri
- 18 — Sami, Suphi, Şakir Tarihi
- 19 — İzzî Tarihi
- 20 — Kafiyye adındaki eser
- 21 — Fenni Harb
- 22 — Fenni Lâgım
- 23 — Fenni Muhasara
- 24 — Türkçe - Fransızca gramer

Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

SEMİZ ALİ PAŞA

KANUNİ SULTAN SÜLEYMANIN
BU VEZİRİ, OSMANLI SADIRA-
ZAMLARI ARASINDA İRİLİK VE
ŞİŞMANLIK REKORU KIRMIŞTIR.
ZERAFETİ VE NÜKTEDANLIĞI
İLE DE MEŞHUR OLAN SEMİZ
ALİ PAŞAYI TAŞIYABİLECEK,
MOR İMPARATORLUKTA
YALNIZ İKİ AT BULUNABİLMİŞTİ.

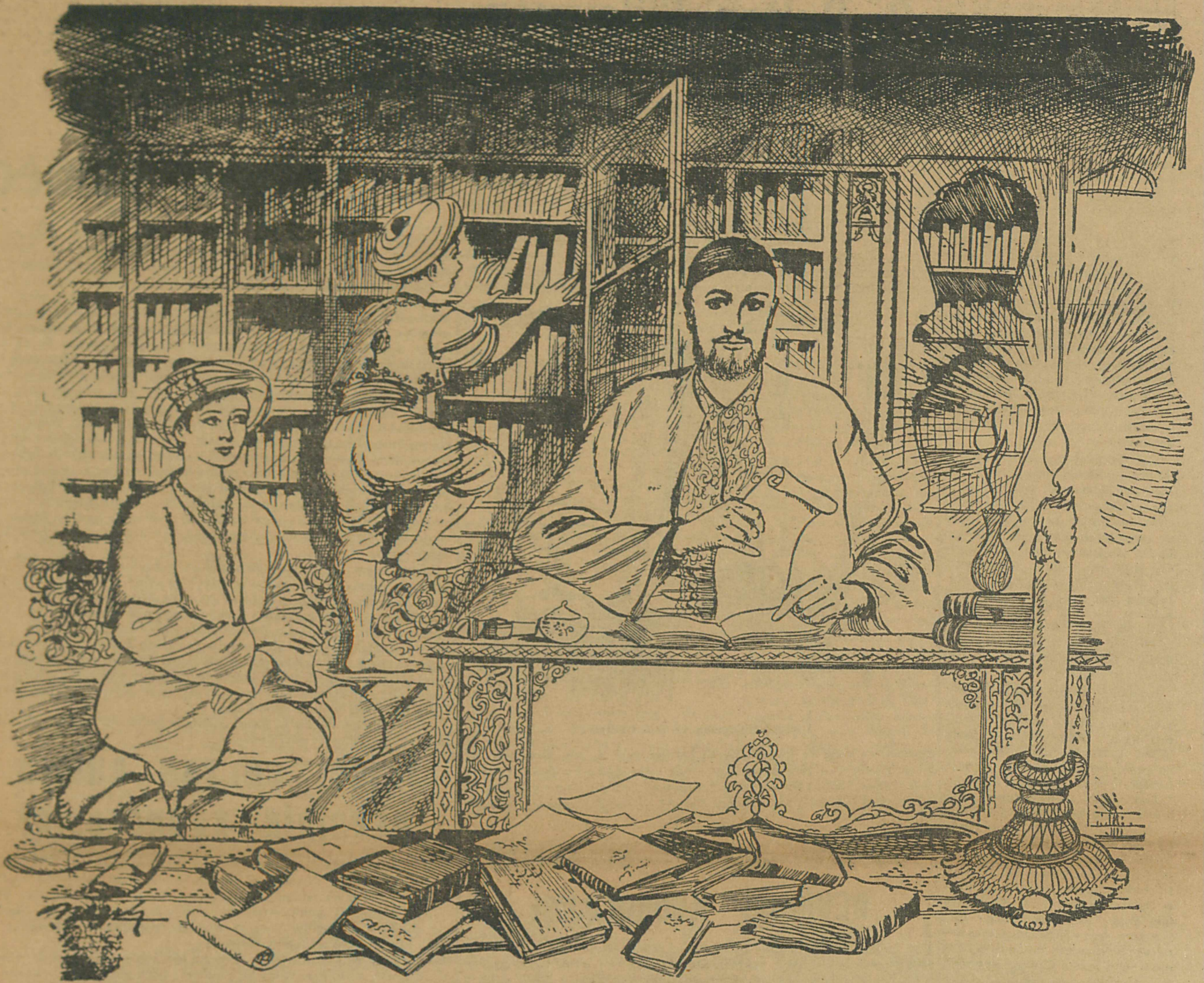
KATMERLİ MOR SÜNBÜL

BÜYÜK TÜRK
ÂLİMİ KÂTİP
ÇELEBİ TARA-
FINDAN BULUN-
DU.

SOKOLLUZADE HASAN PASANIN HAZINESİ

CELÂLİ DELİ HASANIN ELİNE GEÇTİĞİNDE BU HAYDUDUN YALIN AYAKLA
VE ÇIPLAK ADAMLARI ALTINI KALKAN İLE, KIYMETLİ KUMAŞLARI DA
KILIÇLA ARŞINLIYARAK ÜLEŞMİŞLERDİ.

Kâtib Çelebi İçki Yasakları

Asıl adı Mustafadır; onyedinci asır ortalarında yaşamış ve geniş ansiklopedik bilgisi ile tanınmış bir Türk büyüğüdür. «Bir âlim için ev velâ çalışacağı sahada kendisinden evvel neler söylenmiş ve yazılmış olduğunu bilmek gerekir» diyen Kâtib Çelebi, üçyüz kadar ilim ve fen kolu üzerinde yazılmış bin beş yüze yakın kitabın adını muazzam bir eser halinde arabca alfabe sırasına toplamış, bu esere «Keşfüzzünün an esâmîl kütübü vel fûnun» ismini koymuş ve yine arabca olarak her eser hakkında kendi mutalealarını yazmış ve bu suretle bibliyografya ilminin de büyük bir temel taşı koyarak bu ilmin kurucularından biri olmuştur.

1607-1608 arasında İstanbulda doğdu, onbir oniki yaşlarında iken, Anadolu sipahilerinin kaydının tutulduğu kaleme kâtiblikle girdi ve bütün memuriyet hayatı bu kalemede geçti; o zamanlar için «kalem» denilen bu devlet bürolarından çok değerli, bilgili kimseler bulunurdu; o kalemler hakiki bir mektebden farkıydı. (Bu eserde kalemler ve kalem efendisi yazısına bakınız). Kâtib Çelebi de mükemmel arabca öğrendi; bir taraftan da ordu ile beraber daha çocuk sayılabilecek yaşlarda sefere gitti, göğüsünü tecrübesi genişledi. Kâtiblere «Efendi» ve «Çelebi» unvanı veriliirdi; 1631 de

İran seferinde Türk ordusu Halep kışlağında bulunurken Sadrazamdan izin alarak Hacca gitti; bundan sonradır ki kendisine «Hacı Halife» de meğre başladılar. Türk matbaası henüz kurulmamıştı; Türkiyede yazma kitab devri idi, kitaplar çok pahalı idi, herkes edinemezdi; (Bu yazıda elyazması kitab ve hattatlar yazısına bakınız) Okumak ve öğrenmek ateşile yanıp kavranan genç Hacı Halife, kaleme gitmediği günlerini sahhaif dükkanlarında geçiriyordu; Allahın bir lûfu olacak, kendisine, yakın akrabalarından ve birbiri arkasından iki önemli miras kaldı; Kâtib Çelebi eline geçen servetin büyük bir kısmı ile devrinin en müteber sayılan fen, edebiyat, lûgat ve tarih kitaplarını satın aldı ve kendi tâbiri ile sabahlara kadar okumağa başladı; kendisini genç sayılacak yaşta emekliye ayırttı; «mumlar tükenir, gün doğar, ben hâlâ okurdum, gözüme uyku girmezdi» diyen büyük adam nihayet kendi eserlerini de birbiri arkasından vermeğe başladı ve tarihimize-deki ölmez mevkiini yaptı.

En çok tarih, coğrafya, matematik ve tıp ile meşgul olan Kâtib Çelebi, bu ilimlerde devrinin en derin bilgi sahibi bir siması olmuştur. Fakat büyük ümitler beslediği Mehmed ismindeki oğlunu onbeş yaşında; ve yine Mehmed adında ça-

lışkan ve zeki ve bir melek kadar güzel sevgili bir talebesini de onsekiz yaşında kaybetti, bu iki ölüm değerli bilgine iki ağır darbe oldu.

Bir müddet tesellisini yine kâtblarda aradı ise de bulamadı. Bahçe ve çiçekle uğraştı, bu sahada da kısa zamanda İstanbulun en namlı çiçekçileri sırasına girdi ve 1663 de öldü, kabri İstanbulda Atatürk Bulvarı kenarında bir sed altında, Voynuk Şüca camininin karşısındadır.

Kâtib Çelebinin «Keşfüzzünun» adındaki büyük eseri Alman âlimlerinden Flugel tarafından arabçadan lâtinceye onsekizinci asır başlarında tercüme ve neşredilmiş ve Avrupalı âlimlerin «Hacı Kalfa» dedikleri müellifine büyük bir şöret temin etmişti. Kâtib Çelebinin diğer mühim eserleri şunlardır: Büyük bir tarihi coğrafya olan «Cihan nümâ»; Türk denizcilikinden ve deniz muharebelerine Kaptan Paşaların hal tercümelerinden bahseden «Tuhfetül kibar fi esfarülbihar»; Bir Türkiye tarihi olan iki ciltlik «Fezlike»; bir kronoloji cetveli olan «Takvimüttevârih»; yobazlara karşı müsbet ilimleri müdafaa ettiği «Mizanül hak... İbrahim Müteferrika ilk Türk matbaasını kurduğu zaman ilk basılan kitaplar arasında bilhassa Kâtib Çelebinin eserleri de seçilmişti. (R. E. Koçu, Türk Tarihinin elli büyük adamı).

Memleketimizde devir devir konulmuş, şiddetle takib edilmiş, göz yumulup unutulmuş, sonra tekrar konulmuş ve son zamanlara kadar devam etmiş yasaklardan biri alkollü içkiler yasağıdır. Hattâ Cumhuriyet devrinde bile, 1946 ve 1950 tek dereceli mebus seçimi günlerinde yirmi dört saat için içki yasağı konulmuştur. Tarihimizdeki içki yasaklarından bazılarını sıralayalım:

Kanunî Sultan Süleyman zamanında şiddetli bir içki yasağından, devrin büyük şairi ve âlimi Bâki Efendi şöyle şikâyet eder:

Rehi meyhaneyi katetti tigi kahrı
Sultanın
Ne deklî ola ey Bâki zamanı iyş
dünyanın?..

Şair Nev'inin feryadı ise çok daha fıraklıdır:

Kalbi âşık gibi vıran ettiler meyhaneyi
Bivefalar ahbine döndürdüler peymaneyi
Lâ'li canan gibi gözlerden nihan oldu şerâb
Çeşmi dilber gibi bimar ettiler mestâneyi

1567 tarihinde İstanbul ve Galata kadılıklarına (ki o zamanlar kadılar aynı zamanda belediye reisi vazifesini de görürlerdi) gönderilen bir fermanla meyhane işletmelerinin yasak olduğu halde, İstanbulun muhtelif yerlerinde, Galata ve ci-

varında meyhaneler peyda olduğu yazılmakta ve içki yasağının şiddetle tatbik edilerek meyhanelerin kapatılması emredilmektedir. Fakat bu yeni emrin de bir müddet sonra unutulduğu ve büyük şehirde yer yer, hattâ mahalle aralarında meyhaneler kurulduğu 1575 tarihli İstanbul kadısına gönderilen bir fermanla öğreniliyor. Bu fermanla, Lânga civarındaki Müslüman mahalleleri halkın Divanı Hümayuna gelerek meyhanelerden ve meyhanelerdeki sarhoşlardan pek acı bir lisanla şikâyette buldukları anılatılıyor; şöyle ki: «Lânga ve civarında oturan Ermeniler ve Rumlar, evlerinin alt katlarını meyhane yapmışlar.. Buralara dadanan sarhoşlar, hamama giden kadınların yollarını gevirirler, camiye giden Müslümanlara alenen küfreder ve üzerlerine şarab dökerler imiş.. Bu yüzden kanlı kavgalar olmuş.. Hattâ bir seferinde bir azılı sarhoş bir kadımlar hamama girip iç halvetten çıplak bir kadın yakalayıp zor ile kaldırmak istemiş.. Hamamdaki kadınlar, biçareyi eli açıklı sarhoşun elinden kurtararamışlar, feryad ve figana başlamışlar.. Hamama koşan mahalleli, kadını azgın mütecavizin pençesinden zorla almış.. Bir seferinde Safer Efendi isminde bir müezzini zorla meyhaneye çekmişler ve üzerine şarab dökerek hakaret etmişler. Bu fermanın sonunda İstanbul kadısına, mahalle aralarında, bilhassa mescid ve hamamlar civarında bulunan meyhanelerin

3- Sultan Süleyman

(Baştafi: 110unsu sayfada)

birakmasını emretmişti. Padişahlık vazifesini yapabilmesi için ulemadan iyi bir adam olarak tanınmış Arapzade Vehap efendi muallimi sultanî tâyin edilmiş, okuma yazma öğreninceye kadar her gün sabahtan akşama kadar yanında bulunmuştu.

Almanya, Polonya, Venedik ve Rusya ile felâketli bir harp devam ediyor. orduda disiplin kalmamış ve koca imparatorluk idaresi türedi zorbalarm oyuncağı olmuştu. Sözü ayağa düştüğü kötü bir devirdi. sıhhati bozuk olan bu hükümdar üç sene sekiz ay kadar devam eden saltanatında, harb dolayısıyla hemen hep Edirne'de oturmuştu. Hükümdarlığının son yılında topladığı fevkalâde bir saltanat meclisinin kararıyla sadrazamlık makamına Köprülü Mehmed Paşanın küçük oğlu Fazıl Mustafa Paşayı getirmiş ve ayakatlı deviet adamı o hercümerç devrine son verdikten başka

Üçüncü Süleyman ve İkinci Ahmed

düşmanlara karşı da muvaffakiyetli harbler yapmış, Niş, Semendire ve Belgrat kalelerini geri almıştı. Muhitinde halim, selim bir padişah olarak çok sevilen üçüncü Sultan Selim bu kıymetli vezirin zamanında 1691 de öldü. Naaşı İstanbul'a gönderilerek Kanunî Sultan Süleymanın türbesine defnedildi.

ÜÇÜNCÜ SULTAN SÜLEYMAN DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1687 Eğri kalesinin dire ile düşmana teslim olması
1688 İstanbul'da kanlı vakalar. Ordu zorbalarmı birer birer ortadan kaldırmağa başlıyan Sadırazam Siyavuş Paşaya karşı askerın ayaklanması, Paşa sarayında bir şehir muharebesi ve Siyavuş Paşanın şehadeti; Nişanlı İsmail Paşanın sadareti (mart).
1688 Dürüst bir adam olan yeni vezirin elile İstanbul'da zorbalarm tenkili; fakat mürteşi ulema efendilerle arasının açılması üzerine Süleyman Paşanın azli, Bekri Mustafa Paşanın sadareti (mayıs)
1688 Estonibelgrad kalesinin Almanlar tarafından zaptı
1688 8 Eylül; Belgrad kalesi ve şehrinin Almanlar tarafından zaptı
1688 Eğriboz adası muhafızı Çelebi İbrahim Paşanın bu adaya çıkmak istiyen Venediklileri bozguna uğratması
1689 Ruslarla beraber tecavüze geçmiş olan Kazak hatmanı Mazeppanın Kırım Hanı Selim Giraya Urkapu şeklinde mağlûbiyeti
1689 Bütün imparatorlukta nefirâm ile eli silâh tutan bütün müslümanların askere ve vatan müdafaasına çağırılması; Padişah Üçüncü Sultan Süleymanın orduyla beraber Sofyaya hareketi
1689 Temmuz. Fethülislâm ve Orsova kalelerinin geri alınması
1689 Eylül. Serdar Receb Paşanın Niş bozgunu, yukarıda geri alındıkları kaydolunan kalelerin boşaltılması, Edirneye dönen Padişahın emriyle bir şûrayı saltanatın toplanması ve cesareti, civanmertliği ve sağlam bilgisi mümtaz bir devlet adamı olarak tanınmış Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşanın Sadırazamlık makamına geçirilmesine karar verilmesi; Bekri Mustafa Paşanın azliyle Fazıl Mustafa Paşanın sadareti

şirci kefereler karıları tedarik etmişlerdi. Bekâr çamaşırı getirip götürmek bahanesile çamaşır, yatak ve yorgan çarşafaları içinde gizli rakı ve şarab getirtmişlerdi... Teneke boru satan ve boru vesaire lehimleyen Yahudiler türedi. Boruların içi rakı ve şarab dolu. Erbabına rastladıklarında içindekini sunarlar, bir yabancı borulara müşteri olsa satılık değil, ismarlamadır derlerdi. Bir çok müptelâlar, evlerinde, bahçelerinde inbikler kurup kendi inbiklerini kendileri yapmağa başladılar... Sultan Bayezid tarafındaki bakırcılarda bu kadar senedir durup da bir müşteri çıkmıyan inbiklerin bir tanesi kalmadı, satıldı. Bazı çelebiler, çoğu lâz olan bakırcılara: «Sende inbik var mı?» diye serararken kızarırlar, onlar da kis kis gülerler: «Sarhoşlar meyhaneciliğe heves etti. İnbiçler yağma oldu yağma!» diye cevap verirlerdi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti de, Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da, zafere kadar devam eden bir içki yasağı koymuştu, fakat müptelâları, Câbi Said Efendinin anlattığı yollardan içki tedarik etmekte müşkülât çekmemiş, evlerde, bağlar ve bahçelerde gizli inbikler kurulmuştu. Milli kuvvetler İstanbul'a geldikten sonra içki yasağı büyük şehre teşmil edilmişti.

İçki yasağının en amansız devri, Dördüncü Murad zamanı olmuştu. Ne kadar garib bir tesadüftür ki ayyaşların piri Bekri Mustafa da o devirde yaşamıştır; muhtemeldir ki lâyetmiş şöhretini, o müthiş yasağa rağmen içki içmesi yüzünden ve bu kahhar padişahın lütfu mahsusuna uğrayarak başını cellâd pençesinden kurtarmış olanmış olacaktır. (Bu eserde Dördüncü Sultan Murad yazısına bakınız.)

kapattırılması emir ediliyor ki, sekiz yıl evvelki fermanla meyhanelerin istinasız kaldırılması emrine nazaran, içki yasağının tamamen tavsadık anlaşıyor. Devlet, içkiden sübi bir veret alırdı İstanbul'da içki vezirin tüccardan verginin cibaveti için de bir «Hamir emaneti» kurulmuştu ve bu emanetin geiri çok kabarıktı. İçki yasağının gevretilmesini hazin menfaatini korumak endişesine vescebiliriz.

1746 tarihli Bostancıbası Ağaya gönderilen bir fermanla -ki bostan cibasaların başlıca vazifelerinden biri İstanbul sahillerinin muhafazası idi- İstanbul ve civarına bir katre şarab ve rakının sokulmaması emrolunuyor; bundan da anlaşılıyor ki bu tarihte içki yasağı gene şiddetlenmiştir. Gepe bu fermanla, İstanbul'da bulunan Hıristiyan devletleri elçileri tercümanları, miktar devletçe tavir... ancak kifafı nefisleri için bir miktar şarab getirtebilecekler, fakat bu şarablar da bostancıbası tarafından dikkatle takib edilecek ve harice satılmıyacaktı.

1613 (Hicri 1022) vakaları arasında Naima Efendi yazıyor: «Bu yıl cemaziyelâhiresinde seriatin muhiyi ve şenatlerin düşmanı olan Padişahı dindar (Ahmed I.) fitne ve şerre sebep olan hamr dedikleri ümmül-habaisi memaliki İslâmiyeden külliyyen kaldırdı. Meyhanecileri âvare edüp meyhaneleri kapattı, nice yük akçe getiren emaneti kaldırdı zararına bakmayıp menfaatinde geçti. Lâkin, insanın yaradılışında fesad ve şer galib olduğundan çok geçmeyip eskisi gibi içki içilir oldu.»

Dördüncü Sultan Mehmed zamanına aid 1653 yılı vakaları arasında yine Naima Efendi yazıyor: «Yeniçeri Ağası Kenan Paşa ki aslen Gürcü bir tuvâna kimse idi, aslında (içki yasak olduğu halde), meyhanecileri aylık haraca bağlamış haklar durur, meyhanelerde türlü fisk-ü fücure had ve pâyan yöğidi.»

Dördüncü Mehmed zamanında 1681 yılı vakaları arasında Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa yazıyor: «On bir senedenberi şarab emaneti kaldırılmış, meyhaneler yıkılmıştı. Sadırazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, meyhanecilerden dört yüz kese akçe rüşvet almış, meyhanecilerin göz yummuştu. Padişah da o sırada Çatalca civarında Yapağcı çiftliğinde bulunuyordu, bunu haber alınca Sadırazama: «Hattı Hümayunuma yasak olan hamre ne sebeble izin verdin» diye şiddetli bir ferman gönderdi; Kara Mustafa Paşa hemen: «Padişahla söylemek kolaydır» deyüp hiç bir şeyden haberi olmıyâr. Kethüdâsı Hasan Ağayı hapsedirdi, hesabını gördürüp geceleyin boğdurttu ve ölüsünü evine yolladı. Padişaha da vakay: «Benim haberim yok, kethüdâ izin vermiş, hattı hümayununuz gelmeden ben esasen haini boğdurmuş ve cesasını vermiştim» diye cevap verdi.

İkinci Sultan Süleyman zamanında 1687 yılı vakay:ı arasında Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa yazıyor: «Hazine çok sıkıntı içinde idi, içki yasağı kaldırıldı, hamr emaneti yeniden kuruldu, meyhanelere ve bütün içmeğe izin verildi ve tütüne de ayrıca gümrük kondu.»

Üçüncü Selim devrine aid muazam bir vakayiname bırakmış olan Câbi Said Efendi yazıyor: «Sultan Selim ne kadar meygede var ise kapattı, şarab, rakı ve onlara benzer ne kadar içki var ise hepsini şiddetle yasak etti; yasağa, rağmen içki kullanan bir kaç kişi idam olundu; Rumlara ve Ermenilere patrikleri, Yahudilere de Hahambaşı, Müslümanlara içki vermemeleri ve satmalarını için muhkem tenbih ettiler, aksi takdirde idam olunacaklarını bildirdiler, elaltından gizli içki satanlar da peyda oldu. Meselâ bir adam eline bir bülbül kafesi alıp sokağa çıkar, sorana bülbülümü gezdirmeye giderim dendi, amma kafesin içine barsak konulmuş, barsaklarda rakı ile doldurulmuş. Kafesin ağırlığından şüphelenen zabta herifi yakalamış, rakıyı meydana çıkarmış. Ağa kafesine götürmüşler ama şefaatçileri çıkıp kurtulmuş... Bazıları da içki, çama-

- 1689 Vidin. Avusturyalılar, Avlonyanın Venedikliler tarafından zaptı
1690 Yedi yıldanberi tecrid edilmiş bulunan Kaniye kalesinin nihayet açlık ve mutiak ümitsizlik karşısında vire ile teslim olması
1690 Serdarlık da üzerine alan Sadırazam Fazıl Mustafa Paşanın Edirne'den Belgrada doğru sefere çıkması ve Fazıl Mustafa Paşa eliyle Belgradın geri alınması
1691 Avlonyanın geri alınması
1691 Üçüncü Süleymanın Edirne'de ölümü.

2. Sultan Ahmed

Üçüncü Süleymanın kardeşi ve birkaç yaş küçüğü idi; 1691 de Süleymanın ölümü ile padişah olduğunda kırk dokuz yaşında idi. Şahsiyeti sönük ve silik kalmış, hilkatı, kardeşi gibi halim ve munis bir hükümdardı. İstanbul fethinden sonra, Padişahların hükümdarlık kılıcı Eyüp Sultan camiiinde kuşanmaları an'ane haline gelmişti: cülûsu takip eden Cuma günü saraydan saltanat kayığı ile Eyübe giderler, Hazreti Halidin türbesini ziyaret ederler, Cuma namazından sonra camide kılıç kuşanırlar ve tertip edilen muazzam ve muhteşem bir alay ile karadan dönerler ve şehre de Edirnekapisından girerlerdi. İkinci Sultan Ahmed Edirne'de Eski camide kılıç kuşandı. Dört seneve yakın saltanat sürerek 1695 de Edirne'de öldü. Cülûsunda Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşayı yerinde bırakmıştı, fakat bu büyük devlet adamı birkaç ay sonra Slankamen meydan muharebesinde alından vurularak şehit oldu. İkinci Ahmed Köprülüzade nin yerini dolduracak adam bulunamadı; dört sene içinde değişen dört sadrazam, şahsi hırs ve menfaatlerini tatminden, garezkarlıktan başka bir şey düşünmediler; devlet adamı serdar kıymetlerinden mahrum olan bu adamlar bu padişahın kısa sürecek hükümdarlık devrinde haksız yere pek çok kan dökülmesine sebep oldular. Zamanında İstanbul'da büyük bir yangın âfeti olmuş ve yine İstanbul'da müthiş bir kasırga, birkaç dakika içinde birçok gemi ve yüzlerce kayık batmış ve yüzden fazla insan boğulmuştu.

Ölümünden az evvel de Edirne'de garip bir vaka olmuştu: Üç şerefeli cami avlusunda bir araba içinde rüya tâbir eden ve münecimlik yapan kötürüm bir Arap, kendisine gelen ve ahvali âleminden gayri memnun birkaç kişiye bu padişahın zamanında yümün olmadığını, halk ayaklanmağa davet olunursa bu ihtilâlin kolaylıkla başa çıkarılacağını söylemişti. Onlardan biri de sabah namazını müteakip Sultan Selim camii min berine çıkarak halkı ayaklanmağa ve İkinci Ahmed'i tahttan indirmeğe davet etmiş, camide bir panik olmuş ve bu biçarelerin hapsi yakalanarak idam edilmişti. Yatalak münecim Arabı da arabasıyla beraber köprü üstünden Tunca nehrine atmışlardı.

İkinci Sultan Ahmedin naaşı İstanbul'a getirilmiş ve Kanunî Sultan Süleymanın türbesine gömülmüştür.

İKİNCİ SULTAN AHMED DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1691 Haziran. İkinci Sultan Ahmedin Edirne'de cülûsu
1691 19 ağustos. Slankamen meydan muharebesi ve en ön saflara kahramanca atılan Sadırazam ve serdar Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşanın şehadeti, bu büyük insanın kaybı üzerine Türk ordusunun yeni ve ağır bir mağlûbiyete uğraması.
1691 Arabacı Ali Paşanın sadareti.
1692 Âciz ve haris, sadaret makamı için rakib telâkki ettiği kimseleri arabalara bindirip sürgüne gönderdiği için kendisine halk tarafından «Arabacı» denilen Ali Paşanın azliyle Çalık Ali Paşanın sadareti
1692 Varat kalesinin Almanlar (Avusturyalılar) tarafından zaptı
1692 Giridde Hanyayı muhasara eden Venediklilerin mağlûbiyeti ve adadan çekilmeleri
1693 Edirne sarayında mahbus bulunan Dördüncü Mehmedin ölümü
1693 Sağlam karakter sahibi bir vezir olan Çalık Ali Paşanın, haksız yere azli istenen Başdeftedar Canib Efendiyi müdafaası yüzünden azli ve Bozoklu-Mustafa Paşanın sadareti
1693 İstanbul'da büyük Cibali yangını
1693 Petervaradin mağlûbiyeti üzerine muhasara edilmiş olan Belgrad kalesinin muhasaradan kurtarılması.
1694 Sağlam karakter sahibi bir vezir olan Bozoklu Mustafa Paşanın zenci Kızlaragasının tezviratı ile azli, Sürmeli Ali Paşanın sadareti
1694 Düşman tarafından Petervaradin kalesinin muhasarası.
1694 Sakir kalesinin Venedikliler tarafından muhasarası ve kalenin vire ile teslimi.
1695 İkinci Sultan Ahmedin Edirne'de ölümü

2. Sultan Mustafa

Dördüncü Mehmedin en büyük ve sevgili oğludur; 1663 de doğmuştu; yirmi dört yaşına kadar Osmanlı hanedanının mesut bir prensi olarak harikulâde muhteşem bir hayat sürdü; seferlerde, Avcı Mehmedin büyük sürgün avlarında bir göz bebeği olarak daima yanında bulundu. Veçhen güzel, yakışıklı, tez canlı ve zeki idi. Devrine göre iyi bir tahsil görmüştü. Babasının tahttan indirilmesi üzerine Osmanlı hanedanının Birinci Ahmedden sonra başlıyan ananesince sarayda hapsedilmiş, iki amcasının kısa saltanatları devamında bir gün padişah olmak ümit ve hayalleri yaşamış ve hayali tahmininden çok evvel hakikat olmuştu. 1695 de otuz iki yaşında padişah olmuştu. Padişahlık vazifesine hevesle başlıyan bu genç padişah dört devlete karşı on iki yıldan beri devam eden harbe bir son vermek, ordularının başında harbe gitmek, zafere kazanmak, kaybedilen Macaristan ve Mora ile Dalmaçya sahillerini geri almak istiyordu. Donanma zafer yolunu açmış, bir sene evvel Venediklilerin eline geçen Sakiz adasını geri alarak Sultan Mustafaya âdeta bir cülûs hediyesi olarak vermişti. Sultan Mustafa da tahta oturduktan az sonra Türk ordusuyla Macaristana gitmiş ve Lippa kalesini fethetmişti. 1697 de ikinci seferine çıktı, yine Macaristana giderek Almanların muhasarası ettiği Tamşuvar kalesini muhasaradan kurtardı. 1698 de tekrar Macaristana gitti. Fakat bu sefer Türk ordusu Tunaya dökülen Tise nehri kenarında Zenta mevkiinde büyük bir bozguna uğradı. Sadırazam Elmas Mehmed Paşa gibi cesur ve kıymetli bir vezirle beraber on (Devamı: 118 inci sayfada)

XVII. Asrın Muhteşem İstanbulu

VE ONU MAHVEDEN YANGINLAR

Fetih'ten bu yana Türk yapı sanatının oğun bir zevk mahsulü camii, mescid, medrese, mektep, saray, konak, han, hamam, kervansaray, imaret, sebül, çeşme... binlerce eserle imar ve tezyin edilmiş olan büyük Türk İstanbul, zaman zaman bir köşesinden çıkan bir ateş zafetinin kurbanı olmuş, bir semti, bir parçası, bazan yarısına yakın yeri kül olmuştur. İstanbul yangınları içinde en müthiş de Dördüncü Mehmed zamanında ve Köprülü Mehmed Paşanın sadaretinde Hicri 1070, Milâdi 1660 yangınıdır. O devirde yaşamış Sarayı Hümayun içişlerinden Hasodab Mehmed Halife «Tarihî Gilmanis» isimle küçük bir tarih yazmıştır ve tarihinde bu büyük ateş afetinden çok daha mufassal tarih kaynaklarında bulunmayan tafsilâtı vermiştir. Aşağıdaki satırlar tarih gulmandan alınmıştır:

«Halen âli Osman karargâhi ve ekli İslâmın iftiharî olan İslâmbol ulama ve küberası bol bir şehirdir. Fetih'tenberi bin yetmiş tarihine varınca şol meritebe mamur ve abadın olmuştur ki (Seyyahî cihan olanlardan) bir ferd rüy zeminde bu na mümasil bir şehir görmemiştir. Bu şehirde maruf ve meşhur olan sultanlar ve hanım sultanlar ve vüzerâ sarayları yüz yirmiden fazladır ki her biri bina-i Şeddad'dan nümune idi. Bu sarayların ednası Atmeydanında olan İbrahim Paşa sarayı ve sarayların âlâsı Süleymaniye caminin altında Sultan Süleyman vüzerâsından Siyavuş Paşa sarayıdır. Şol meritebe saray idi ki Ayasofya ondan nümune ve nişan olur. Zamanımızda veziri âzâm olan Arnavut Murad Paşa tasarrufuna

malik oldukça eski saray olmakla tamirine mübâzeret olundukta sarayın pencerelerini bin iki yüz pencere saymışlar ve üçyüz odadan mütecaviz ve on beş hamam ve üçekmekçi dükkânı içinde mevcut idi. Ve (Sair devlet erkânı) ve bazirgânların sarayları hesaba gelmez. Bu şehrin büyüklüğüne ve halkının kesretine ve devletine göre (sayısız) mahzenler ve kervansaraylar ve hamamlar ve tekkeler ve medreseler ve hanlar ve imaretler ve mescitler ve camiler ver idi ki vasfı hadden (aşkındır). İşte bu şehri İslâmbol bu meritebe mamur olup kemal kemal bulduktaki halkı devletlerine mağrur olup tarihî haktan ayrıldı. Daima birbirlerini aldatmağa, belâya ve töhmete (sürüklemeye), birbirinden elinde olanı almağa ve büh tana başladılar. İlim ehline itibar etmez, ulema dahi ilmin muktezâsı üzere amel etmez, (Çarşı esnefi dahi alış verişde türlü hile yapar idi). Avam dahi zina ve livata fiiline ekseriya meyil ve muhabbet eder ve asker tayfası tugyan ve fesat üzere idi. Bundan evvel nice kerre taun (salgın) olup bir iki ay miktarı her gün yedi yüz, sekiz yuzadam fevt olurdu ve dahi nice kere yangın olup İslâmbolun yarısı yanmış idi. Bu sefer de Ayazma kapısından dışarı Ahi Çelebinin Camii kurbünde kalenin dışında 1070 tarihinde Zilkadenin on altısında ve maht Temmuzun dördüncü günü Cumartesi beşinci saatte (Milâdi 1660; va kit öğleye doğru) bir duhan içici yaramazın elinden ateş isabet edip ve ateşin bir bölümü kalenin dışından Unkapanına varınca ne kadar kereste var ise yakdı (O zaman burası kerestecilerdir ve bunların ah-

şap dükkânlarıyla kaplıdır). Bir bölümü de kalenin içine düştü, ol dahi, bir iki bölük olup bir bölümü Unkapanına ve bir bölümü Süleymaniye ve bir bölümü dahi Süleymaniye altından bedestana ve Has bahçe semtine gidib yayıldı. O gün emri hakla akşama yakın gün dolunurken Süleymaniye caminin etrafını ihata edib caminin haremde ne kadar adam ve esvap var ise çoğunu helâk etmiştir, ve dahi caminin dört minareleri evci eflâkte iken emri hakla mum gibi külâhları yandı ve haremde olan ağaçların çoğu yandı. Bu minval üzere İslâmbolda dört tafafa ateş bölük bölük olup yayıldı ki asla kimse karşısına durmağa ictidarı olmadı. Güya ki bizzat cehen nem ateşi dünyayı tutup halkı helâk edip Mahşer yerine sürer, halk ise evlerinden ümidini kesip kuşca canlarını esvap ile halâs edevüz de-yümatadı kadim üzere salâtin camilerinin kendilerine mahali mezburu melce ittihaz edib ateşten emin oluruz ümidinde iken hikmeti bâri ateş, rüzgâr kuvveti ile cami haremlerinde olan adamlar ve esvaplar üzerine dolu gibi yağıp esvaplarını yakıp ademden nicesi esvapların halâs ederiz deyü ihtimam üzere iken ateş yalını isabet edip helâk etmiştir.

Hattâ bir dostumuzun Beyazid Caminin haremde esvabına ateş isabet edip halâs edeyim derken ateş yalını arkasına erişip ve üzerinde olan esvabı tutuşup ol vakit eğer soyunmasa yapıp helâk olurdu, hele gücüyle kendüyü kurtarmıştır, dünya matamdan bir habbe ve bir fülusu ahmer halâs etmiştir. Bu minval üzere her nereye sığınib halâs

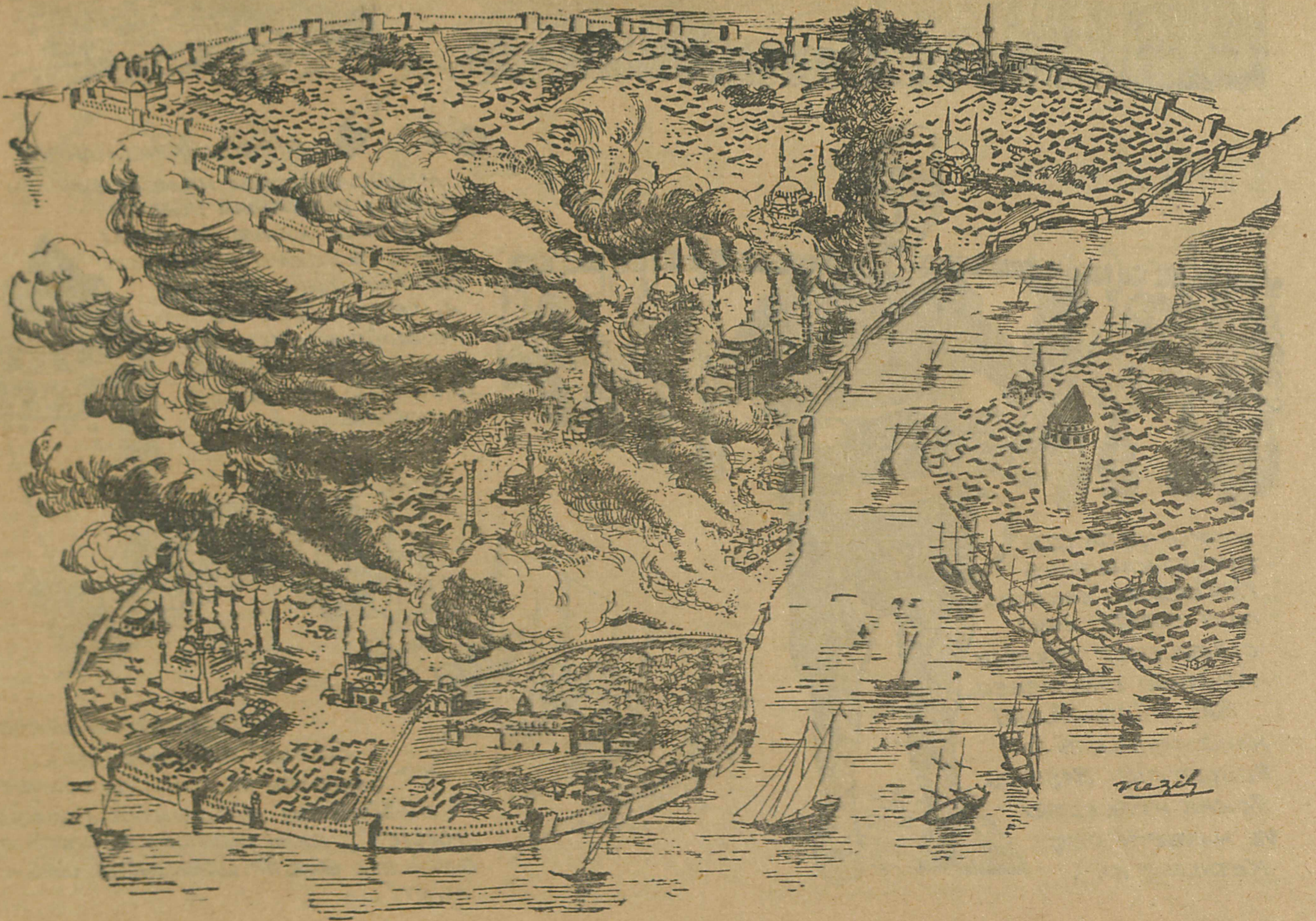
oluruz deyü hilâfı zahir olmuştur. Ve eski saray (Beyazid) kurbünde Kebeci hanı demekle maruf bir han var idi ki bundan evvel ne kadar yangın oldu ise onu ateş zarar etmemiştir.

Bu defa emri Hakla ateş isabet edip içinde bulunan esvap ve emvali ve âdemi cümle helâk etmiştir, içinde olan bazirgânın ekseri Bosna ve Acem tüccarı idi, naklolunur on Mısır hazinesi mal yanmıştır. Ne tatvili kelâm edelim, ol gün ki Cumartesi beşinci saatte ateş düştü Pazartesi yedinci saatte varınca has bahçeden (Gülhane parkından) Unkapanına, andan Zeyrek yoluşu üstünden Sultan Mehmede (Fatihe) ev andan Sarikireze ve andan Molla Güraniye ve andan Esekapisına ve tâ Samatyaya varınca ve andan Ağacamiine ve andan Kadirga limanındaki Siyavuş Paşa sarayına ve andan Atmeydanına (Sultanahmede) varınca ve Ayasofyanın altından ve Selâm (Alay) Köşkünden Demirkapıya varınca yakdı ve niha yet bulup sakin oldu. Vafettığımız minval üzere ateş halka aman vermeyib kimini mahyla yakıp helâk etti; ve kimini uryan ve giryan yalınayak başı kapak Atmeydanına ve Yenicami haremine ve Has Bahçe kapısına sürüp götürdü. Has Bahçe kapısına gelen halkı hemşehrimiz bostancıbaşı olan Bosnalı İbrahim Ağa Has Bahçeye almıştır.

Yüzbinden ziyâde er ve avrat ve müslüman ve kâfir idi. Ve Atmeydanında ateş şiddetinden ve hayfından gelen halk dahi şol meritebe iz diham ile cami ve harem ve Atmeydanına doldu ki bir kimse sağ ve sola meyletmeğe ve bozun döndür-

meğe ve belki nefes almağa ictidarı yok idi, ateş dahi Atmeydanında olan İbrahim Paşa sarayının bazı odalarına ulaştıkta halk dahi ateşin şid detinden ve maht Temmuzun hararetinden ve ziyâde izdihamdan şol meritebe muztar oldu, güya ki yevmi Mahşerden nümune idi. Herkes nefsi nefsi deyü oğul babaya ve anaya ve ana baba oğluna ve karındaş karındaşına bakmayıp ateş tesgin olunca hayran ve sergerdan kaldılar. Bادهü akulları başına gel dikte üç günden beru aç ve susuz helâk meritebesine varmışlar, ne su ne ekmek var, zira ateş su yollarını ve değirmenleri bozdu, ve unu ve buğdayı ve ekmekçi dükkânlarını bilküllüye yakıp harap etti, halk bir ekmek bulunsa bin akçeye a-lurlardı. Bu minval üzere dört beş gün miktarı aç ve susuz ve etsiz herkes ne yerde ateşten necat bulduysa geçindi. Sonra tedricle Üsküdar ve Sultan Eyübten ve Tophaneden nice yüz bin dert ve belâ ile ramak miktarı ekmek ve yemiş getirip e-hil ve ayaliyle ifakat buldu.

Andan sonra herkes bir tarafa perişan olup gitti. Derya kenarında bahçesi olan bahçesine gitti ve kimni çadırlarla tağrada kaldı ve kimni etraf ve eknafa perişan olup gitti. İhrakı binar olunan haberi tevâtür ile 2700 âdem ve 120 saray ve 100 den ziyade mahzen ve 360 cami ve 40 hamamı meşhur ve namdar ve buna göre medreseler, mescitler, tekkeler, hanlar ihrak olmuştur. Ve bilinmeyip helâk olan âdem hesaba gelmez. İşte bu minval üzere İslâm bol mamur iken bu yüzden harab oldu bulayıkı Allahü tealâ tekrar mamur ve âbâd eyliye.

nazif

Tarihimizden Garib ve Meraklı Şeyler

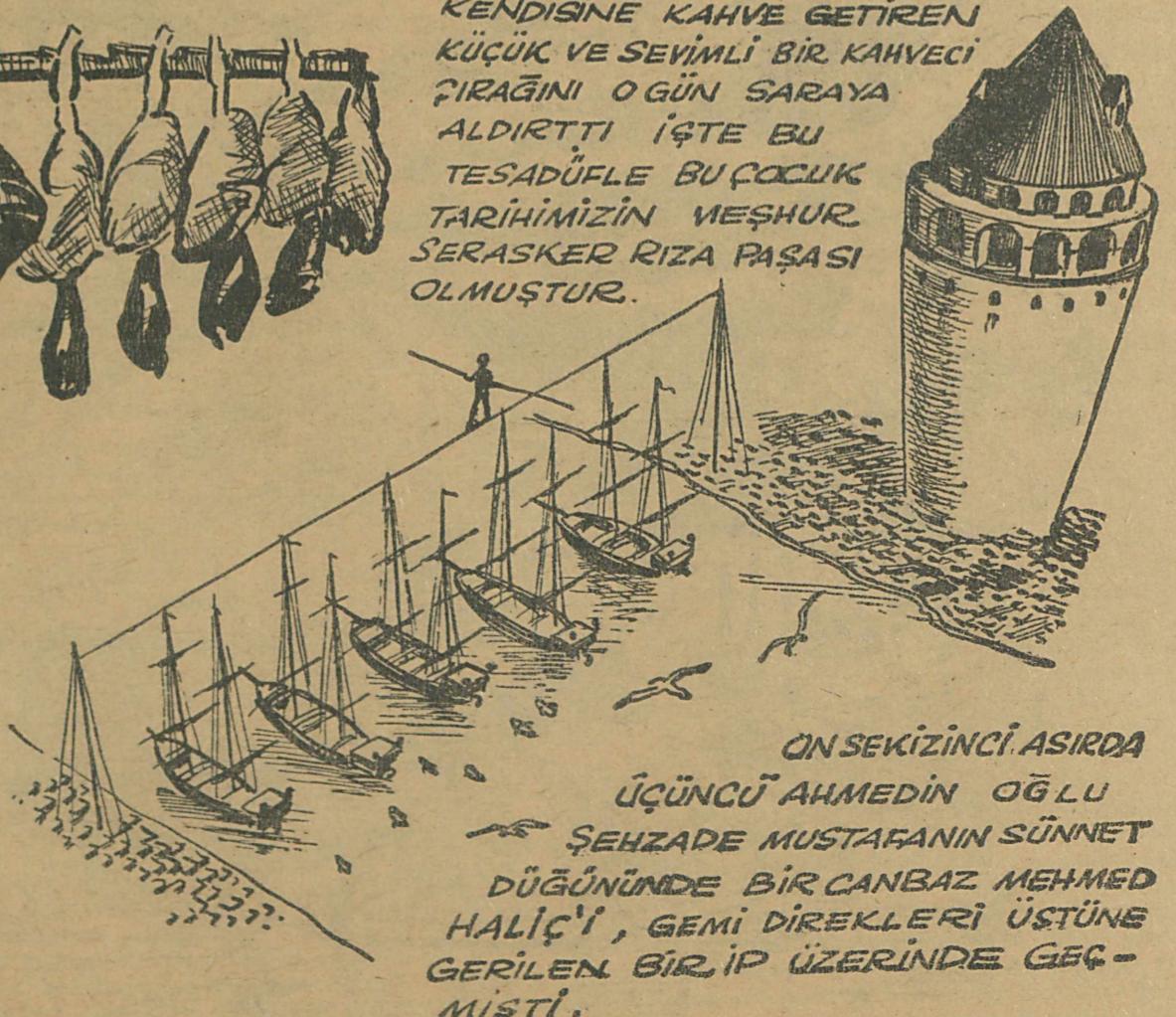

RİRGÜN İKİNCİ MAMMOT

MISIRÇARŞISINDA HAMLACIBAŞININ KAYIKLI DÜKKANINA UĞRADI. KENDİSİNE KAHVE GETİREN KÜÇÜK VE SEVİMLİ BİR KAHVECİ ÇİRAĞINI O GÜN SARAYA ALDIRTTI İŞTE BU TESADÜFLE BU ÇOCUK TARİHİMİZİN MEŞHUR ŞERASKER RIZA PAŞASI OLMUŞTUR.

MEMLEKETİMİZDE TARİHE KARIŞMIŞ TIPLERDEN OMUZUNDAKİ SİRİĞA ASILI CİĞERLERLE DOLAŞAN ARNAVUD CİĞERCİLER... BAŞ MÜŞTERİLERİ HAYIR SAHIPLERİNİN BESLETDİĞİ BAŞIBOŞ SOKAK KÖPEKLERİ VE HANEBERDUŞ KEDİLER İDİ.

ON SEKİZİNCİ ASIRDA ÜÇÜNCÜ AHMEDİN OĞLU ŞEHZADE MUSTAFANIN SÜNNET DÜĞÜNÜNDE BİR CANBAZ MEHMED HALİÇİ, GEMİ DİREKLERİ ÜSTÜNE GERİLEN BİR İP ÜZERİNDE GEÇMİŞTİ.

- 1 AYRICA BAYRAĞI OLAN BOĞAZLAR BÖLGESİ
 2 HÜKÜMRANLIK HAKKI YUNANİSTANA BIRAKILAN BÖLGE
 3 İTALYAN NÜFUZ BÖLGESİ
 4 FRANZIZ NÜFUZ BÖLGESİ
 5 ERMENİSTANA PEŞKEŞ ÇEKİLEN BÖLGE

Mentur Sevr Muahedesi

Bağta İngiltere, Fransa ve İtalya, kendi aralarında uzun ve müşkil münakaşaya ve müazaralardan sonra nihayet 1920 nisanında San Remo konferansında anlaşmağa muvaffak oldular ve Osmanlı İmparatorluğuna teklif edilecek sulh şartlarını tesbit ettiler, 22 nisan da Osmanlı Devleti Parisde toplanacak sulh konferansına davet edildi Eski Sadırazam Ahmed Tevfik Paşanın riyasetinde Dahiliye nazırı Ahmed Reşid Bey A. Reşid Rey, Maarif nazırı Fahreddin Bey, Nafia nazırı Operatör Cemil Paşa Cemil Topuzludan mürekkebe bir heyet Paris'e gitti. Osmanlı Devletinin konferansa davetinden sekiz gün sonra da Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara'da bir Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin kurulmuş olduğu bütün Avrupa devletleri hariciye nezretlerine resmen bildirildi. Bu tamim, Osmanlı saltanatı ile yapılacak olan bir sulh, Türk milletleri tarafından kurulan bu hükümete şumulü olmayacağını anlatıyordu. Paris'e giden Osmanlı heyeti murahhasına sulh şartları 11 Mayıs da bildirildi, heyet reisi Tevfik Paşa: «Sulh Şartları müstakil bir devlet mefhumu ile kabili telif değildir» diyerek müzakereyi kabul etmedi. Bunun üzerine Damad Ferid Paşa kendisini murahhaslar heyeti reisliğine tayin ettirerek Paris'e gitti ve mukabil Osmanlı şartlarını müstakil suretile müzakereyi girişti. Müttefikler Osmanlı tekliflerini evvelâ kendi aralarında Spa konferansında görüşdüler, ve cevap vermediler. Bu istisna karşısında Damad Ferid ve heyeti 14 temmuzda İstanbul'a döndü, üç gün sonra da konferansa red cevabı tebliğ edildi. 22 temmuzda İstanbul'da padişahın riyasetinde bir şurayı saltanat toplanan, müttefiklerin sulh şartları kabul edildi; bu tarihi toplantıda yalnız bir kişi, topçu feriki Rıza Paşa, asil bir millî nefretin timsali olarak sulh şartlarını kabul etmemiş idi. Ayandan Hâdi Paşanın riyasetinde Reşad Halis ve Rıza Tevfik beylerden mürekkebe heyet Paris civarında Sevr'de bilâ kaydû şart sulh muahedesi imza etdiler. Tevfik Paşanın tâbiri ile «müstakil bir devlet mefhumu ile kabili telif olmayan» bumenfur muahedebin korkunç hükümlerini bu eserde ibret olmak üzere alıyoruz, ki tarihi edebiyatımızda bu muahedeye «Sevr Paçavrası» denilegelir, ve pek yerinde bir sözdür.

Lafda kalan hudutlar:

Rumeli hududu: İstanbul vilâyetinin hududu.
 Cenub hududu: Mardin, Urfa,

Gaziayıntab ve Osmaniyenin şimalinden geçen bir hat, yani bu şehirler Türkiye dışında kalmaktadır.

Garb hududu: İzmir, Kırkağaç, Akhisar, Kasaba, Ödemiş, Tire ve Sökeyi ihtiva eden bir bölge Yunanistan'a terk edilmiştir.

Şark hududu: Şarkda bir Ermenistan kurulacaktır; reis Vilson da, Tirebolu, Gümüşhane, Erzurum Mus, Bitlis ve Şitak'ı Ermenistanın oldukça içerilerinde bırakan bir hudud çizmiştir.

Boğazlar Muntakası
 Anadolu İzmit, Bursa eteği ve Edremidden geçen hattın batısında kalan topraklarla bütün rumelini ihtiva etmektedir. Ayrıca bayrağı, bütçesi olan bir komisyonun elinde kalsacaktır. Türkiye'nin bu komisyonda azısı olmayacaktır.

Nüfuz Bölgeleri
 İtalyan nüfuz bölgesi: Silifke, Ulukışla, Niğde, Aksaray, Iğın, Akşehir, Afyonkarahisar, Kütahya kenarları, Tavşanlı ve Bahkesiri ihtiva etmektedir.

Fransız nüfuz bölgesi: Diyarbakır, Harput, Sivasi ihtiva etmekte, Tokadın kenarlarına kadar çıkmaktadır.

Bu nüfuz bölgelerinde her türlü imtiyazlar ve iktisadî menfaatler bu devletlere münhasırdır.

Nüfuz bölgeleri dışında kalan Türkiye
 Aşağı yukarı eski Ankara ve Kastamonu vilâyetlerinden ibarettir.

Demir yolları
 Daimi olarak İngiliz nezareti altında kalacaktır.

Yunanistan'a bırakılan bölge hakkında hüküm

Osmanlı hâkimiyetinin sembolü olarak şehir dışı eski kalelerden birine bir Türk bayrağı çekilecektir. Osmanlı devleti bu bölgedeki hâkimiyetinin icrasını Yunanistan'a terk etmiştir. Burasını bir mahallî parlamento idare edecektir, bu parlamento beş sene sonra bu bölgenin Yunanistan'a kattı ihakını isteyebilecektir.

İstanbul Hakkında hüküm
 Osmanlı devleti Sevr Muahedesi ve ona bağlı mukavelelere sadık kaldıkça türklerin elindedir, aksi takdirde türklerden alınacaktır.

Tabiiyyet
 Herhangi bir Osmanlı tebaası, hiç bir kayda tabi olmadan istediği yabancı devletin tabiiyyetine girebilecektir ve yine yerinde işi ve gücü ile meşgul olacaktır.

Askerî hükümler
 1: Ordu
 Padişahın muhafızı olarak.....700

Jandarma.....	35000
Jandarma takviye kıtası.....	15000
	50700
kişilik bir orduya müsaade edilmiştir. Jandarmanın topu yoktur, makinalı tüfeği vardır. 4 alaya ayrılmıştır, her biri ayrı bölgede vazife görecektir. Müttefik veya birtaraf devletlere mnsub zabıtların elinde talim görecektir.	
Jandarma takviye kıtası şu birliklerden kurulmuş olacaktır:	
Erkânharbiye	100
Piyade	8200
225 makinelî tüfek	
Topçu	2500
75 dağ topu	
Süvari	700
Fenni kıtalar	3500
	15000

2: Askerlik
 Türkiye vatandaşın mükellefiyeti askeriyeye mülgadır. Jandarma ve Jandarmayı takviye kıtası efradın 12 yıl hizmeti kabul edecek ücretli askerlerdir.

3. Donanma
 600 tonlütodan aşağı 13 ganbot ve torpidoya müsaade edilmiştir.

4: hertürlü tahkimat yasaktır

5: her çeşid tayyare yasaktır

Mali Hükümler
 Osmanlı devleti müflistir. Ona yardım maksadı ile İngiliz, Fransız, İtalyan ve Osmanlı murahhaslarından mürekkebe bir mâlî komisyon kurulacaktır. Osmanlı murahhasının burada sadece istisnâ reyî vardır, karar reyî yoktur.

Devlet bütçesini bu komisyon yapar, maliye nazırı ve Osmanlı Meclisi Mebusanı bu mâlî komisyonun rızası hilâfına hiç bir karar veremez. Tedavi edecek paranın cinsini ve miktarını bu komisyon tayin edecektir. Osmanlı devletinin bütün varidat ve serveti bu komisyonun elindedir. Senelik geliri şu sıraya göre kullanacaktır:

- 1 — Komisyonun kendi masrafları,
- 2 — İşgal kuvvetleri masrafları,
- 3 — Harbde zarar görmüş müttefikler tebaalarının tazminatı,
- 4 — Düyunu Umumiyyeye verile gelen borçlar.
- 5 — Kalan para ile de Osmanlı bütçesi tanzim edecektir!!

Ticaret Filosu
 Osmanlı devleti 1600 ton ve bundan yukarı tondaki bütün ticaret ve posta gemilerini müttefiklere teslim edecektir. Osmanlı sancağı için bu tondan aşağı gemilere izin verilmiştir.

Bu paçavranın diğer hükümlerini kayda lüzum görmedik.

MİLLÎ MÜCADELE DEVRİNİN KRONOLOJİSİ

- 1919 19 Mayıs. 9 uncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa Samsun'da
- 1919 27 Mayıs. Mevkuf İttihatçıların İngilizler tarafından Malta adasına götürülmesi.
- 1919 28 Mayıs. Ödemiş civarında Yunanlılarla millî kuvvetler arasında ilk çarpışına (bu eserde İlk Kurşun yazısına bakınız).
- 1919 29 Mayıs. Yunanlılara karşı Türk askerî kuvvetlerinin ilk silâhla müdafaasının Ayvalıkta başlaması.
- 1919 28 Haziran. Bahkesirde, civar vilâyetler murahhaslarından mürekkebe «Red-di İlhak» kongresinin toplanması.
- 1919 3 Temmuz. Mustafa Kemal Paşanın Erzuruma gitmesi.
- 1919 8-9 Temmuz gecesi. Mustafa Kemal Paşanın Ordu Müfettişliğinden ve askerlikten ayrılarak Millî Mücadleeye millettin bir ferdi sıfatıyla katılması.
- 1919 13 Temmuz. İstanbul Divanı Harbi tarafından firârî Talât ve Enver ve Cemal Paşalarla Doktor Nazım beyin gıyaben idama mahkûm edilmeleri.
- 1919 20 Temmuz. Damad Ferid Paşa kabinesinin istifası, yeni kabinenin yine Damad Ferid Paşa tarafından kurulması.
- 1919 23 Temmuz. Vilâyatı Şarkiye Müdafaa Hukuku Millîye Cemiyetinin Erzurum şubesi tarafından Vilâyatı Şarkiye Kongresinin Mustafa Kemal Paşanın riyasetinde toplanması. 9 Ağustosta dağılacak olan bu kongrede alınan kararlar:
 1 — Millî hudutlar içinde vatan parçalanmaz bir bütünlük ifadesidir; onun muhtelif kısımları birbirinden ayrılmaz.
 2 — Her türlü ecebî işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı hükümetinin inihâlî halinde. millet müttehidin müdafaası ve mukavemet edecektir.
 3 — Vatânın ve istiklâlin muhafaza ve teminine merkezi hükümet muktadir olamadığı takdirde maksadın temini için muvakkat bir hükümet teşekkül edecektir. Bu hükümet heyeti bir millî kongre tarafından intihap olunacaktır. Kongre toplantı halinde değilse bu intihabı «Heyeti Temsiliye» yapacaktır.
 4 — Kuvayı millîyeye dayanan millî iradeyi hâkim kılmak esastır.
 5 — Hıristiyan unsurlara siyâsî hâkimiyetimizi ve içtimâî muvazenesimizi bozacak imtiyazlar verilemez.
 6 — Manda ve himaye kabul olunamaz.
 7 — Millî Meclisin derhal içtimâî ve hükümet icraatının Millî Meclisin murâkasasına konulmasının temini için çalışılacaktır.
- 1919 4 Eylül. Mustafa Kemal Paşanın riyasetinde Sivas Kongresinin toplanması. Vilâyatı Şarkiye Müdafaa Hukuku Millîye Cemiyeti 7 Eylülde alınan karar ile «Anadolu ve Rumeli Müdafaa Hukuk Cemiyeti» ne kâbulundu. Kongre bir heyeti temsiliye seçerek 11 Eylülde dağıldı. Heyeti temsiliye reisliğine de Mustafa Kemal Paşa seçildi. Bu heyeti temsiliye Türk vatânını istiklâl ve hürriyetine erdirinceye kadar muvaffakiyetle çalıştı.
- 1919 12 Eylül. Osmanlı imparatorluğu ile İngiltere arasında gizli muahede. (Metninin hulâsesi: Osmanlı Padişahı İngiltere mandası altına girmeye kabul etti. İngiltere Osmanlı saltanatının muhafazasını taahhüt etti. Padişah da hilâfet makamının ruhanî ve manevî kudretini İngiliz menfaatlerinin hizmetinde kullanacağını vadetti).
- Heyeti Temsiliye İstanbul hükümeti ile münasebetini kesti; Heyeti Temsiliyenin vilâyetlere gönderdiği talimat üzerine Anadoludaki mülki memurlar ve askerî kumandanlar da İstanbul ile olan muhabere ve münasebetlerini kestiler.
- 1919 21 Eylül. Damad Ferid Paşa hükümeti tarafından Kuvayı Millîyeye karşı «Kuvayı İnzibatiye» adı ile jandarma neferliğinden yetişme Anzavur Ahmed (paşa) kumandasında derme çatma askerlerden bir kuvvet teşkili ve sevkî.
- 1919 27 Eylül. Anadoluda gün günden kuvvetlenen Kuvayı Millîyenin karşısında İngilizlerin Merzifonla Samsundan çekilmeleri.
- 1919 30 Eylül. Damad Ferid Paşa kabinesinin istifası. Ali Rıza Paşa kabinesinin kurulması.
- 1919 20-22 Teşrinievvel. Ali Rıza Paşa kabinesinin Bahriye Nazırı Salih Paşa ile heyeti temsiliye reisi Mustafa Kemal Paşa arasında Amasya mülakatı ve Amasya protokolünün imzası: (Protokol: 1 — Vatânın tamamîyet ve istiklâlî; 2 — Gayrimüslim unsurlara Türk istiklâlîni ve hâkimiyetini ihlâl edici imtiyazlar verilmemesi; 3 — Anadolu ve Rumeli Müdafaa Hukuk Cemiyeti-

Gaziantebli Mehmed Çocuk

1920 yılında, Millî Mücadelenin başlangıcında Gazianteb'in Hızırca-
vuş mahallesinden on yaşında Meh-
med çocuk, çete reisi Arslan beyin
fedailerinde bir küçük kabira-
man hâtası bırakmıştır. Falih
Rıfkı Atay 1917-1933 arasındaki ya-
zılarını ihtiva eden Eski Saat is-
mindeki eserinde «Bir Köylü Des-
tanı» yazısı bu çocuğun yanında
kaleme alınmıştır.

Arslan beyin bir mektubunu Sa-
lâhaddin Adil beye (sonra Musta-
fa Kemal'in silah arkadaşı Salâhad-
din Adil Paşa) götürürken Fran-
sızların eline düşen, yanındaki
mektubu yok eden, çocuğu söylet-
mek isteyen Fransızlardan türlü
eza, cefa, ve tehdit gördüğü halde
merdane mukavemet gösteren bu
yavrucağ nihayet serbest bırakıl-
mış, fakat Antebe dönerken Sene-
gelli askerlerin pususuna düşerek
sol ayağının topuğundan yaralan-
mış, ihmal edilen yarası kangren
olmuş ve kahraman çocuğun bu a-
yağını dizkapağının az alundan
kesmişlerdir. Macerasını çocuğun
kenji ağzından nakleden «Bir Köy-
lü Destanı» şu satırlarla bağlan-
mıştır:

«On yaşında gazi ve kahraman
Mehmedin hikâyesi burada biter.
Mehmed bu macerayı anlattığı vakit
henüz Antebe harbinde idi. Meh-
med, kesik bacağı ile, sonuna ka-
dar yine siperde vuruştı. Filinta-
sını usta bir asker gibi atıyordu.
Mehmed bugün hayatta ve Antebe-
dedir...»

Kahraman çocuğun resmi, Millî
Mücadele yıllarına ait çok kıymet-
li bir vesika olan fotoğrafından ya-
pılmıştır. Mehmed bugün 44 yaşın-
da olması gerekir. Eğer hayatta
ise, bu eserin naziz muharriri ken-
disine uzun ömürler diler.

- 1919 29 Teşrinisani. Maraşta Fransızlarla silâhlî mücadelenin başla-
ması.
- 1919 27 Kânunuevvel. Mustafa Kemal Paşanın Sivastan Ankara'ya ge-
lmesi (bu tarihten itibaren Ankara heyeti temsiliyenin merkezi
oldu).
- 1920 12 Kânunusani. İstanbulda son Osmanlı Meclisi Mebusanının
açılışı.
- 1920 17 Kânunusani. Urfada Fransızlarla karşı silâhlî mücadelenin
başlaması.
- 1920 28 Kânunusani İstanbulda Meclisi Mebusanın «Misakı Millî» yi
kayıp ve ilânı. (Metnin hulâsası: 1 — Mondros Mütarekesinin
imzası sırasında düşman işgali altında bulunan yerlerin mukad-
deratını, oralar ahalisinin serbestçe beyan edecekleri reyî âm ile
tayin edilmelidir. Mütareke hatunun içinde dinen ve ırkan müt-
tehid, birbirlerine karşı sevgi, hürmet ve fedakârlıkla bağlı Türk
Müslüman anasının iskân ettiği vatan toprakları hiç bir sebeple
parçalanma kabul etmez bir bütünlüktür. 2 — Ahalisi, ilk ser-
best kaldıkları zaman anavataına iltihaka rey vermiş olan elvi-
yei selâsede (Kars, Ardahan, Batumda) ahalinin reyine tekrar
müracaatı kabul ederiz. 3 — Garbi Trakyanın mukadderatı da
ahalisinin tam hürriyet içinde reyine müracaatla tayin edilmeli-
dir. 4 — Hilâfe' merkezi ve Osmanlı payitahtı olan İstanbul ile
Marmara denizinin emniyeti her türlü tehlikeden korunmuş
bulunmalıdır. Bu şart dâhilinde Boğazlar, bizim ile sair devlet-
lerin müştereken verecekleri karara göre beynelmilel ticaret ve
ve seyrisefaine açık bulundurulur. 5 — Ekalliyetlerin sahip ola-
cakları haklar, komşu devletlerdeki Müslüman anasının da aynı
haklardan istifadeleri şartıyla kabul olunur. 6 — İnkişafımıza
engele olacak bütün siyasî, adli ve mali kayıtlara muhalifiz. Ta-
hakkuk edecek borçların ödenmesi esasları bu esasa mugayir
olmamalıdır.
- 1920 11 Şubat. Maraşın Fransızlar tarafından boşaltılması.
- 1920 3 Mart. Ali Rıza Paşa kabinesinin istifası.
- 1920 3 Mart. Yunanlıların işgal bölgesinde ileri harekete girişmesi.
- 1920 8 Mart. Salih Paşa kabinesinin kurulması.
- 1920 9 Mart. İstanbulda Türk Ocağı merkezinin İngilizler tarafından
basılması.
- 1920 16 Mart. İstanbul İtilâf devletleri tarafından askerî işgali.
Şehzadebaşı karakolunda masum Türk askerlerinin vahşiyane
öldürülmesi. Bir İngiliz müfrezesinin Meclisi Mebusanı basarak
bazı mebusları tevkîfi, bu suretle Meclisin inhilâli ve dağılması.
Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal'in İstanbul işgalini pro-
testosu.
- 1920 17 Mart. İngilizlerin Eskişehir ve Afyonkarahisarından çekilmesi.
- 1920 19 Mart. Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşanın Anka-
rada fevkalâde salâhiyetli bir Millet Meclisi toplanması hakkın-
da vilâyetlere tebliği.
- 1920 20 Mart. İsmet Beyin (İsmet İnönü) Ankara'ya gelmesi.
- 1920 2 Nisan. Salih Paşa kabinesinin istifası; 5 nisanda yeni kabine-
nin Damad Ferid Paşa tarafından kurulması.
- 1920 10 Nisan. Fransızların Urfadan çekilmeye Mecbur edilmesi.
- 1920 11 Nisan. Padişah tarafından esasen inhilâl etmiş olan Meclisi
Mebusanın feshi.
- 1920 23 Nisan. Türkiye Büyük Millet Meclisinin Ankara'da toplanıp
açılması; 24 nisan. Ankara Mebusu Mustafa Kemal Paşanın Tür-
kiye Büyük Millet Meclisi Reisliğine seçilmesi.
- 1920 29 Nisan. Büyük Millet Meclisinde Hiyabeti Vataniye Kanunu-
nun kabulü.
- 1920 30 Nisan. Merkezi Ankara olmak üzere bir Türkiye Büyük Mil-
let Meclisi Hükümetinin kurulduğunun Avrupa devletlerine res-
men haber verilmesi.
- 1920 2 Mayıs. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti «İcra Vekil-
leri Heyeti» nin (yani Büyük Millet Meclisi Hükümeti Kabine-
sinin) kurulması.
- 1920 11 Mayıs. Mustafa Kemal'in Padişah Hükümeti tarafından idama
mahkûm edilmesi.
- 1920 17 Mayıs. Bozantıda Fransızlara karşı muharebenin başlaması.
- 1920 24 Mayıs. Mustafa Kemal'in idamı hakkında İstanbul Hükûme-
tince verilen idam kararının Vahdeddin tarafından tasdiki.
- 1920 28 Mayıs. Bozantı civarındaki Fransız kıtaatını esir alınması.
- 1920 30 Mayıs. Türklerle Fransızlar arasında mütareke akti.
- 1920 7 Haziran. 16 Mart 1920 tarihinden itibaren İstanbul Hükümetin-
ce yapılacak her nevi mukavelât, uhudât ve sairinin hükümsüz
addi hakkında Büyük Millet Meclisince kanun kabulü.
- 1920 9 Haziran. Ermenistan seferi için Şark vilâyetlerinde muvakkat
seferberlik ilânı. (Bu millî cephe kumandanı Kazım Karabekir
Paşadır).
- 1920 18 Haziran. Zonguldak Fransızlar tarafından işgali dolayısıyla
aradaki mütarekenin kendiliğinden bitmesi.
- 1920 22 Haziran. Yunanlıların taarruza geçmesi.
- 1920 30 Haziran. Bahkesirin Yunanlılar tarafından işgali.
- 1920 2 Temmuz. Yunanlıların Bandırma, Kirmastı ve Gönen işgali.
- 1920 8 Temmuz. Bursanın Yunanlılar tarafından işgali.
- 1920 9 Temmuz. İzmitin İngilizler tarafından işgali.
- 1920 10 Temmuz. Bir Ermeni alayının Adanaya girmesi.
- 1920 18 Temmuz. Büyük Millet Meclisinin Misakı Milliye yemin et-
mesi.
- 1920 20 Temmuz. Tekirdağın Yunanlılar tarafından işgali.
- 1920 22 Temmuz. İstanbulda İtilâf Devletlerince teklif edilen sulh
muahedesi esaslarının Şûrayı Saltanat tarafından kabulü. (Sevr
muahedesi).
- 1920 22 Temmuz. Lüleburgazın Yunanlılar tarafından işgali.
- 1920 25 Temmuz. Edirnenin Yunanlılar tarafından işgali.
- 1920 10 Ağustos. Osmanlı İmparatorluğu Murahhasları ile İtilâf Dev-
letleri arasında Sevr Muahedesinin akti.
- 1920 24 Ağustos. Sovyetler Cumhuriyeti ile Türkiye B. Millet Meclisi
Hükümeti arasında Moskova itilâfnamesinin akti.
- 1920 29 Ağustos. Uşağın Yunanlılar tarafından işgali.
- 1920 30 Eylül. Kazım Karabekir Paşanın Ermenilere karşı muzafferane
hareketi; Sarıkamışın Ermenilerden zaptı.
- 1920 25 Teşrinievvel. Yunanlıların Bursadan ileriye hareketleri.
- 1920 30 Teşrinievvel. Karsın Ermenilerden zaptı.
- 1920 7 Teşrinisani. Gümrü (Aleksandropol) un Ermenilerden zaptı.
- 1920 10 Teşrinisani. İsmet Beyin Garp cephesi Kumandanlığı.
- 1920 14 Teşrinisani. Kozanın Ermenilerden kurtarılması.
- 1920 29 Teşrinisani. İstiklâl Madalyası ihdası hakkındaki kanunun
Büyük Millet Meclisince kabulü.

- 1920 3 Kânunuevvel. Ermenilerle Gümrü Muah-
desinin imzası.
Metin hulâsası: 1871 harbile kaybettiğimiz,
Brest — Litovsk muahedesi ile geri aldığımız
Ermeni istilasına uğrayan Kars ve ha-
valisi ana vatana iltihak etmiştir.
- 1921 9-10 Kânunusani. Birinci İnönü Muharebesi.
- 1921 12 Mart. İstiklâl Marşının Büyük Millet Mec-
lisince kabulü.
- 1921 16 Mart. Türkiye B. Millet Hükümeti ile
Sovyetler Cumhuriyeti arasında Moskova
Muahedesinin akti.
Metnin hulâsası: Türk — Rus hududu takri-
ben 1876 seferinden evvelki hudud olacaktır.
Bu tarihten çok daha evvel Rusya tarafın-
dan ilhak edilmiş olan İğdır Türkiye'ye iade edi-
lecektir. Türkiye, Batum şehri ve limanı ile
Batum sancığının bir kısmını, Batum lîma-
nından serbestçe istifade etmek şartı ile Sov-
yetler birliğine dahil Gürcistana terk etmiş-
tir. Çarlık Rusyası ile Osmanlı İmparatorluğu
arasında akdedilmiş ve Rusyaya bir takım
haklar sağlamış bütün muahedeler mefuhur.
Çarlığın Osmanlı devletinden alacağı olan
borçlarından Türkiye ibra edilmiştir.
- 1921 26 Mart. Acapazarının Yunanlılar tarafından
işgali.
- 1921 30 Mart - 1 Nisan. İkinci İnönü Muharebesi.
- 1921 28 Nisan. İzmitin Yunanlılar tarafından işgali.
- 1921 28 Haziran. İzmitin Yunanlılardan kurtarıl-
ması.
- 1921 13 Temmuz. Afyonkarahisarın Yunanlılar ta-
rafından işgali.
- 1921 17 Temmuz. Kütahyanın Yunanlılar tarafın-
dan işgali.
- 1921 19 Temmuz. Eskişehirin Yunanlılar tarafından
zaptı.
- 1921 5 Ağustos. Mustafa Kemal'in Başkumandan
seçilmesi.
- 1921 15 Ağustos. Yunan kralı Kostantin'in Yunan
ordusuna «Ankara'ya!» emrini vermesi.
- 1921 23 Ağustos. Sakarya Meydan Muharebesinin
başlaması (13 Eylül 1921 e kadar). Millî or-
dumuzun zaferi.
- 1921 19 Eylül. Mustafa Kemal'e Büyük Millet Mec-
lisince Gazi unvanı ile, Müşir (Mareşal) rüt-
besinin verilmesi.
- 1921 13 Teşrinievvel. Türkiye Büyük Millet Mec-
lisi hükümeti ile Kafkas cumhuriyetleri ara-
sında Kars Muahedesinin akti.
Metnin hulâsası: Moskova muahedenâmesinin
bir tekrarıdır.
- 1921 20 Teşrinievvel. Türkiye ile Fransa arasında

- Ankara İtilâfnamesinin imzalanması.
Metnin hulâsası: Türkiye ile Fransa arasında
harb hâli sona ermiştir. Adana ve havalisi
Fransızlar tarafından tahliye edilecektir. İs-
kenderun mıntakası fransız işgali altında ka-
lacak, fakat burada hususî bir idare tesis olu-
nacak, türk ırkından olan halkın hars in-
kişafına münaaat edilmeyecek, türk lisanı
mahiyeti resmîyei haiz olacaktır.
- 1922 26 Ağustos. Afyon cephesinde Büyük Taar-
ruzun başlaması.
- 1922 27 Ağustos. Afyon Karahisarın Yunanlılardan
kurtarılması.
- 1922 30 Ağustos. Dumlupınarda Başkumandan
Meydan Muharebesi.
- 1922 1 Eylül. Mustafa Kemal'in orduya beyannâ-
mesi; «Ordular! İlk hedefiniz Akdenizdir ileri!»
emrini vermesi.
- 1922 2 Eylül. Yunan başkumandanı General Tri-
kupis ile diğer bazı kumandanların esir olma-
sı.
- 1922 9 Eylül. Türk Ordusunun İzmir'e girmesi.
- 1922 18 Eylül. Garbi Anadolunun Yunan ordusun-
dan tamamile temizlenmesi.
- 1922 3 Teşrinievvel. Mudanya Konferansının açıl-
ması (11 Teşrinievvel'e kadar).
- 1922 11 Teşrinievvel. Mudanya Mütarekesinin akti.
- 1922 1 Teşrinisani. Türkiye'de Padişahlığın ilgası.
- 1922 17 Teşrinisani. Vahdetinin bir İngiliz harp
gemisi ile İstanbuldan kaçması.
- 1922 18 Teşrinisani. Abdülmecit Efendinin Halife
seçilmesi.
- 1922 20 Teşrinisani. Lozan Konferansının açılması.
- 1922 25 Teşrinisani. Edirne'de Millî idarenin ku-
rulması.
- 1923 4 Şubat. Lozan Konferansı müzakeratının ke-
silmesi.
- 1923 1 Nisan. Birinci Büyük Millet Meclisinin in-
tihabı yenileşmesine karar vermesi.
- 1923 Lozan Muahedesinin akti.
- 1923 11 Ağustos. İkinci Büyük Millet Meclisinin
açılması. — İsmet Paşanın Lozandan Anka-
raya avdeti.
- 1923 2 Teşrinievvel. İstanbul İtilâf Devletleri
tarafından tahliyesi.
- 1923 6 Teşrinievvel. Türk Ordusunun İstanbula
girmesi.
- 1923 13 Teşrinievvel. Ankaranın Yeni Türk Dev-
letinin merkezi olduğuna dair kanunun ka-
bulü.
- 1923 29-30 Teşrinievvel. Cumhuriyetin ilânı (sa-
at 20,30).
- 1923 29-30 Teşrinievvel. Gazinin Reiscümhur in-
tihabı (Saat 20,44).

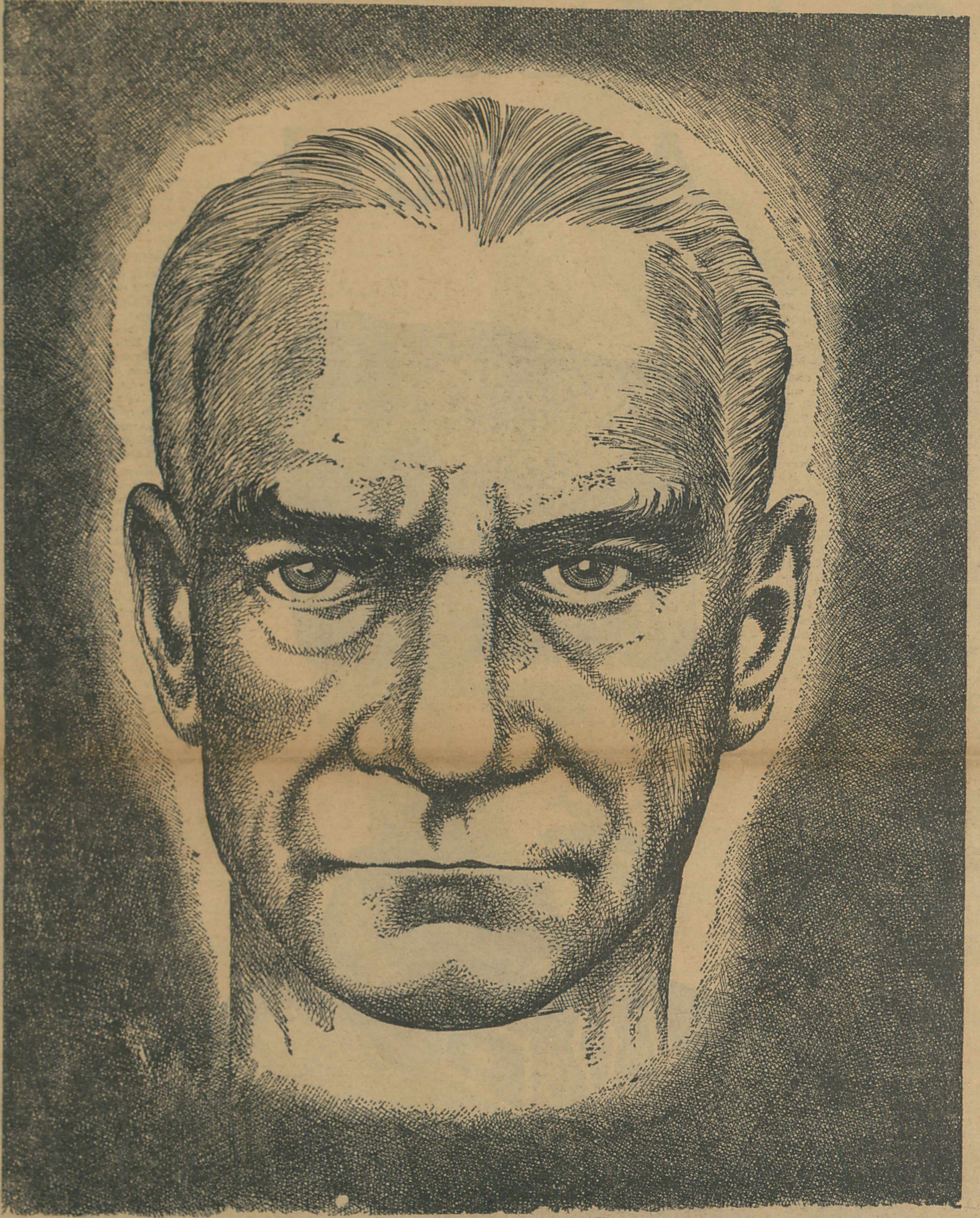
Gazi Mustafa Kemal Atatürk

Millî Mücadele yıllarının şanlı hâtraları içerisinde Gazi Mustafa Kemal Paşa; 1918 mütarekesinin açtığı felâket ve izmihlâli çiğneyerek Türkiyenin halâskârı, Türkiye Cumhuriyetinin bânisi ve ilk Cumhurbaşkanı; yirminci asır başının beynelmîl en büyük şöhreti; Türkiye Mareşali; büyük nutku ile cihan tarihi ölçüsüne hatî; dünya sulhünün koruyucularından asil ve necip insan; hâtrası her Türkün kalbinde yaşayan inkılâpçı «Atatürk» 1881 de Selânikte doğdu; babası Ali Rıza Efendi kereste ticareti ile meşgul namuskâr bir sozandı; annesi Zübeyde Hanımdır. Babasından küçük yaşta yetim kaldı. Çocukluğunda sadece Mustata adile anılırdı; Askerî Rüşîyesine verildiği zaman, zekâsının hayranı bir rîyaziye muallimi ona «Kemal» lâkâbını takmıştı. 1904 te Erkânî-harp yüzbaşısı olarak orduya iltihak etti. Abdülhamid idaresini devirmeğe çalışan İttihad ve Terakki Cemiyetinin çalışmalarına katıldı. 1908 de, bu hükümdarı devirmek için İstanbula gelen Hareket Ordusu Erkânî Harbiyesi arasında bulundu. 1911 de İtalyanlar Trablusgarp ve Bingaziye hücum ettiği zaman gizlice Bingaziye gitti, oradaki mücahedeye katıldı. Balkan harbinde, Edirneyi Bulgarlardan geri almak için yapılan hücumun hareket plânlarını o hazırlamıştı. Birinci Cihan Harbinde, Çanakkale muharebelerinin Anafartalar kahramanı oldu, 34 yaşında General oldu, Kafkas, Filistin ve Suriyede ordu kumandanlıklarında bulundu. 1918 de Osmanlı İmparatorluğu, müttefikleri ile beraber mağlûp olurken Yıldırım Orduları grup Kumandanlığına tayin edilmişti; mütareke imzalandığı için bir şey yapamadan İstanbula geldi. 1919 Mayısında Üçüncü Ordu Müfettişi olarak Samsundan Anadoluya geç-

ti; ve o sırada yurdumuzu istilâya başlamış olan Yunanlılara karşı varlığını silâhla ve «Millî Mücadele» adı ile korumağa çalışan milletin başına geçti. Yine 1919 da evvelâ Erzurumda, sonra Sivasta toplanan Millî Kongrelere başkanlık etti, Sivas kongresinde, Millî Mücadelenin idare mes'uliyetini yüklenen «Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti temsil heyeti» nin reisi seçildi; 23 Nisan 1920 de Ankarada toplanan Birinci Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşayı Meclis ve hükümet reisi seçti. Sakarya muzafferiyetinden sonra Millet Meclisi kararıyla kendisine Gazi unvanı ve Mareşal rütbesi verildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, zaferden sonra Türkiyede Cumhuriyet idaresini ilân ederek Gazi Mustafa Kemal Paşayı Reisisumhur seçti. 1923 ten ölümü tarihi olan 1938 e kadar on beş sene Cumhurreisliğinde kalarak yurdumuzun bugünkü medenî seviyeye ulaşmasına çalıştı. «Ne mutlu Türküm diyene» vecizesiyle millî gururu ve izzetinefsi herşeyin üstünde tutan Atatürk, milletimizin şeref ve itibarını da bütün dünyaya tanıttı ve saydırttı. Cihan önünde, dünya sulhünü koruyan büyük devlet adamlarından biri olarak bilindi.

Nihayet amansız bir hastalıktan kurtulamıyarak 1938 yılı İkinciteşrinin 10 uncu günü saat dokuzu beş geçe İstanbulda Dolmabahçe Sarayında öldü. Mübarek naaşı, bütün dünya devletlerinin gönderdiği askerî hürmet kıtalarının ıştırâkiyle şanına lâyık bir şekilde Ankaraya nakledildi ve Etnografya Müzesinde hazırlanan muvakkat kabre kondu. Atatürkün ebedî istirahatgâhi olacak «Anıtkabir» 1953 de tamamlandı; büyük adamın 1938 denberi hiç bozulmamış olarak bulunan nâşi Anıd kabire lâyık olduğu muhteşem törenle nakledildi.

Atatürkün muhteşem bir portresi, şair Ahmet Haşim tarafından şu satırlarla çizilmiştir:

«Kapıdan bir ışık dalgası halinde giren bu kuvvet ve kudret kaynağı ile birden gözlerim kamaştı. Bebekleri en garip ve esrarlı madenlerden yapılmış bir çift gözün, mavi, sarı, yeşil ışıklarla aydınlatığı asabi bir çehre.. Yüzde, alında, ellerde bir sağlık ve bahar rengi.. Bütün zemberekleri çelikten, ince, yumuşak, toplu, gerilmiş, taptaze bir uzviyet... Altıyüz senelik bir devri bir anda ihtiyarlatan adamın çehresi, eski ilâhlarınkı gibi, yıpranmış bir yaşın hiçbir izini taşıyor. Alevden coşkunun bir nehir halinde, eski tarihin bütün yıkıntılarını süpüren ve yeni bir cihanın oluşuna yol açan fikirler kaynağı o baş, bir yanar dağ tepesi gibi, taşıdığı ateşe kayıtsız, mavi gök altında sessiz ve mütebessim duruyor!..»

★
★ ★

Cumhuriyet gazetesi için hazırladığım ve «Osman Gaziden Atatürke» adını koyduğum bu eser bugün bu satırlarla bittiyor. Naçiz kalemim bu yorucu işi yüzü akı ile başarmış ise, mesudum. Aziz okuyucularımın ve mürettip hatâları için ef dilerim. Cumhuriyet gazetesi müessesesine, bu müessesenin eserine emekleri geçmiş mürettip, kâşesi ve makinistlerine, eserin resimlerini yapan pek aziz dost sanatkârlara şükran borcumu burada ifade etmek vazifemdir.

Reşad Ekrem Koçu

Tırnava Cadıları

ÜÇÜNCÜ SULTAN SELİM DEVİRİNİN KRONOLOJİSİ

(Başaraktı 139 uncu sayfada)

Cadıya, gulyabaniye, hortlağa inanmalar dünyanın her tarafında her zaman bulunur. Hüseyin Rahmi merhum bu korkunç mevzuu mizah edebiyatımıza mal etmişti. Zamanı madda da gazeteler perili, cinî evlerden, geceleyin taşlanan pencere-lerden bahsediyor, arası çok geçmez bu cinîlerle perilerin huysuz ve geçimsiz komşular ve bir takım külhanî seraseriler olduğunu öğreniriz Tarihimizde garip vakalara, ve pek tuhaf ve hattâ tüyler ürpertici batıl itikatlara rastlanır. Bakınız, Bulgaristanın Türk idaresinde bulunduğu zamanlarda Tırnava kadısı Ahmet Şükrü Efendi hükümet merkezine gönderdiği resmi yazıda neler anlatıyor! Bu mektup Hicri 19 Rebiülâhır 1249 (Mîlâdi 1833) tarihli olup devletin resmi gazetesi olan Takvim-i Vekâyî'nin 68 inci nüshasında neşredilmiştir; bugünkü yazı dilimize çevirerek okuyalım:

"Tırnavada cadı türedi. Gün batıktan sonra evlere musallat olmağa başladı. Zahirine dair un, yağ, bu gibi şeyleri birbirine katar, ve kâh içlerine toprak karıştırır... Yüklüklerde buldu: u yastık, yorgan, şilte ve bohçaları didikler, açar ve dağıtır... İnsanların üzerine taş, toprak, çanak ve çömlek atar... Hiç kimse bir şey göremez... Birkaç erkek ve kadının da üzerine saldırmış... Bunlar çağırıldı, soruldu: Üstümüze sanki bir manda çökmüş sandık, dediler... Bu yüzden iki mahalle halkı evlerini bırakıp başka tarafa kaçtılar... Kasaba halkı bunların cadı denilen habîs ruhların eseri olduğunu ittîfak etti... İslîmiye kasabasında cadıçılık ile tanınmış Nikola isimindeki adam Tırnavaya getirildi ve sekiz yüz kuruşa pazarlık edildi. Bu adamın elinde resimli bir tahta vardı, mezarlığa gider, tahtayı parmağı üzerinde çevirir, resmi hangi mezara bakarsa cadı o mezarındaki ruhu habîs imiş... Büyük bir kalabalık ile mezarlığa gidildi... Resimli tahtayı parmağında çevirmeğe başlayınca resim, sağkalında yeniçeri ocağının kanlı zorbalarından olan Tetikoğlu Ali Alemdar ile Aptî Alemdar denilen iki şahının mezarlığına karşı durdu... Mezarlar açıldı... Cesetleri yarım misli büyümüş, kolları ve tırnakları da üçer, döçer parmak uzamış bulundu... Gözlerini kan bürümüş, gayet korkunç idi... Mezarlıktaki bütün kalabalık bunu gördü... Bu adamlar, sağkalında her türlü fesadî irtikâp etmiş, ırza, namusa, mala tecavüz etmiş, adam öldürmüş, ocakları lâğvedildiği zaman her nasılsa yaşlarına riayet

- 1791 kümdar olup çeşitli milletlere hükmetmekte olan Rusya Çarı ile Avusturya İmparatorunu telâşa düşürmesi ve Türkiye ile devam edeçelen harbe bir an evvel son verme temayülleri; Avusturya ile mütareke, Zıştovi'de sulh müzakeresi.
- 1791 Gazi Hasan Paşa bendegânından olup Paşanın himayesi ile Eflâk Voyvodası tayin edilen ve bu harbdde Sarkana hizmetleri görülen Mavroyani Beyin Paşanın vefatından sonra azli, ve az sonra Fenerli münafık Rumların tevziratile idamı.
- 1791 Kili kalesine Tuna boğazlarının Ruslar tarafından istilâsı ve İsmailin Ruslar tarafından zaptı.
- 1791 Sadırazam ve serdar kuscuklu Hasan Paşanın bu mağlûbiyetlerden mes'ul tutularak idamı; Koca Yusuf Paşanın ikinci defa olarak sadareti.
- 1791 Şarkta Anapa'nın Ruslar tarafından istilâsı ve Rusya ile mütareke.
- 1791 Zıştovi'de Avusturya ile sulh muahedesisinin imzası. (Muahede metninin hulâsası: Her iki devlet harb esnasında karşı tarafı tutmuş olan tebaasına af ilân edecektir. Bundan evvel aktedilmiş olan muahedelerin yürürlükte olan maddeleri yine yürürlükte olacaktır. Avusturya bu harbdde zaptettiği bütün kale, palanga ve şehirleri Türkiyeye iade edecektir. Asker veya halktan bütün esirler bilâbedel serbest bırakılıp memleketlerine iade olunacaktır. Yalnız İslâmiyeti kabul eden hristiyanlarla tanassur eden Müslümanlar bundan istina edilecektir.)
- 1792 Yaş'da Rusya ile sulh müzakereleri ve Yaş muahedenamesinin imzası. (Metnin hulâsası: 1774 Kaynarçı ve 1779 Aynalıkavak muahedelerile 1783 ticaret muahedesini; ve 1783 tarihli Kırım ile Taman'ın Rusyaya ilhakını beyan eden siyasi sened yürürlükte kalacaktır. Turla nehri iki devletin hududu olacaktır. Diğer sınırlar bu harbden evvelki şeklinde olacaktır ve Rusya bu hududlara göre, bu harbdde işgal ettiği bütün kale, palanga ve şehirleri Türkiyeye iade edecektir; bu arada Bucak memleketi, Bender, Akkırman, Kili, İsmail kaleleri Türkiyeye iade olunacaktır. Ruslar tarafından istilâ edilmiş olan Buğdan tamamen tahliye edilecektir. Türkiye Buğdanlılardan eski alacaklarını tamamen affedecektir; harb görmüş olan bu voyvodalık her türlü vergi ve tekâlûften iki sene için affolunacaktır. Halktan ve askerden bütün esirler bilâbedel serbest bırakılacak ve memleketlerine iade olunacaktır. Yalnız esaretleri zamanında tanassur edenler Rusyada ve İslâmiyeti kabul edenler de Türkiye'de kalacaklardır. Her iki devlet yekdiğeri nezdine büyük elçiler gönderecektir.)
- 1792 Bu harb birinci sadaretinde açıldığı için halk tarafından iyi görülmiyen Sadırazam Koca Yusuf Paşanın azli; Melek Mehmed Paşanın sadareti.

olunarak cellâda verilmemiş, eceleriyle ölmüşlerdi... Sağkalında yaptıkları yetişmemiş gibi şimdi de halka ruhu habîs olarak musallat olmuşlardı... Cadı Nikola'nın tarifine göre bu gibi habîs ruhları defetmek için cesetlerinin göbeğine birer ağaç kazık çakılır ve yürekleri kaynar su ile haşlanır imiş... Ali Alemdarla Aptî Alemdar'ın cesetleri mezarlarından çıkarıldı... Göbeklerine birer ağaç kazık çakıldı ve yürekleri bir kazan kaynar su ile haşlandı, fakat hiç tesir etmedi. Cadı bu cesetleri yakmak lâzım, dedi. Bu hususta şer'an da izin verilebileceğinden ruhsat verildi... Ve iki yeniçerinin mezarlarından çıkıla-

şıl cesetleri mezarlıkta yakıldı ve çok şükür kasabamız da cadı şerrinden kurtuldu...).

Bizce bu Tırnava Cadıları meselesinin aslı İkinci Mahmud'un, bilhassa kesif bir kitle teşkil eden cahil halk nazarında Yeniçeriliği kötülemek için dehşet verici bir propaganda'dır. İstanbul'daki kanlı şehir muharebesinden sonra Yeniçerilerin mezar taşları da kırdırılmış, Tırnavada da bir cadı tevâtüründen pek güvade istifade edilmiş ve devletin resmi gazetesinde Kadı Efendinin yazısı ile hâdise, Yeniçeriliğe olan bağları henüz tamamen tavssanamış olan İstanbulun aşağı tabaka halkına da duyurulmuştur.

- 1792 Kaptanı de ya Kuçük Hüseyin Paşa tarafından Akdenizdeki Rum korsanların tek gemileri kalmayınca tamamen tenkili.
- 1792 Sultan Selim tarafından talimli asker yetiştirilmesi düşünülerek talim mevdanı olarak Kâğıthane çayırının seçilmesi ve askere vakından nezaret maksadı ile harabe halinde bulunan Kâğıthane kasasının tamiri.
- 1792 Tersane islahatına girişilmesi ve yeni bir tersane nizamı kurulması.
- 1792 Devlet erkân ve ricalı tarafından Padişahın arzusu üzerine devlet nizamının islahı hakkında lâyihalar yazılması.
- 1792 Hasköyde Kumbaracı ve lâğımçı asker ocaklarına kışla inşasına başlanması; ve bu asker ocaklarının islahı yolunda yeni kanunlar ve nizamnameler tanzimi.
- 1793 Donanma ve tersane islahatı meyânında bahriye zabıtlarının maaş zamları ile terfihi ve terfilerde liyakat ve ehliyet gözetiilmesi.
- 1793 Üçüncü Selimin Türk donanmasını kuvvetlendirmek için bizzat alâkadar olarak yaptırtacağı büyük yeni gemilerden birincisi olan 'Asarı Nusret' kalyonunun tersanede denize indirilmesi; Fransa ve İsveçten getirilen muallim ve zabıtlar ve mühendislerle 200 gencin bahriye zabiti ve mühendis olarak yetiştirilmesine başlanması; Yeniçerilerin ziraki olarak ilk talimieri.
- 1793 Girişilen ve girişilecek olan askeri islahat içinde ağır masrafları karşılamak için yeni gelir kaynakları aranması; bir 'İradî cedid defterdarlığı' ihdası; bazı yeni vergiler ve bir kısım halkta ilk hoşnudsuzluklar.
- 1793 Yeniçeri ocağına bağlı olarak seçme talimli efrad ile nizamı cedid asker ocağının kurulması.
- 1793 Asrın büyük şairi Şeyh Galib'in postreşin olduğu o devrin bir ilim ve sanat ve edebiyat mahfeli Galata Mevlevihanesinin tamiri.
- 1793 İstanbulda büyük Odunkapısı yangını.
- 1793 Rasih Paşanın Petersburg'a, Ağâh Efendinin Londra'ya Büyük Elçi tayini.
- 1793 Anadolu'da asayişin bozulması, şekavet; Rumelinde Dağlı eşkiyası galesi, bunların köylere, kasabalara vahşiyane tecavüzleri.
- 1793 Arabistanda Vehhâbilerin ayaklanması.
- 1793 Baruthane nizamı, baruthanenin islahı.
- 1794 Karadeniz Boğazı kalelerinin tamiri.
- 1794 Sadırazam Melek Mehmed Paşanın azli; İzzet Mehmed Paşanın sadareti (Bu zatı Birinci Abdülhamid devri sadırazamlarından Mehmed İzzet Paşa ile karıştırmamalıdır).
- 1795 Fransa'da kurulmuş olan Cumhuriyet hükümetinin tasdiki (İlk Fransız Cumhuriyetini Avrupada evvelâ Prusya ve ikinci olarak da Türkiye tasdik etmiştir).
- 1795 Fransa Cumhuriyeti ile İstanbul ittîfak muahedenamesi (Fransa ve Türkiye Avrupada bir harbe girdiği takdirde müttelik ona, dilediği yere en geç dört ay zarfında atlı ve yaya 30,000 asker, yahud on harb gemisi gönderecektir).
- 1795 Kafkasyada Derbend kalesinin Ruslar tarafından işgali (Kale İrana aiddir. Fakat Türkiye yolu üzerindedir).
- 1795 İstanbulda Kasımpaşa Mevlevihanesinin inşası (Üçüncü Selim Mevlevî tarikatı muhibbi olduğundan bu devrin kibar ve ricalinin konaklarında bir Mevlevî dedesi bulundurmak âdeta bir moda haline gitmişti. Hattâ donanmayı hümayun denize, Mevlevilerce nezir sayılan 12 gemi ile çıkarılmıştı).
- 1795 Küçükçekmece'de Azadlı baruthanesinin kurulması ve tersane büyük havuzunun inşası.
- 1796 Rumelinde Dağlı eşkiyasının ortallığı kasıp kavurması. Vidin'de mütegalibe Pazvandoğlunun Dağlı eşkiyasına arka olması ve Tırnava'yı bastırarak bu şehri yağma ettirmesi.
- 1797 Pazvandoğlunun fermanlı şahi ilânı.
- 1798 Pazvandoğlu'nu tedib için gönderilen askerin Vidin önünde mağlûbiyeti.
- 1798 Galata Mevlevihanesi şeyhi ve asrın büyük şairi Şeyh Galib'in vefatı.
- 1798 Fransız Generali Bonapart'ın Mısır baskını ve İskenderiye'yi zaptı; Avrupa devletleriyle Fransa'ya karşı ittîfak müzakereleri; Fransızların Mısır istilâsını sü'atle genişletmesi.
- 1798 Mısır ihracını yapmış olan Fransız donanmasının Ebuhur limanında Amiral Nelson kumandasındaki İngiliz donanması tarafından yakılması.
- 1798 Sadırazam İzzet Mehmed Paşanın azli; Yusuf Ziya Paşanın sadareti.
- 1798 Fransaya ilânı harb.
- 1798 Birincikanun; Rusya ile İstanbul ittîfak muahedesini (Metnin hulâsası: İki devlet tedafüi ve tecavüzi ittîfak bağları ile bağlanmıştır. Akid devletlerden biri bir düşman hücumuna uğrarsa, diğeri, tecavüze uğrayan devletin arzusuna göre nakden veya asker göndererek yardım edecektir. Harbden münferid bir sulh akdi ile çıkmıyacaktırlar. Yardıma gelecek müttelik donanma, diğeri devletin sularına girdiği andan itibaren erzak ve cep-hane tedariki hususunda âzami kolaylık görecektir. Harbdde düşmandan alınacak ganimet onu alan askere aid olacaktır. İngiltere ve Prusya Kralları ve bu ittîfaka girmek isteyen sair devletler ittîfaka alınacaktır. Bu ittîfak sekiz sene için akte-dilmiştir; Çar ve Padişah ittîfakın temdidini için halisane duygular beslemektedirler; bu ittîfak muahedenamesinin gizli maddeleri: Fransayı idare edenler, dini bu memleketten ihrac etmişler ve nizamı âlemi bozmağa teşebbüs etmişlerdir; bu arada Devleti Osmanıye topraklarına da tecavüz etmişlerdir. Padişahın talebi üzerine Rusya Çarı Rusyanın Karadeniz donanmasının İstanbul ve Çanakale Boğazlarından geçerek Akdenize çıkması için emir vermiştir. Türk ve Rus donanmalarının başbuğları Akdenizdeki Fransız harb gemileriyle tüccar gemilerini mahvetmek için aralarında anlaşarak hareket edeceklerdir. İngiltere de Fransa ile hali harbdde bulunduğundan Akdenizdeki İngiliz filosu ile anlaşılacaktır. Harbin hitamında Rus donanması Karadenize dönecektir. Harbin devamınca Rus donanması Türk limanlarından istifade edecektir. Harbden sonra Rusya, Boğazların Rus donanmasına açılması için bir hak iddia etmeyecektir. Bu ittîfaka girecek herhangi diğeri müttelik devletin donanması herhangi bir bahane ile Karadenize giremez. Karadeniz Türkiye ile Rusya arasında kapalı bir denizdir. Akdenize çıkacak Rus donanmasının işesini Osmanlı

- Lev. eti taahhüd etmiştir. Bunun için İstanbuldaki Rus Elçisine her üç ayda bir 1200 kese verecektir. Padişah taleb ederse Rusya Çarı 75-80 bin kişilik bir kara ordusu ile de yardım edecektir. Bu ordunun işesini Padişah deruhte etmiştir).
- 1799 Fransa ile aali harbe bulunan Rusyaya Boğazları açmamız ve Karadeniz Rus donanmasının Akdenize çıkması.
- 1799 İkincikanun; İngiltere ile İstanbul ittifak muahedesi (Bu muahede ile İngiltere Türk - Rus ittifakına girmiştir).
- 1799 Mısra nâkım olan Bonapart'ın Suriyeye hücumu. El'arış, Gaze Yafa Rimie ve Haytanın Fransızlar tarafından istilası. Ake muarebeeri ve Fransızların hezimetini ile firarı.
- 1799 İki Sicilya Krallığı ile İstanbul ittifak muahedesi (Bu muahede ile bu Krallık Türk - Rus ittifakına girmiştir).
- 1799 Sadırazam Yusuf Ziya Paşanın orduyu hümayun ile Mısır üzerine hareketi.
- 1799 Hakkından gelinmeyen Vidin mütegalibesi Pazvandoğlu Osman ağaya vezirlik rütbesi ile Vidin muhafızlığının verilmesi.
- 1799 Adriyatik Denizinde eski Venedik Cumhuriyetine aid olup Fransızlara intikal etmiş bulunan ve Fransızların elinden de Rus donanması tarafından alınan Korfu, Kefelonya, Zante, Ayamavra, İtiki, Yakso ve Cerigo adalarından mürekkep «Yedi ada Cumhuriyeti» adıyla yeni bir devletin kurulması ve metbuu Osmanlı Padişası olan bu Cumhuriyetin Rusya Çarının himayesi ve kefaleti altına konulması.
- 1799 Tiflisin Rusya tarafından ilhakı.
- 1799 General Bonapart'ın Mısır'daki Fransız ordusunun başına General Kleber'i bırakarak gizlice Iskenderiyeden Fransaya firarı (Bonapart Mısır sularını abluka eden İngiliz donanması Amiral Sidney Smit'den üç küçük gemiyi Fransaya göndermek için müsaade almış ve büyük bir cür'etle bunlardan birine binmişti. İngiliz Amiral bu firar hâdisesini geç haber alabilmiş, takibe koyulmuş ise de General Bonapart'ı yakalayamamıştı. Fransaya dönen Bonapart evvelâ bir hükümet darbesiyle direktuar idaresini devirmiş, sonra da İmparatorluğunu ilân etmiştir).
- 1799 Mısra girmek isteyen orduyu hümayunun Fransızlara mağlûbiyeti.
- 1800 Mısır'daki Fransız ordusu kumandanı General Kleber'in Kahirede Halebli Süleyman isminde bir gene tarafından hançerlenerek öldürülmesi; Süleymanın bir eli yakıldıktan sonra kazığa vurulmak suretiyle idamı. Mısırda sözde İslâmiyeti kabul ettiği söylenen ve hattâ Reşid kasabasından bir Müslüman kıziyle de evlenmiş bulunan General Abdullah Menü'nün Fransız ordusu kumandanlığı.
- 1800 Rumelinde Dağlı eşkiyasının tekrar ortalığı kasıp kavurması, köy ve kasabaların basılması ve türlü şenaatin icrası; eşkiyayı himaye eden Pazvandoğlunun vezirliğinin refi ile Vidin muhafızlığından azli.
- 1800 İstanbulda Eyyub caminin eşesli büyük tamiri.
- 1800 Hindistan hükümdarlarından Bahadır Hân tarafından Üçüncü Sultan Selime kıymetli Hind kumaşları gönderilmesi.
- 1800 Akdenizdeki Rus donanmasının Karadenize avdeti.
- 1801 İngiliz donanmasının Ebuhr'da karaya asker çıkarması.
- 1801 Türkler tarafından Reşid kalesinin Fransızlardan istirdadı. İs-

kenderiyenin muhasarası.

- 1801 Fransızların Kahire şehrini tahliye ederek Türklere teslimi.
- 1801 Mısır'daki Fransız ordusu kumandanlığı ile Türk - İngiliz ordularının kumandanları arasında Iskenderiye şehrini Türkiyeye terk nakkında mukavelename. Mısır'daki Fransız ordusunun İngiliz donanması tarafından Marsilyaya götürülmesi ve Bonapart'ın işgal macerası ile başlayan Mısır gâilesinin sona ermesi.
- 1801 Osmanlı ricalinden Galib Efendinin sulh müzakeresi için Paris'e gönderilmesi.
- 1802 Yer yer Rumeli âyanının tegallübü, birbirleriyle mücadeleleri; Rumeli âyanı tarafından hasımlarına karşı kullanılmak üzere Kırca ve Dağlı diye anılan eşkiyanın himayesi; Rumelinde büyük anarşi.
- 1802 İngiltere ile Fransa arasında Amyen musalehası; (Bu musalehanın Türkiyeye aid maddeleri: Fransa Yedi ada Cumhuriyetini tasdik edecektir. İngilterenin müttefiki olarak Türkiye ile de bir sulh muahedesi akdolunacaktır).
- 1802 Fransa ile Türkiye arasında sulh muahedesi.
- 1803 Arabistanda Vehhabî mezhebinin yayılması, Suudi Vehhabînin Mekkeye girmesi; Hazretî Peygamber ile Asrı Saadet ekâbiri İslâmın asırlardanberi muhafaza edileğelen doğdukları evleri yıktırması, mezarlıkların tahribi, mescidlerin yıktırılması; Mekkenin bir harabezara dönmesi.
- 1803 Vali Hüseyin Paşa, Arnavud askerleri başbuğu Tahir Paşa ve Mısır'daki Kölemen beyleri arasında geçimsizlik; Mısırda bir anarşi başlangıcı.
- 1803 Yeniden başlayan Fransa - İngiltere harbi münasebetiyle Osmanlı İmparatorluğunun bitiraflik beyannamesi.
- 1803 Mısırda anarşinin hâd bir şekil alması, Vliâ Hüseyin Mehmed Paşanın Arnavud askerleri tarafından Kahireden kaçırılması, Arnavud Tahir Paşanın yeniceiler tarafından katli, Kölemen Beylerinin de bu karışıklıktan istifade ederek Mısırın idaresini ele geçirmesi, Trabluslu Ali Paşanın Mısır Valisi tayini.
- 1804 Maktul Arnavud Tahir Paşanın sergerdelerinden Kavalalı Mehmed Ali ağanın entrikaları ile Mısır Valisi Ali Paşanın Kölemeler elinde katli; kölemeler arasında rekabet mücadelesi ve sergerde Mehmed Ali ağanın bundan istifade ederek Mısırın idaresini ele geçirmeğe çalışması.
- 1804 Mütegalibe âyan ile Dağlı eşkiyası elinde kalmış olan Rumelinin karışık ve perişan halinin devamı.
- 1804 Sergerde Kara Yorgi idaresinde Sırların isyanı ve Kara Yorginin Avusturyadan yardım istemesi, Rus ajanlarının Sırb isyanını tahriki, âsiler tarafından Belgradın muhasarası. Karadağda isyan ve Karadağlıların ele geçirdikleri köy ve kasabalara Rus bayrağı çekmeleri.
- 1804 İstanbulda Tophanede yangın ve bütün çarşıyla beraber topçu kışlalarının yanması.
- 1805 Rusyanın teşviki ile Kara Yorginin kendisini Sırların gospodarı ilân ederek Osmanlı Devleti Sırb istiklâlini tasdik etmedikçe silâhi elden bırakmayacağını beyan etmesi.
- 1805 Fransada İmparatorluğunu ilân eden Napolyon Bonapart'ın bu

(Devamı 145 inci sayfada)

Yeniçeri ağzından Alemdar Mustafa Paşa desanı

— 1 —

Mustafa Paşa fermanlar yazar
Defterdar efendi tedbirin düzer
Ocaklı kulları hilesin sezer
Yürün keleşlerim der yeniçeri

— 2 —

Geldi Rumelinden nice bin Çitak
İslâmbol içinde kanlar akacak
Kadir gecesinde yediler bıçak
Kesin kelleleri der yeniçeri

— 3 —

Açıldı bayraklar yürüdü asker
Hacı Bektaş ocağı kahraman bekler
Nizamı Cedidler bir satır ister
Urun arslanlar der yeniçeri

— 4 —

Sahur taamında yediğim yağlı
Dört yanım ateştir kollarım bağlı
Kara kın içinde kılıçlar zağlı
Kıymayın canıma der Mustafa Paşa

— 5 —

Alın emaneti kıyman canıma
Nazlı kölelerim gelsin yanıma
Derterdar efendi gir di kanıma
Aman gaziler yazıktır bana

— 6 —

Mustafa Paşa kaldı arada
Ocaklı der ki mühür nerede
Ölmüşse vezir eğer kulede
Leşini sürüyün der yeniçeri

— 7 —

Hacı Bektaş ocakları uyandı
Eğri kılıç al kanlara boyandı
Yeniçeri cephaneye dayandı
Dayanın gaziler der yeniçeri

— 8 —

Sekbanları tutup azat eyleme
Alp şobarasın mezat eyleme
Kesin kellesini cevap söyleme
Varın keleşlerim der yeniçeri

— 9 —

Saray kapıları birden açıldı
İslâmbol içinde ateş saçıldı
Sultan Mustafaya hülle biçildi
Ağlaman gaziler der yeniçeri

— 10 —

Yaşa Kul Kethüdası sen binler yaşa
Yeniçeri kulları çıktılar başa
Üsküdar kışlası yandı ateşe
Tilsim bu imiş der yeniçeri

Osmanlı Borçları

Osmanlı Devleti ilk defa Abdülmecid devrinde haricden ve Galata Bankerlerinden istikraza başlamıştır. Abdülâziz zamanında borçlar artmış ve devletin alacaklılara karşı ödeme taahhüdünün şümüğü genişlemiştir. 1876 Rus harbine kadar geçen 35 yıl içinde Osmanlı Devletinin borcu 300 milyon altına geçmiş bulunuyordu. Devletin geliri bu borcun faizine dahi yetmediğinden kupon bedellerini ödemek için yeni yeni istikrazlar akdiyle istikraz hasılnı evvelki borçlara tahsis eylemek en tabii bir iş biliniyordu. İstikraz yapılamadığı zaman bir kaç yıl sonraki vergiler Galata bankerlerine iltizama verilmek suretiyle para alınır. İstikraz faiz ve şekli de ağırdır, meselâ 100 lira borçlanıp 46 lira alınır, ayrıca da komisyon verilir; hulâsa 1876 ya kadar yapılmış istikrazların üstüste ortalama hesabla devlet hazinesine giren para borçların ancak yarısı kadardır.

1877 tarihine kadar ödenmiş olan miktarlardan bakiye kalan borçların bir kısmı üzerinde faiz cihetinden küçük bir tecil yapılmış ve buna o zamanın maliyecileri arasında «Ramazan Kararnamesi» denilmiştir.

1879 tarihinde Osmanlı hazinesi ne borçlara, ne memur maaşlarına ve ne de devlet masraflarına verecek para bulamadı; ödemeyi kesti, bunun üzerine borç senedlerinin hâmillerin vekilleriyle İstanbul'da iki sene süren müzakerelerden sonra 1882 de bir «Muharrem Kararnamesi» çıkarıldı.

Bu kararname ile varılan anlaşmaya göre 191 milyon İngiliz lirası tutan borçların anasından, faizinden ikramiyesinden indirmeler yapılarak borç yekünü 96,437,234 lira olarak tesbit edilmiştir.

Yine bu Muharrem kararnamesine göre:

A): Borç senedleri hâmilleri tarafından seçilmiş yedide altısı ecnebi olmak üzere bir «Dünyu Umumiye Meclisi = Umumi Borçlar Meclisi» idaresi kuruldu. Bu meclisin salâhiyeti mutlak, idaresi müstakil idi.

B): Türkiye İmparatorluğu aşâğıdaki gelirleri kat'i ve değişmek üzere Dünyu Umumiye Meclisi idaresine terk ediyordu:

1 — Tütün, tuz inhisarları (imal, ihrac hakkı da dahil).

2 — Damga resmi ve ruhsatiye harçları.

3 — İstanbul ve tekmil Marmara havzası ve Manyas gölü balık resmi.

4 — Edirne, Bursa, Tokat, Kavalâ, Yenice, İskeçe, Saruhan, Şile, İzmir, Kartal, Gebze, Darica tütün ve ipek âşârı.

5 — Bulgaristan emaretinin devlete maktu olarak verdiği yıllık vergi. Bu vergi tahsil edilinceye kadar her sene yukarıdaki madde de yazılı yerlerden gayri tütün â-

şarından 100,000 altın.

6 — Kıbrıs vergisi. Bu vergi hükümet tahsil edip Dünyu Umumiye veremezse Maliye her sene 130,000 altın verecektir.

7 — Şarki Rumeli maktu vergisi.

8 — Tömbeki resminden senede 50,000 altın.

C): Dünyu Umumiye Meclisi idaresi yukarıda kaydedilen vergi ve resimleri tarh, tahakkuk, tahsil, kambiyoya tahvil, alacaklılara gönderme ve dağıtmada tamamen serbesttir. Bu işler için istediği teşkilâtı kurar ve bu işler için kullanacağı memur ve müstahdemlere dilediği maaş verir. Dünyu Umumiyeye terkolunan devlet gelirlerinin kanunlarını değiştirmede Osmanlı Devleti serbest değildir. Dünyu Umumiyeye terkolunan devlet gelirlerinin borç karşılığı olarak tahmin edilen miktardan fazlası bu idare tarafından hazineye iade olunur (Not: Darlık içinde olan devlet hazinesi bu gelir fazlasını Dünyu Umumiye'den ekseriya zamanından evvel yüksek faizlerle avans olarak almıştır. Hazindir).

D): Devlet bu Muharrem Kararnamesini bozduğu takdirde borcu otomatik olarak aslına yani 191,000,000 İngiliz lirasına çıkacaktır.

Son tehdit maddesi olmasa dahi Muharrem Kararnamesi bir borç indirme karşılığı. Türkiye'de Dünyu Umumiye Meclisi İdaresi denilen ve devlet gelirinin kaynağın sömüren bir canavar yaratmış idi.

Berlin Muahedesi ile Türkiye'nin Sırbistana, Bulgaristana, Karadağ'a ve Yunanistana bıraktığı yerlerin İmparatorluk borçlarından bir hissesi olacağı kabul edilmişti; fakat, bu dört Balkan devleti kendilerine düşen borç hissesinin yalnız faizini Dünyu Umumiye'ye ödeyecekler, ana borcu Osmanlı İmparatorluğu ödeyecekti.

Muharrem Kararnamesi ile Osmanlı İmparatorluğu Maliye Nezaretini Dünyu Umumiye İdaresinin âdeta vasılığı altına girmişti. Maliye Nazırları para bulmak için bu idareye kayıtsız şartsız teslim olmuşlardı. Dünyu Umumiye Meclisi reisleri İstanbul'a yarım asra yakın taesiz bir kral olarak saltanat sürmüşlerdi. Dünyu Umumiye İdaresi, Osmanlı İmparatorluğu para sıkıntısına düştükçe devletin diğer gelir kaynaklarını da rehin olarak yeni yeni borç esabları açmağı çok kârlı bir iş bulmuştu.

Acı ve şayanı dikkat bir zihniyet meselesidir: Osmanlı İmparatorluğu Kırm «kaime» denilen bir kâğıd para çıkarmıştı; tebaasına

ordu iâşe ve hizmetlerinden borçlanmıştı. Kaimelerin kıymeti yarıya düşürüldü. Borçların da % 50 si hazine menfaatlerine terkin edildi, diğer yarısı da alacaklıların vergi borçlarına mahsub edildi.

1293/M. 1876 Türk - Rus harbinde de dahilî bir istikraz demek olan bir kâğıd para çıkarılmıştı. Bu harbde de devlet ordu nakliye ve iâşesinden tebaasına hayli borçlanmıştı. Kâğıd paralar altına tebdil edilmedi, halk elindeki kaimeleri yaktı. Kıymeti sıfır oldu. Borç senedlerine gelince, iki sene sonra % 75 i hazine menfaatine terkin edildi, ancak % 25 hümillerinin vergi borçlarına karşılık kabul edildi. Harici borçlarına karşı en mühim gelir kaynaklarını ecnebilerin eline Dünyu Umumiye müessesesi vasıtasıyla rehin veren bir hükümetin kendi halkının alacağına karşı bu hareketi ibret ile görülmeye değer.

Muharrem Kararnamesinden Meşrutiyete kadar İkinci Abdülhamid zamanında İmparatorluk 6,452,335 lirası dahildeki müesseselerden avans şeklinde alarak; 62,173,090 lirası da haricden uzun vâdeli istikraz olarak cem'an 68,625,425 lira tutarında yeni bir borç altına girmiştir. Bunların kar-

Gülcemâl Sultan

Meşrutiyetde, eski Seyrisefain İdaresi (Devlet Denizyolları) Atlas Ok yanusunda yıllarca dolaşmış, dört direkli ve iki bacalı eski bir transatlantiği satın almış, gemi İstanbul limanında evvelâ Dolmabahçe Sarayı önünde demirlemişti. Sultan Reşad vapuru saraydan seyrederken: «Ne güzel gemi.. buna rahmetli anaçığımın adını koysunlar..» demişti; ve büyük vapura Gülcemal ismi verilmişti. Yaşlı, fakat nârin ve zarif bir tekne idi. Dilber bir sultanın hâtrısına lâyıktı. Sultan Reşad anasını pek küçük yaşda kaybetmişti. Simasını bile hatırlamadığını, fakat güzelliğinden bahsedildiğini söylemiş.. Aşağıdaki satırlar, Abdülmecid'in hususi tabibi Dr. Spitzer'in hatıralarından alınmıştır: «...Birgün, Dolmabahçe sarayında pâdişahı hissölunacak kadar heyecanlı gördüm.. teessür dolu bir sesle:

— Doktor.. geçende sana üçüncü kadımın hastalığından bahsetmiş-

tim.. o da, oğlu da pek fena halde.. hele oğlu Reşad Efendi kurtulmayacak sanırım.. fakat anasını kurtarmak için herşeye baş vurmak istiyorum.. bilmiş ol ki bu kadını hakiki bir muhabbetle seviyorum.. kalbible bağlıyım.. hastayı gör.. eğer ümid yoksa tereddüd etme, söyle.. bitkin hâlinde ilaçlarla yormayalım.. dedi, ve gözleri yaşardı..

Hasta, müzeyyen ve muhteşem bir odada yatıyordu. baha biçilmez kıymetde bir cibinliğin içinde, yatağın üstüne bir lâhur şalı örtülmüştü.. hastanın yüzü üstüne de kıymetli bir şal örtülmüştü.. pâdişah çok nazik bir sesle:

— Rahatsızlığınız nasıl efendim?.. diye sordu.

Tatlı, pek sevimli bir ses cevabı verdi:

— Kendimde iyilik hissediyorum efendimiz..

Pâdişah:

— Doktorumu getirdim.. sizi de görsün.. dedi, ve nabızın uzatmasını rica etti. Yorganın ve şalın altından gayet nazik, son derece mütenasib, fakat üzücü hastalığını gösteren zayıf bir el uzandı. Abdülmecid eğildi, hastanın yüzünü örten şalı kendi eliyle açtı. İşte o zaman öyle güzel bir kadın başı gördüm ki, ömrümde böylesini görmemişim.. İstirabın tesirleri, yüzün solgunluğu, hastalığın tesiri ile gözlerinin parıl parıl parlamış bile câzibdi.. güzel kadın kurtulmayacaktı.. hakikati söylemeye söz verdiğim halde dilim varamadı:

— Diğer doktorlarla beraber bir kere daha muayene edelim.. dedim..»

şılığı olarak da devletin çeşidli sağlam gelirleri Dünyu Umumiyenin eline bırakılmıştır. Müfredatı şudur:

1 — 4,999,500 Türk altını, 1890 Osmanlı Tahvilâtı.

İtibari kıymet karşılığı: a.) Muharrem Kararnamesi ile Dünyu Umumiye tahsis edilen varidattaki devlet hissesi; b.) Bursa, Karahisar, Kırşehir, Yozgad, Kayseri âşârı; c) Gümrüklerden 80,000 altın, 2 — 3,272,720 Türk altını tutarında 1896 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: a.) Aydın, Hüdavendigâr, Selânik vilâyetleri ağnam resmi; b.) İzmir, Saruhan, Mentеше, Denizli, Biga sancaklarının palamut, afyon ve zeytinyağı âşârı. 3 — 6,948,612 Türk altını tutarında 1891 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: Mısır vergisinin bakiyesi.

4 — 9,033,574 Türk altını tutarında 1894 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: Mısır Zeylâ vergisi bakiyesi.

5 — 2,640,000 Türk altını tutarında 1903 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: a.) Muharrem Kararnamesiyle Dünyu Umumiye tahsis edilen yerlerden gayri Türkiye'nin her tarafındaki balık avcılığı resmi; b.) İpek âşârı Dünyu Umumiye bırakılmış yerlerin koza âşârı; c.) İzmir sancağı hububat âşârından senede 30,000 altın; d.) Damga resmine tâbi evrakın tevsiinden elde edilecek gelir fazlası.

6 — 2,950,000 Türk altını tutarında 1904 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: Konya, Halep, Urfa âşârından kısmen müretteb yerler.

7 — 3 tertibde ve 13,064,000 Türk altını tutarında Bağdad Demiryolu istikrazı.

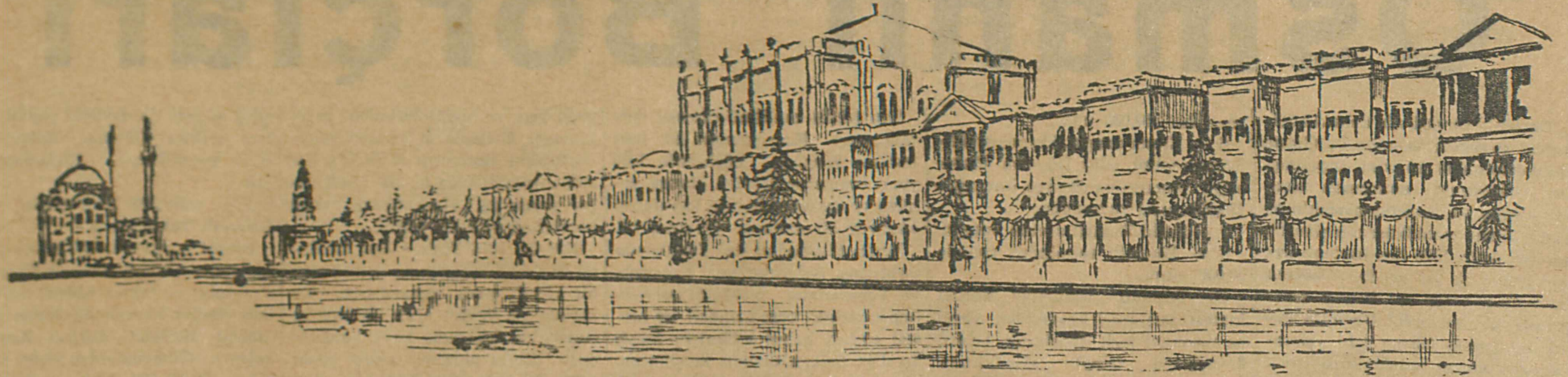
İtibari kıymet karşılığı: 1908 yılına kadar, Dünyu Umumiye terkedilmiş olan bütün varidatın tamin fazlası olup devlet hazinesine iadesi icab eden devlet hisseleri.

8 — 2,640,000 Türk altını tutarında 1905 techizatı askeriye istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: a.) Bütün vasıtasız vergilere ilâve edilen techizatı askeriye zammı; b.) Gümrüklerden müretteb bir meblâğ.

9 — 5,306,664 Türk altını tutarında 1905 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: a.) Menese. Ayıntab, Cuma, Serfiçe, Ünye, Terme âşarı; b.) Düyunu Umumiyeye terkedilen âşar üzerine % 0.5 zam.

10 — 1,000,000 Türk altını tutarında 1893 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: Bağdad ve Yemene idhal olunan tönbe-lerden alınan resim.

11 — 8,600,000 Türk altını tutarında 1894 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: a.) Aydın; Hüdavendigâr, Beyrut, Selânik Edirne gümrükleri hasılatı; b.) Gümrük varidatı umumiyesinden ayrıca senede 390,000 altın.

12 — 858,000 Türk altını tutarında Konya ovasını sulama istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: a.) Demiryolları kilometre teminatı; b.) Sulama neticesi bu sahada hasıl olacak âşar fazlası.

Abdülhamid devrinde istikrazlardan gayri bir takım avanslar da alınmıştır ki şunlardır:

1 — 350,000 Türk altını, Fenerler İdaresinden.

Karşılığı: Fenerler İdaresi hasılatındaki devlet hissesi.

2 — 800,000 Türk altını, Burulmaden şirketinden.

3 — 17,335 Türk altını, Köstence kablo şirketinden.

Karşılığı: Posta-telgraf varidatından.

4 — 2,000,000 Türk altını, Eytam Sandığı ile Mülkiye Tekâüd Sandığından karşılıksız.

5 — 5,000,000 Ziraat Bankasından.

Karşılığı karışık, müzmin bir takım hesablar, devletin bu millî bankaya olan borcunu Türkiye Cumhuriyeti ödemiştir.

6 — 890,000 altın, demiryolları kilometre teminatından.

Karşılığı: Düyunu Umumiyeye terkedilen âşar ki müfredatı şudur:

a. Haydarpaşa - Ankara hattı için İzmît, Kütahya, Ankara âşarı.

b. Selânik - Dedeâğaç hattı için, bu hattın geçidi Dedeâğaç, Gümülcine, Drama, Serez âşarı.

c. Selânik - Manastır hattı için Selânik ve Manastır âşarı.

d. Eskişehir - Konya hattı için Trabzon, Gümüşhane âşarı ile bu hattın geçtiği yerlerin âşar fazlasından müretteb hisse.

e. İzmir - Kasaba hattı için, Saruhan, Denizli, Aydın âşarı.

f. Alaşehir - Afyon hattı için hattın işletme hasılatından hükümet hissesi ile hattalara teminat olarak tahsis edilen âşarın fazlası.

g. Konya - Ereğli hattı için bu hattın hasılatının hükümet hissesi.

h. Hama - Rayak hattı için Şam, Ake, Hama âşarı.

i. Bağdad hattı ikinci kısmı için Konya ve Adana ağnam resimleri.

Görülüyor ki bu avans arabaç tibir edilen şekilde karışık ve daima Düyunu Umumiye menfaatini sağlayan bir mali hesabdır.

Osmanlı İmparatorluğunda Meşrutiyet ilân edildiği zaman, devlet yukarıda anlattığımız şekilde borlu ve devletin belli başlı varidatı maliyenin elinden çıkmış, Düyunu Umumiye Meclisi İdaresi denilen kırk başı canavarın pençesine girmiş bulunuyordu. Hangi partinin

olursa olsun Meşrutiyet hükümetlerinin Düyunu Umumiye cephesinden bir değişiklik yapmasına imkân yoktu. Bu takdirde memleket-i iktisadi ve içtimai bir kalkınma yapmak için gereken para-yine yeni istikrazlarla aranacak, bulunacaktı. Meşrutiyetin ilânından Birinci Cihan Harbine girdiğimiz tarihe kadar geçen yedi senelik zaman içinde 48,633,442 Türk lirası tutarında harici istikraz yapıldı; 8,500,000 Türk lirası tutarında hazine tahvilâtı çıkarıldı; haricdeki ve dahildeki müesseselerden 19,731,286 Türk lirası tutarında uzun vâdeli avans muamelesi yapıldı. Bunları da müfredat ve karşılıkları ile kaydedelim:

1 — 4,411,212 Türk altını tutarında 1908 istikrazı.

Karşılığı: a.) Rüşumat emaneti umumî hasılatından; b.) Düyunu Umumiyeye havale edilmiş demiryolları kilometre teminatı ve âşar fazlası.

2 — 7,000,000 Türk altını tutarında 1909 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: a.) Sivas, Konya, Adana vilâyetleri âşarı; b.) Kalecik âşarı; c.) Helb vilâyeti ağnam resmi fazlası.

3 — 11,000,000 Türk altını tutarında 1911 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: İstanbul gümrükleri hasılatından senede 550,000 Türk altını.

4 — 22,000,000 Türk altını tutarında 1914 istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: a.) 1914 senesine kadar aktedilecek bircümle istikrazların karşılıkları olan varidatın mukaveleleri mucibince kendi tertibleri ayrıldıktan sonra artacak meblâğdan; b.) Âşar üzerine zamm edilen ilkokul ianesinin Düyunu Umumiye tahsisi (!); c.) Düyunu Umumiyeye bağlı Tütün Rejisi (inhisarı) şirketinin maliye-yeye aid kâr hissesinden Reji avansları karşılığı ayrıldıktan sonra geri kalan devlet kâr hissesi.

5 — 1,000,000 Türk altını tutarında Hudeyde - Sana demiryolu istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: Hudeyde ve Cidde gümrükleri hasılatı.

6 — 1,210,000 Türk altını tutarında havuzlar ve doklar istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: Sivas vilâyeti âşarından.

7 — 1,712,300 Türk altını tutarında Bandırma - Soma demiryolu istikrazı.

İtibari kıymet karşılığı: a.) İzmir - Kasaba demiryolu hasılatından hükümet hissesi; b.) Demiryolları işletme kilometre teminatı hasılatından artacak hükümet hissesi.

8 — 3,000,000 Türk altını tutarında % 6 faizli hazine tahvilâtı.

Karşılığı: Vasitasız vergilerden Maliye ödeyecektir. 100 kuruşa 80 -

85 kuruştan hepsini Perye Bankası satın almıştır.

9 — 5,500,000 Türk altını tutarında % 5 faizli hazine tahvilâtı.

Karşılığı: Vasitasız vergilerden Maliye ödeyecektir. 100 kuruşa 80 - 85 kuruştan hepsini Alman bankerleri satın almıştır.

10 — 1,500,000 Türk altını tutarında hazine tahvilleri.

Karşılığı: Maliye ödeyecektir. Dahilde satılmıştır.

11 — 1,320,000 Türk altını tutarında avans. 1911, 1912, 1913 yıllarında üç defada Bank dö Frans'dan alınmıştır.

İtibari kıymet karşılığı: Trabzon vilâyeti gümrükleri.

12 — 510,000 Türk altını tutarında avans. 1913 de Bağdad Demiryolu Şirketinden alınmıştır.

Karşılığı: a.) Düyunu Umumiye devlet hissesi fazlalarından; b.) Bu şirket hasılatı hükümet hissesinden.

13 — 1,650,000 Türk altını tutarında avans. 1912 de Türkiye İtibari Millî ve Selânik Bankalarından alınmıştır.

Karşılığı: Edirne, Selânik, Aydın, Hüdavendigâr, Beyrut vilâyetleri gümrük hasılatından evvelce Düyunu Umumiye tahsis edilenden arta kalacak hasılat.

14 — 60,000 Türk altını tutarında avans. 1914 de Selânik Bankasından.

Karşılığı: Hazine tahvilleri terhin edildi.

15 — 5,622,200 Türk altını tutarında avans. 1912 - 1914 arasında altı defada Osmanlı Bankasından.

Karşılığı: a.) Düyunu Umumiye cibayet edilmekte olan ağnam resimleri ve âşar fazlalarından; b.) Umum gümrükler varidatından Düyunu Umumiye evvelki istikrazlar karşılığı tahsis edilenden arta kalan kısım. c.) Harb vergisinden hazineye kalan kısım; d.) Sivas âşarından geriye kalmış olan kısım; e.) Diyarbakir, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Şam, Musul, Karasi, Bolu, Erzurum vilâyetleri ağnam resimleri.

16 — 1,860,000 Türk altını tutarında avans, iki sene içinde ve beş seferde Tütün Rejisi şirketinden.

Karşılığı: a.) Bu şirketin kârından devlet hissesi; b.) Düyunu Umumiye İzmir âşarından tahsis edilmiş olandan bakiye kalan kısım.

17 — 200,000 Türk altını tutarında avans, 1914 de Bağdad demiryolu şirketinden.

Karşılığı: Gümrükler hasılatı umumiyesinden.

18 — 2,951,167 Türk altını tutarında avans, 1913 ve 1914 senelerinde 15 seferde Düyunu Umumiye Meclisinden.

Karşılığı: a.) Gümrük resmi zammı; b.) Müteferrika âşar bakiyesi; c.) Hazine tahvilleri terhini.

19 — 500,000 Türk altını tutarında avans, 1913 de Fenerler idaresinden karşılık: Bu idare hasılatının hükümet hissesi. Bu hisse 1/16'dır. Fenerler idaresinden alınan avansların faizine dahi kifayet etmemektedir. Ana borcu ifası imkân dışında olduğundan fenerler idaresi imtiyazı borcun ifasına kadar, yani ebediyen temdid edilecektir. Meşrutiyet devrinin 19 maddede topladığımız borçları 76,864,000 Türk altını buldu.

Birinci Cihan Harbinde Osmanlı İmparatorluğunun inkırazına yakın mağlubiyeti, vatanımızın düşmanlar tarafından işgali, Milli Mücadele ve nihayet Türk istiklâlinin Millet Meclisi Hükümetinin kurulmasından sonra, cihan ile olan bütün hesablarımız Lozan Sulh konferansında müzakere mevzuu olurken Türk murahhaslarının karşılaştığı en çetin mesele bu osmanlı borçları ve noun üstüne konmuş olan ve Türkiye'nin mâli ve iktisadi bünyesini didikleyen Düyunu Umumiye müessesesi oldu. Bu müzakerelerde Türk baş murahhası İsmet Paşanın metânati tarihimize altın harflerle yazılmağa değer Türk tezi, borcun aslının, bizden ayrılmış memleketlere taksimini, Türkiye'nin o memleketler hissesine düşecek resülmalden tamamen ibrasını istihdaf ediyordu. Bir çok karışık hesaplara dikkatle ayıklanarak 107,000,000 lira Türkiye'ye, 54,500,000 lira Balkan devletleriyle Suriye ve İrakin hissesine düştü. İkinci mühim bir mesele olarak, Ankara Hükümeti, Dünyanın Umumiye Meclisini bir umum müdürlüğe kalbederek Maliye Vekâletine bağladı, devlet içinde devleti andıran o heyulâyı kaldırdı.

Türkiye Cumhuriyetinin dürüst hareketi ve merd sözü, alacaklılar tarafından liâfi bir teminat telâkkı edildi.

KATİBİM TÜRKÜSÜ

İstanbul radyosunun çok güzel sinyali «Kâtibim» türküsünden bir nota parçasıdır... Bu türkü için, güzel bir kâtip hakkında bir kız ağzından söylenmiştir diye uydurma bir hikâyeye nakledilir. Türkünün ilk kıtasını hatırlayalım:

Üsküdüre gider iken aldı da bir yağmur

Kâtibimin setresi uzun eteği çamur

Kâtip uykudan uyanmış, gözleri mahmur

Kâtib benim ben kâtibin el ne karışır

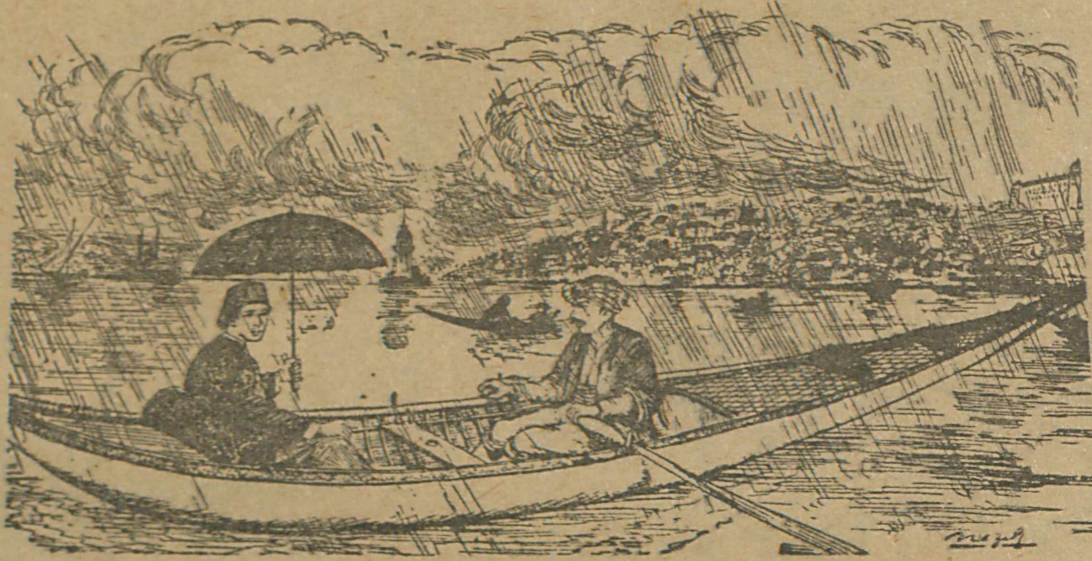
Kâtibime setre ve pantol ne güzel yaraşır...

Bu türküde bir güzel kâtipi övmekten ziyade genç ve güzel kâtipi tehzil mânası vardır; ve bir kız ağzından söylenmiş olmaktan ziyade bir İstanbul külhanisinin karihası eseridir. Türkü, Kırım harbi için, Abdülmecit devrinde çıkmıştır. İkinci Mahmud avrupalı kıya fetni ordu mensubine giydir-

miş, fakat sivil memurları bu hususta serbest bırakmıştı. Abdülmecit, Kırım harbi başlayınca, bu mecburiyeti İstanbul için bütün sivil memurlara da tatbik etti. Memuriyetinden başka geçim vasıtası olmayan fıkara ve orta halli ailelerin çocukları lâta, cübbe ve şalvar yerine setre ve pantolon giydiler. Mutaassıplar da bunu dillerine dolaylayıp «Gâvur mukallitliği» dediler ve pantolonla sokağa çıkmağı iç doniyle çıkılmış gibi saydılar. Hele genç ve eli yüzü düzgün kâtipler büsbütün dile düşürüldü.

Kırım harbinde mütteliklerimiz olan İngiliz, Fransız ve Sardun yahıların orduları İstanbuldan geçmişti. Üsküdar civarında Selimiye kuşlası da bu gayrimüslim Avrupalı mütteliklerimizin emrine hastahane olarak verilmişti. İstanbuldan geçen İngiliz ordusunda bir de İskoç alayı vardı; meşhur gayda-

ları ve pa itolon yerine kısa eteklikle riye İskoçyalılar, İstanbulluların pek tuhafına gitmişti; ve bu garip kıyafetli yabancıları «Donsuz asker» lâkabını takmıştı. İskoç alayı şarka hareket ederken, bir İskoçyalı bestekâr bu alay için bir marş bestelemiştir. Bu marşın bestesi, bizim Kâtibim türküsünün nağmeleridir. İşte, bir İstanbul külhanisi, Avrupalıların Selimiye kışlasında yerleşmesine telmih ile «Üsküdüre giderken..» diye başlayarak genç kâtipler hakkında yukarıdaki türküyü yazmış, ona beste olarak da donsuz askerlerin marşını almıştı. Sonraları çalgılı küçük konsol satırları çıktı... Bu saatler Türkiye'ye evvelâ İskoçyadan geldi. Fabrika bu güzel marşı da saatin nağmeleri arasına yerleştirmişti. «Kâtibim türkülü saat» diye İstanbul halından bu saatleri almayan kalırdı... Hakikaten kıvrak, oynak, şirin nağmelerdi...

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlerle İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tarihi

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIST0401701